

DEL III

Tjekkiet og Slovakiet
- partier og partisystemer

Søren Riishøj

Politologiske Skrifter
No. 18/2006

DEL III

Tjekkiet og Slovakiet - partier og partisystemer

TJEKKIET

Efter opløsningen af Borgerforum (OF) blev den partipolitiske scene i Tjekkiet hurtigt ”normaliseret”. Det første frie valg i 1990 var mest en folkeafstemning for eller imod det gamle system, men ved det første ”rigtige” valg i 1992 blev der skabt mere ”normale” partier og et moderat flerpartisystem. ”Non-party” og ”non party system” trækkene blev i det mindste noget mindre iøjnefaldende.

I årene frem til 1996 var Borgerdemokratisk Parti (ODS) det største enkeltparti og sammen med andre borgerlige partier i stand til at danne flertalsregeringer, der sad solidt på magten al den stund oppositionspartierne, kommunister og socialdemokrater, ikke alene var i mindretal, men også indbyrdes splittet. Kommunisternes udelukkelse fra indflydelse gjorde partisystemet asymmetrisk, idet der alene af den årsag ikke kunne etableres noget, der blot lignede bæredygtige venstrefløjsalternativer.

Med styrkelsen af Socialdemokratiet (CSSD) i 1996 fik Tjekkiet et moderat multipartisystem format med tendens til bipolaritet, idet det liberale Borgerdemokratiske Parti (ODS) og Socialdemokratiet (CSSD) hver lå på omkring 30 pct. af stemmerne. Den tendens holdt sig, også ved valget i 2006.

I det følgende gennemgås de større partier ved valget i 2006. Det Borgerdemokratiske Parti (ODS) blev her det største med godt 35 pct. af stemmerne, fulgt af Socialdemokratiet (CSSD) med godt 32 pct., Kommunisterne (KSCM) med 12 pct., og det kristelige KDU-CSL med ca. 8 pct. De Grønne (SZ) klarede for første gang spærregrensen. Valget endte ”uafgjort” for så vidt som de to blokke – ODS, SZ og KDU-CSL og CSSD og KSCM - hver fik 100 mandater valgt ind i parlamentet. De efterfølgende regeringsforhandlinger måtte derfor blive både vanskelige og langvarige. Det store spørgsmål var, om socialdemokraterne ville tolerere en ODS ledet regering og i givet fald for hvilken politisk pris.

Borgerdemokratiske Parti ODS

Borgerdemokratisk Parti (ODS) blev oprettet i marts-april 1991 efter en splittelse inden for den brede antikommunistiske bevægelse Borgerforum (OF), der vandt det første frie valg i 1990, men politisk spændte for bredt til at overleve som parti, efter at sejren over det gamle system var vundet. Forskellene mellem liberalister, socialliberale og socialdemokrater var ganske enkelt for store. Den liberale fløj viste sig stærkest, og ODS blev derfor det største parti med baggrund i Borgerforum (OF).

Den stiftende kongres i ODS fandt sted den 20.-21. april 1991 i Olomouc. På den kongres blev vedtaget et foreløbigt politisk program under den optimistiske overskrift "Vejen til velstand" ("Cesta k prosperite"). Den første *ordinære* partikongres blev afholdt senere på året, i november måned 1991 i byen Plzn.

ODS repræsenterede den liberale magtorienterede og teknokratiske fløj inden for Borgerforum (OF). ODS var ikke typisk for de mange nye ikke-kommunistiske partier, idet ODS fra starten oprettede partiafdelinger lokalt, regionalt og på republikniveau og derved fik en ret stærk organisation. Det institutionelle aspekt fik betydelig vægt. Som vi skal se ønskede partistifteren Václav Klaus at få etableret et centrum-højre programparti med en klar liberal politisk profil og en stærk organisation. I midten af 1990'erne havde ODS 22.000 medlemmer organiseret i 1391 lokale foreninger, tal som kun post-kommunistiske partier som KSCM og KDU-CSL kunne matche.¹ ODS forsøgte at oprette en gren af partiet i Slovakiet, men forsøget faldt til jorden med Tjekkoslavakiets deling.

Václav Klaus tog i sin tid som sit udgangspunkt, at det tjekkiske samfund havde brug for et konkret ideal, en vision og ny diskurs for tilbagevenden til Europa. Et ægte konservativt parti kunne ikke i længden blot støtte sig til medborgerprincippet. I stedet blev hovedvægten lagt på den *økonomiske* omstilling. Ordet "kapitalisme" blev sjældent benyttet, for udtryk som "markedsøkonomi" og "modernisering" klingede bedre hos vælgerne. I modsætning til præsidenten var Václav Klaus finansmand og også udpræget "parti-mand". Præsidenten (Havel), Jiri Dienstbier's Borgerbevægelsen (OH) og Socialdemokratiet (CSSD), kaldt "anti-novemberkræfterne", blev fra ODS-side anklaget for hang til politisk nostalgi og illusioner om tredje veje

---

¹ Klara Vlachová og Jan Kreidl i *Ekonom*, no. 30 1998, artiklen "Sila mas":58.

mellem kapitalisme og socialisme, inspireret af anti-politik og Prag-forårets teser om socialisme med et ”menneskeligt ansigt”.

Partiopfattelsen - Klaus versus Havel

Præsident Václav Havel holdt i modsætning til Václav Klaus fra begyndelsen fast i sin skepsis over for politiske partier og statslige strukturer generelt. Partierne var iflg. Havel alt for centralistiske og vertikalt opbyggede. Som præsident ønskede han at være et ”talerør” (”trybuna”) for ”folket” og det civile samfund. Partier var nødvendige, men de måtte ikke få hegemonisk status. Sagt med andre ord forsøgte Václav Havel at fremstå over for befolkningen som ”nestranik”, en ”ikke-partimand” og en ”nadstranik”, ”hævet” over partierne, som ikke lod sig friste af ”magtens teknologi”.² Iflg. Havel svækkede partierne civilsamfundet på grund af alt for centralistiske, teknokratiske og udemokratiske beslutningsformer og et for stærkt fokus på selve magtbesiddelsen. Spørgsmålet er dog, om Havel ikke i sidste ende kom til at holde af den magt, som præsidentembedet trods alt gav ham.

Václav Klaus derimod fremhævede de politiske partiers, konkurrencens og det fri markeds betydning. I modsætning til Havel var Klaus ”partimand” og understregede derfor betydningen af en stærk partiorganisation, institutionalisering med en solid medlemsbasis og klar partistruktur med forankring i et korps af loyale velskolede partifunktionærer på lokalt, regionalt og centralt. Ordet ”borger” (”civic”) indikerede arven fra Borgerforum (OF), men ideologisk blev vægten ikke som hos Havel lagt på ”nonprofit” kollektive sammenslutninger og ”korporative elementer”, men på hvad han betegnede som ”sammenslutninger af frie borgere” og interaktion mellem *enkeltindivider*.

Sagt med andre ord ønskede Klaus at udvikle ODS til et programparti af *valg*-typen med centralisering og *ikke* et parti af "catch-all" typen i Kirchheimer's forstand. Borgerforums (OF) oprindelige grundlag, den brede antikommunistiske bevægelse, var i længden uholdbar og urealistisk, ja farlig. Kernepunkterne i ODS' første programmer var markedsøkonomi med mindst mulig statsregulering og privat ejendomsret, båret oppe af støtte fra en hastigt voksende økonomisk middelklasse. Den opgave kunne ikke løftes af et blot løst opbygget og svagt institutionaliseret parti.

---

² Boris Lazar, ”Predcasny hold boudoucimu ceskemu prezidentovi”, *Respekt*, 23.-29.11., 1992:2-3.

Med hensyn til partitype så eksempelvis *Miroslav Novak* ikke ODS som et kadreparti i den klassiske forstand.³ Partiet var fra grundlæggelsen centralistisk opbygget med betydelig magt til formanden og en snæver inderkreds omkring ham. *Tomasz Mackowiak* gik så langt som til at sige, at ODS slet ikke kunne betragtes som et "normalt" parti, men snarere som en sekt med en forgudet leder (Václav Klaus).⁴ Det er dog at gå alt for langt. Andre, som *Sean Hanley* (Hanley, 2004), har peget på ODS som en "interessekoalition" af forskellige "professionelle klubber". *Magdalena Hadjiisky* mener heller ikke, at ODS kan opfattes som en enhedsaktør. De lokale "manazers" har haft betydelig indflydelse, der er blevet satset på store mediedrevne partikampagner, og stor magt er tillagt partiets "central office" og partihovedkvarteret ("executive office"). Organisationen blev derved vertikalt opbygget, og beslutningslinierne gik på god "top-down" manér fra partiets centrale ledelse ned til regionale og lokale instanser.⁵ Særligt for ODS har været den stærke position regionalt. Men den daglige politik blev bestemt af en snæver inderkreds omkring formanden selv (Klaus).

Det sidste ord var hermed ikke sagt. I avisen "Lidove Noviny" betegnede Klaus sit parti som et valg-parti af den "frie" type med kobling tilbage til Borgerforum (OF).⁶ Og i programmet "Hvad vi ønsker og hvad vi ikke ønsker" præsenterede Klaus endnu engang visionen om ODS som et godt organiseret masseparti med et stærkt medlemsgrundlag.⁷ Det Václav Klaus i positive vendinger betegnede som "frie" partier af "valg-typen", havde en vis lighed med Duverger's "kadrepartier", Neumann's "partier med individuel repræsentation" og Sartori's "parlamentsorienterede valg-partier".

Centraliseringen og top-down strukturerne var som sagt iøjnefaldende. Majoritetets-princippet, princippet om at "the winner takes it all", var på det indledende tidspunkt den fremherskende filosofi. I regeringen blev valgt en "cabinet" ledelsesstil, idet alle vigtige beslutninger blev taget i de regeringsbærende partiers hovedkvarterer og uden nævneværdig kontrol udefra eller nedefra. I længden skulle centraliseringen af magten og personificeringen (Václav Klaus) blive et problem, for centraliseringen og top-down beslutninger gav kun i ringe grad mulighed for debat internt i partiet om fx den politiske linie, ligesom der blev skabt gode muligheder for korrupsion og "kammerateri".

---

³ Miroslav Novak (1997), *Systemy politických stran*, Praha: Sociologické Nakladatelství.

⁴ Tomasz Mackowiak, "Dwójka, clyli piatka", *Gazeta Srodkoeuropejska*, tillæg til *Gazeta Wyborcza* og *Lidové Noviny* 3.2. 2000.

⁵ Magdalena Hadjiisky, "Competing Conceptions of Democracy in the Practice of Politics", Draft, ECPR Joint Sessions of Workshops, 14.-19. 4. 2000, København, udkast til senere afleveret PhD-afhandling.

⁶ *Lidové Noviny* 2.11. 1990:9.

⁷ "Co chceme a co nechceme", *Obcanske denik*, 10.12. 1990:1 og 3.

Normalt rummer de politiske partier flere forskellige politiske strømninger eller platforme ("kaffeklubber"), som praktiserer fredelig indbyrdes kappestrid. Dette var imidlertid ikke kendetegnende for ODS og for partierne i Tjekkiet i det hele taget. Den politiske scene og partierne selv var tværtimod kendetegnet ved idealisering af *homogenitet*. Afvigelse fra partilinen blev fra partiledelsens side næsten betragtet som "forræderi".⁸ Men centralisering fjernede ikke institutionel forvirring. Reelt fandtes således tre forskellige magtcentre inden for ODS, én koncentreret omkring formanden, en anden omkring partiets eksekutivråd og en tredje omkring partiets parlamentsgruppe.

Fraktioner blev ikke hilst velkommen. I begyndelsen fandtes en radikal gruppe omkring Prags daværende borgmester Milan Konder, som gik ind for en skærpelse af udrensningslovene ("lustracni zakon"), men den gruppe blev hurtigt marginaliseret og holdt udenfor indflydelse. I de første år var lederskabet nærmest transformativt kendetegnet ved professionalisme og centralisme. Bortset fra den lille gruppe KAN havde ODS frem til 1992-valget ikke oplagte samarbejdspartnere. Václav Klaus betragtede kristelige partier som "tvetydige" i spørgsmål med tilknytning til overgangen fra plan til marked. Også interessen for et samarbejde med Jiri Dienstbier's Borgerbevægelsen (OH), den mere socialliberalt orienteret udbrydergruppe fra Borgerforum (OF), var yderst behersket.

Af politiske modstandere blev Klaus' parti-tanker betegnet som "bolsjevistiske", som en særlig post-kommunistisk variant af den leninistiske doktrin om partiets ledende rolle. Den centralistiske ledelsesform og understregningen af eksistensen af kun én videnskabelig funderet og korrekt vej fra plan til marked – kun én "sandhed" - kunne friste mange kritikere til at drage denne måske lovlig vidtgående konklusion. Men Klaus' parti-opfattelse svarede i hvert fald meget godt til vælgerens præferencer.

Program og profil

I de første år fik spørgsmålet om holdningerne til fortiden en central placering i den politiske debat. I spørgsmålet om udrensning af eks-kommunister indtog Klaus en pragmatisk taktisk og, vil nogle sige, opportunistisk holdning. Emnet som sådant optog ham ikke særlig meget, men kunne en hård linie betale sig vælgermæssigt, så godkendte han den. Både som partiformand og som præsident accepterede han ikke desto mindre valg af eks-kommunister i forbindelse med

---

⁸ Fremhævet af bl.a. Buhumil Pecinka, "ODS na krizovatce", *Lidové Noviny*, 6.9, 1994:5.

stillingsbesættelser, fx da Milan Galvas blev udnævnt til dommer ved forfatningsdomstolen og Jozef Kubiny blev sundhedsminister. ODS havde ikke rødder tilbage til dissidentbevægelsen; de fleste ledere kom fra det gamle systems "andet geled", og flere ministre havde før 1989 endda været medlemmer af KSC.

I spørgsmålet om betydningen af fortiden gik ODS ikke så langt som Frihedsunionen (UW) i Polen, hvor ministerpræsident Tadeusz Mazowiecki fra Solidaritet efter spansk mønster ønskede at slå en "tyk streg" over fortiden. Tidligere kommunister og politisk inaktive fik på trods af al antikommunistisk retorik ret gode muligheder for at sikre sig karriere via medlemskabet af ODS, især på lokalt plan. Den anti-kommunistiske retorik var ikke blot rettet mod KSCM, men også mod socialdemokraterne (CSSD), hvilket dog ikke forhindrede ODS i at indgå politiske aftaler med netop CSSD.

I begyndelsen satsede ODS på tæt kontakt til vælgerne i den hensigt at maksimere vælgertilslutningen og erobre regeringsmagten. De mange valg og den hårde partikonkurrence fremmede i sig selv program- og policy-udviklingen. Målt programmatisk fremstod ODS som et konservativt-liberalt parti. Fra starten blev der samarbejdet med det kristelige parti KDS, der var ledet af den tidligere dissident Václav Benda. Senere, i 1996, fusionerede KDS med ODS på grund af KDS' svage økonomi og manglende udsigt til at klare sig ved valg ved at stille op ved valgene alene.

Særlig stor vægt lagde ODS på emner som individets frihed, privat ejendomsret, lige muligheder for alle med koblinger til den klassiske europæisk liberale tænkning. Økonomien var for Klaus den "maskine", der skabte demokratiet. Derfor blev der lagt meget stor vægt på privatiseringspolitikken. Alle forsøg på at "reformere socialismen" var for ham dømt til at mislykkes. ODS var heller ikke meget for decentralisering på nationalt niveau. Decentralisering og afpolitisering af forvaltningen var ellers tiltrængt, for statsapparatet blev nærmest betragtet som ODS' ejendom, og ODS selv blev derfor af mange betragtet som et "magtens parti".⁹ ODS afviste forslag om overdragelse af flere opgaver til kommuner og regioner ud fra en frygt for mährisk regional nationalisme og en ideologisk betinget modstand mod decentralisering. Heller ikke tanken om indførelse af en ombudsmandsinstitution efter polsk og ungarsk mønster faldt i særlig

---

⁹ Denne kritik blev bl.a. fremført af præsidentens daværende talsmand, Jiri Pehe, f.eks. i avisen *Hospodarske Noviny* 20.1. 1998:6, "Cesky demokraticky system postrádá nekteré dimenze".

god jord. Retorikken var således på samme tid antikommunistisk og pro-marked, i begyndelsen også meget pro-europæisk og EU-venlig.

ODS' programerklæringer var sagt kort præget af

- Neoliberal politik, det liberale demokratiske princip og parti-konkurrencen,
- Ønsket om en centralistisk opbygget statsadministration
- En teknokratisk, nærmest managementagtig opfattelse af politik
- Foragt for spontane aktiviteter og lav vægt på civilsamfundet.

Trods neoliberal retorik gik Klaus forsigtigt frem. Václav Klaus skelede utvivlsomt til udviklingen i Polen, hvor den liberale finansminister Leszek Balcerowicz havde problemer med opbakningen til den økonomiske chokkur.¹⁰ I Tjekkiet blev praktiseret en mild chokkur, et "minimum bang" (Eyal, 2002:151), og tilslutningen til EU var blandet op med en god portion euro-skepticisme og euro-realisme.

Som følge af den høje og socialt brede vælgertilslutning ved valgene fremstod ODS umiddelbart som et liberalt *catch-all parti*. På længere sigt fik partiet dog størst tilslutning blandt de vælgere, der klarede sig bedst under transformationen. Tilslutningen har altid været særlig stor i hovedstaden Prag.

Årene med ODS "hegemoni"

I begyndelsen fik ODS ikke megen politisk modstand. Kommunisterne (KSC) havde ganske vist en vælgertilslutning på omkring 10 pct., men de socialdemokratiske og social-liberalt orienterede partier og bevægelser stod svagt. Det konkurrerende liberale parti, Jiri Dienstbier's parti Borgerbevægelsen (OH), som holdt fast i Borgerforums (OF) bevægelsesidealer, blev end ikke repræsenteret i parlamentet ved valget i 1992. Erklærede centrumpartier var en mangelvare i Tjekkiet, men Klaus afviste, at tjekkisk partipolitik led under fraværet af "ansvarlige

---

¹⁰ Nævnt af bla. Martin Mrnka, "ODS na ceste k moci", *Reporter* no. 49, 1991:10.

centrumpartier". Begrebet "politisk centrum" var for ham en falsk varebetegnelse, ja centrumpartier kunne for ham være direkte skadelige for den politiske stabilitet, idet politiske kompromis'er og langstrakte forhandlinger mellem partierne ikke nødvendigvis fører til de *bedste politiske løsninger*.

Ved valget i 1992 blev ODS blev klart det største parti med støtte bredt hen over det politiske spektrum. Partiet forsøgte i 1991 og 1992 at etablere sit eget liberale pro-føderale søsterparti i Slovakiet, Slovakiets Demokratiske parti (DS), som primært sigtede mod at få opbakning blandt nye entreprenører og intellektuelle. ODS stod ikke stærkt i Slovakiet, for under forhandlingerne om føderationens fremtid havde ODS som udgangspunkt, at nationalisme er "parochial" og snæversynet og blot forsinker den nødvendige økonomiske omstilling. Det ultimative krav var etableringen af en funktionel føderation med betragtelig magt til de føderale instanser. Taktikken var heldigt, for det lykkedes Klaus at få delingen af Tjekkioslovakiet til at se ud som en slovakisk national afgørelse.

De økonomiske udsigter var, i begyndelsen af 1990'erne, lovende og arbejdsløsheden lav. Ét eksempel på Klaus' valgtaktiske evner var den dygtige udnyttelse af kupon-privatiseringen. Voucher-privatiseringen med uddelingen af næsten gratis aktie-point til alle og den omtalte økonomiske optimisme bidrog til den høje vælgerstøtte og til at gøre ODS til et parti af "catch-all" typen. Ønsket var at give vælgerne tro på nærmest krisefri overgang fra plan til marked, og det lykkedes ganske godt helt frem til midten af 1990'erne. Allerede i 1994 erklærede Klaus transformationen som vel overstået. Tjekkiet var herefter et "normalt" liberalt standard-demokrati.

Princippet om den fri markedsøkonomi og troen på krisefri overgang til kapitalistisk markedsøkonomi appellerede bredt, også økonomiens tilsyneladende positive tilstand talte for at gå forsigtigt frem. Den politiske linie var derfor pragmatisk og fleksibel. Den ideologiske fane blev holdt højt, men den økonomiske medicin var mild. Vi kan derfor tale om pragmatisme *uden* afideologisering. Upopulære økonomiske indgreb blev udskudt, f.eks. prisliberalisering, konkurslove, frigivelse af huslejer og priser på el og opvarmning, også privatiseringer af strategiske sektorer som telekommunikation og banker trak ud. Neoliberal og konservativ retorik blev blandet op med en god portion tysk "Sozialmarktwirtschaft" strategi. Reelt, lød kritikken, blev udviklet en både underreguleret, under-kapitaliseret og ineffektiv privat sektor, domineret af netværk af insidere.

I udgangssituationen var tilliden til fri markedsøkonomi var høj på grund af foregående årtiers hård planøkonomi. Markedsøkonomi var for mange en befrielsesideologi og den neoliberale diskurs derfor den *bærende ideologi*. De moralske aspekter med krav om fx udrensninger af repræsentanter for det gamle system ("lustrace") og ydelse af restitution til kirken blev derimod prioriteret ret lavt.

Ved valget i *maj-juni 1996* stemte vælgerne i Tjekkiet i højere grad end i 1992 ud fra de *sociale* kriterier. ODS ophørte herefter med at være et udpræget catch-all parti. Valgene blev mere retrospektive, og politisk kapital i form af spontan støtte fra befolkningen var stort set væk. ODS fik i 1996 især støtte fra de grupper, der havde klaret sig godt under overgangen fra plan til marked. Næsten 70 pct. af selvstændige erhvervsdrivende stemte ved 1996-valget på ODS og ODA, mens arbejdere og lavtlønnede fortrinsvist stemte på socialdemokrater (CSSD) og kommunister (KSCM), undertiden på det højre-populistiske republikanske parti (SPR-RSC). Partierne havde skaffet sig en stærkere social forankring, hvilket i sig selv var fremmede for overgangen til mere ordinær politik. ODS' vælgerhøjborg var også ved det efterfølgende 1998-valg hovedstaden Prag. Men 1998-valgresultatet levede ikke op til forventningerne. Det stærke fokus på økonomien, der havde haft succes i 1992, viste sig i længden kontraproduktiv, i hvert fald når det gjaldt om at erobre *nye* vælgere.

Splittelse og krise i midten af 1990'erne

Centraliseringen og homogeniseringen dæmpede, men fjernede ikke helt, uenigheden om den rette politiske linie. Den daværende udenrigsminister *Josef Zieleniec* fremførte således på et tidligt tidspunkt en i første omgang forsigtig kritik af fokuseringen på økonomiske emner og neoliberale dogmer. Hvor Klaus ideologisk støttede sig til en monetaristisk thatcheristisk opfattelse af økonomi og indtog en skeptisk eller måske bedre "realistisk" holdning til EU, var Zieleniec' ideal det tyske CDU med vægt på indførelse af en social markedsøkonomi. Partiet behøvede derfor et nyt program.

På den 4. Kongres i 1994 blev således vedtaget et langsigtet program og et mere kortsigtet, møntet ved det næste valg. Programmet skulle vise omverdenen, at partiet kunne forholde sig til emner ud over blot økonomien. Umiddelbart kunne dette ses som en indrømmelse til kritikerne i partiet. Partiet trængte under alle omstændigheder til en ny profil, for meningsmålingerne viste stigende støtte til kravet om mere statsregulering og øget statsintervention. Kravene herom blev

især ført i marken af CSSD og kom også socialdemokraterne (CSSD) vælgermæssigt til gode i 1996 og 1998.

På den 5. kongres i 1995, og i lyset af stagnation og tilbagegang i meningsmålingerne måtte partiledelsen bøje sig og formulere et nyt program. Målet var en "electoral broadening" ("rozkroceni") og styrkelse af middelklassen. En egentlig ny linie blev fortsat afvist af mange, fx viceformanden Petr Necas, der stod for en neo-konservativ, euroskeptisk og social-konservativ politik.

Vedtagelsen af det nye program kunne da heller ikke betragtes som en sejr for Zieleniec' politik. Josef Zieleniec gik så langt som til at mene, at partiet i mindre grad skulle satse på de rene økonomiske spørgsmål. De policy-emner, der optog vælgerne i dagligdagen, fx spørgsmål i tilknytning til lov og orden, sundhed, uddannelse mv., burde i stedet prioriteres højere. I høj grad, argumenterede han, var der blevet fokuseret på magtens teknologi, mens koblingerne til partimedlemmer og vælgere blev nedprioriteret. Der skulle også være mere plads til forskellige synspunkter og mere debat.

Josef Zieleniec brød til sidst med ODS, formelt fordi han blev holdt uden for vigtige beslutninger om partiets økonomi. Han gik, som flere andre utilfredse, over til Fire-Koalitionen (4K) og stillede i 2004 op til EU-parlamentsvalget på en særlig Europa-liste. I 2001 blev han valgt til overhuset Senatet og derefter udpeget som en af Tjekkiet's repræsentanter ved EU-konventet, der drøftede EU's nye forfatning.

Konflikterne inden for ODS skal ses i sammenhæng med Klaus' person og faldet i den folkelige støtte til fri markedsøkonomi og deraf følgende lavere vælgertilslutning.¹¹ En medvirkende årsag til partiets problemer var de mange bankkrak og de generelt voksende problemer i tjekkisk økonomi, som satte spørgsmål ved ODS' tese om et tjekkisk økonomisk mirakel og krisefri overgang til markedsøkonomi. Men det var det voksende antal korruptionsanklager og afsløringer af ulovlige partilskud, der i sidste ende fældede Klaus. Affærerne begyndte allerede i 1994, og de tog derefter til i styrke. Sagt kort, så havde partiet vrøvl med sine sponsorer. Særlig stor opsigt vakte oplysningerne om at ODS havde modtaget 7 mio. koruna fra Milan Srejber, en kendt entreprenør inden for stålindustrien med kontakt til tennisverdenen, som kort tid forinden havde vundet et vigtigt privatiseringsudbud. Dertil kom partiets store gæld til banken IPB, der også

havde klaret sig uventet godt i flere privatiseringssager. I november 1997 blev så fremsat beskyldninger om, at ODS også havde en hemmelig bankkonto i Schweiz, hvilket Václav Klaus selv erklærede sig uvidende om.

Senere erklærede partiet sig villig til at lade partiets økonomi vurdere af en uvildig instans. Revisionsrapporten kunne ikke påvise eksistensen af en hemmelig konto, men kritiserede til gengæld de slørede partitilskud. ODS søgte aflad ved at lade penge skaffet uretmæssigt give til velgørende formål.

Krisen sidst i 1996 bragte Václav Klaus' position som regeringsleder og partileder i alvorlig fare, men hans stærke position i partiet skulle blive ODS' redning. Han blev tvunget fra posten som ministerpræsident takket være "Sarajevo-attentatet".¹² Flere havde forinden opfordret ham til også at forlade også formandsposten, men på en ekstraordinær kongres i december 1997 lykkedes det allievel Klaus at sikre sig genvalg på trods af de mange korruptionsanklager. Klaus var forud for kongressen blevet undsagt af præsidenten og fik for første gang i partiets historie en modkandidat ved formandsvalget. Hovedudfordrerne var tidligere finansminister Ivan Pilip og tidligere indenrigsminister Jan Ruml. Ruml stillede op til kampvalg om formandsposten mod Klaus, men tabte stort.

Samtidig med den politiske krise var præsident Havel's position blevet alvorligt svækket af helbredsproblemer. Det var derfor højst usikkert, om han overhovedet kunne fortsætte i embedet. I februar 1998 blev Havel dog genvalgt til præsident, men knebent og først efter to afstemningsrunder i parlamentet. At Havel forinden havde medvirket aktivt ved fjernelsen af Václav Klaus fra ministerpræsidentposten forværrede det i forvejen anstrengte forhold mellem "de to Václav'er".

Sammensværgelsesteorier havde i det hele taget godt tag i ODS' medlemmer og vælgere. Den ekstraordinære kongres i december 1997 viste, i hvor høj grad ODS' medlemmer følte "taknemmelighedsgæld" til partistifteren. Kort sagt, ingen andre end Klaus kunne bære partiet frem. Partikulturen og medlemmernes politiske orientering forblev snævert knyttet til partiledelsen, kupon-privatiseringen og den neoliberale økonomiske politik og, ikke at

---

¹¹ Bekrevet på udmærket vis af Klara Vlachová fra Det Sociologiske Institut under Videnskabernes Akademi, *Ekonom* nr. 44, 1997 ("Je to o pocitech"):80.

¹² Klaus var i Sarajevo, da der blev skabt flertal imod hans fortsættelse som ministerpræsident.

forglemme, omstændighederne omkring delingen. Men det knagede også alvorligt i regeringssamarbejdet på grund af den økonomiske stagnation og behovet for nye upopulære økonomiske krisestreg. Samtidig hermed blev de nationale positioner hos ODS stærkere og afvisningen af at "bruge" stemmer fra venstrefløjspartierne mindre, hvilket fx kom til udtryk i forbindelse med aftalerne med socialdemokraterne og brugen af stemmer fra kommunisterne fx ved præsidentvalget. Alt dette var ikke just fremmede for fortsat politisk samarbejde med andre borgerlige partier, fx det kristne KDU-CSL.

Omkring årsskiftet 1997/98 havde Tjekkiet endnu ikke oplevet det for demokratiet nødvendige skifte på regeringstaburetterne ("two turn over testen"), heller ikke på præsidentposten. Dette skete først i december 1997, dog i første omgang i form af en overgangsregering ledet af den politisk "neutrale", bredt respekterede nationalbankdirektør Josef Tosovsky, og kun efter at Václav Klaus under stærke protester var blevet afsat som ministerpræsident ("Sarajevo-attentatet"). Et ægte demokratisk regeringsskift måtte afvente afviklingen af det ekstraordinære parlamentsvalg i juni 1998.

1998-valget

Regeringskrisen i 1996-97 og splittelsen inden for ODS og ODA skabte et tomrum på højrefløjen. Udbryderen og Václav Klaus' modkandidat på den 8. kongres i december 1997 Jan Ruml oprettede derfor sit nye centrum-højre parti, Frihedsunionen (US). Meningsmålinger gav umiddelbart det nye parti 10-15 pct. i vælgertilslutning eller næsten lige så meget som ODS. Også den socialdemokratiske udbryder Josef Wagner forsøgte sig med et nyt parti, ligesom ODA-udbryderen Ivan Masek bebudede dannelse af et nyt højreliberalt parti. En omstrukturering ("realignment") af partisystemet kunne synes umiddelbart forestående. Højrefløjen i Tjekkiet risikerede en opsplitning med risiko for stemmespild. Spærregrænsen var som i Polen høj, på fem procent, så faren for stemmespild var reel nok.

På den baggrund blev ført forhandlinger om sammenlægninger og valgforbund, bl.a. mellem Frihedsunionen (US) og ODA, dog indtil videre uden resultat. Adskillige centrum-højre lister stillede op ved valget i juni 1998, men da det kom til stykket, koncentrerede højrefløjsvælgerne deres stemmer om ODS og Frihedsunionen (US). sidstnævnte overtog ODA's plads i parlamentet.

Ved valget klarede ODS sig bedre end forventet. Partiet opnåede 27 pct. af stemmerne eller omtrent samme andel af stemmerne som ved det forudgående valg. Partiet vandt en del stemmer under selve valgkampen takket være bedre organisation og et klarere program end det nye Frihedspartiet (US). Tesen, om at vælgerne foretrækker partier med klare programmer og høj institutionalisering, blev således endnu engang bekræftet, også at gentagne beskyldninger i pressen om korruption og finansielle uregelmæssigheder ikke nødvendigvis påvirker partiets valgresultater i negativ retning.

Valgsejren styrkede Klaus' position som "eneherskeren". Flere i partiets andet geled opnåede valg i 1998, eftersom mange gamle frontfigurer forud havde forladt partiet og var gået over til Frihedsunionen (US). Lysten til at drage vidtgående konklusioner med hensyn til partiopbygning og partiets funktionsmåde var ikke stor. Nyvalgte parlamentsmedlemmer havde i hvert fald hverken lyst, evner eller muligheder at udfordre partilederen. En *debatkultur* og et demokratisk partiliv havde således ikke gode vilkår.

Den 10. kongres og tiden efter

Efter 1998-valget blev, som nævnt tidligere, en socialdemokratisk mindretalsregering dannet, men kun efter indgåelse af en række kontroversielle aftaler med ODS. Aftalerne med Socialdemokratiet (CSSD) blev vedtaget stort set enstemmigt uden forudgående partidiskussion. Den politisk kontroversielle magtdelingsaftale ("oppositionsaftalen") med CSSD ændrede ikke forløbet af ODS' 10. kongres i december 1999 til trods for store folkelige protestdemonstrationer og markant tilbagegang i meningsmålingerne. Kun 29 ud af 254 tilstedeværende delegerede stemte for et forslag om at bryde aftalerne med socialdemokraterne. Ledelsen fik oven i købet frie hænder til at indgå en ny aftale ("tolerancepagten"). Et brud på aftalerne med Socialdemokratiet (CSSD) ville iflg. partiledelsen blot kaste socialdemokraterne (CSSD) i armene på Jan Ruml og Fire-Koalitionen (4K).

Skulle ODS have noget ud af aftalerne med socialdemokraterne, skulle dette ske *før* nyvalg, for nyvalg i utide ville ikke give ODS og CSSD flertal alene og i hvert fald ikke stemmer nok til at ændre grundloven. De politiske budskaber var på 1999-kongressen de samme som på de tidligere kongresser. Václav Klaus advarede endnu engang mod at gå "tredje veje" i den økonomiske politik og tog igen afstand fra præsident Havel's "ikke-politiske politik". Med henvisning til de studenterdemonstrationer, der fandt sted omtrent samtidig med kongressen, advarede han mod at tro på budskaberne fra uklart definerede borgerbevægelser, som kun udgjorde ikke-autentiske

subjekter ("ne-autentickimi subjekty") og intellektuelle klubber uden sammenhængende programmer og uden noget folkeligt mandat.¹³ Den grundlæggende mistillid til uafhængige civilsamfundsorganisationer gentog han flere gange senere som præsident, fx i en tale til Europarådet i 2005, hvor han lancerede begreberne "metapolitik" og "post-demokrati" forstået som en yderst farlig tendens til at lade pressionsgrupper uden demokratisk mandat få stor indflydelse på politik på bekostning af valgte partier og regeringer. Demonstrationerne organiseret af de nye "anti-politiske" bevægelser "Impuls 99" og "Dekujeme, odejdede" fik derfor ikke positive ord med på vejen. Transformationen kunne efter Klaus' mening kun bringes til ende af et vel afgrænset politisk system og med partier af standardtypen.

Situationen gentog sig omkring årsskiftet 2000-2001 i forbindelse med striden om ledelsen af det tjekkiske statslige TV (CT), hvor Václav Klaus gik så langt som til at sammenligne de strejkende journalisters aktioner og gadedemonstrationerne med kommunisternes februar-kup tilbage i 1948.¹⁴

Václav Klaus blev på kongressen i 1999 genvalgt som formand. ODS fremstod herefter som et disciplineret, magtorienteret og afideologiseret kartel-parti. Ideologier drejede sig mere om symboler end om realpolitik. For mange udgjorde ODS kun et liberalt parti på papiret, ikke bedømt ud fra politisk praksis.¹⁵

Målet for Václav Klaus var gennem aftalerne med socialdemokraterne at få skabt de bedst mulige betingelser for en ny ODS-ledet regering, på det tidspunkt hvor den ordinære valgperiode udløb. En ny mere vidtrækkende samarbejdsaftale med socialdemokraterne kunne ikke udelukkes efter 2002-valget, dersom regeringsforhandlinger med andre borgerlige partier igen skulle bryde sammen. Dette synspunkt blev i hvert fald forfægtet af Václav Klaus selv under valgkampen op til 2002-valget. Václav Klaus gik ud fra, at ODS som minimum ville holde skansen ved et nyvalg, mens Socialdemokratiet (CSSD) ville gå mærkbart tilbage. Den socialdemokratiske mindretalsregering blev, sagt med andre ord, anset for en "selvmordsregering". Efter 2002-valget ville Tjekkiet iflg. Klaus være tilbage i situationen før 1996 med en borgerlig flertalsregering ledet af ODS ansigt til ansigt med en svag og opsplittet venstrefløj. Kommunisternes fremmarch i meningsmålingerne ville ODS søge at udnytte til det yderste. ODS havde heller ikke interesse i

---

¹³ Fremført i adskillige interviews, fx i *Hospodarske Noviny* 21.2. 2000:11, "Dali jme ekonomice cas, aby se vzhopila".

¹⁴ Målet for de strejkende var at få udskiftet Jiri Hodac og TV-ledelsen

¹⁵ Jan Machacek, "Trnitou cestou pokrytci", *Respekt*, årgang 10, 19.-25. 7. 1999:30 og "Velký hráč pred kongres", *Respekt* 29.11.-5.12. 1999:11-13.

nyvalg før den økonomiske situation havde forbedret sig, og en ny valglov og justeringer i grundloven var på plads. Et nyt valgsystem med færre partier i parlamentet skulle sikre politisk stabilitet gennem at gavne de store partier.

Et uventet nederlag ved et suppleringsvalg til Senatet i september 1999 gav anledning til ny debat om partilinen. En af lederne *Miroslav Macek*, der selv tidligere havde været ramt af økonomisk skandale, men som ikke desto mindre optrådte som en "mild revser" af partiets linie, så et problem i, hvad han betegnede som en farlig "indsnævringen af transformationen".¹⁶ Vigtige policy-områder var blevet forsømt, hævdede han. For ringe vægt var blevet lagt på centrale emner som lov og orden, forbedring af den offentlige forvaltning og andre temaer, der optog vælgerne i hverdagen. Ti år efter fløjlsrevolutionen var der brug for en "plan Klaus II eller III" med større vægt på nye ikke-økonomiske emner. Partiet skulle søge privatiseringen afsluttet hurtigst muligt, især inden for banksektoren og på energiområdet, ligesom der også var behov for en administrativ reform og ændringer inden for social- og sundhedsområdet. På en del områder var partiprogrammet for så vidt godt nok, fastslog Macek, men det kneb med implementeringen og især med kommunikationen med vælgerne.

Umiddelbart kunne kritikken minde om Zielenec' kritik to år tidligere. Klaus', Zielenec' og Macek's opfattelser var svære, for ikke at sige umulige, at forene inden for et og samme politiske parti¹⁷. Konkurrencen mellem Klaus, Zielenec og Macek var meget ulige på grund af Klaus' meget stærke position som formand. Macek's polemiske bemærkninger, fremsat uden partiledelsens viden, var i øvrigt ikke de sidste fra hans side. Senere, eksempelvis i 2005, langede han igen hårdt ud efter ODS og parties oppositionspolitik, men denne gang skete det i rollen som rådgiver for præsidenten.

2002-valget og selvransagelsen

Som valget i 2002 nærmede sig blev partisystemet igen mere stabilt. Tendensen gik i retning af et firepartisystem med indbygget bipolaritet, for så vidt som CSSD og ODS til stadighed udgjorde de to poler med hver omkring 30 pct. af stemmerne. De nye "anti-politiske" protestpartier fx "Nadeje" ("Håb") og "Cesta Smena" ("Forandringens Vej"), var ikke i længden bæredygtige. Ved 2002 valget fik Nadeje således blot 0,62 pct., "Cesta Smena" 0,27 pct. af stemmerne.

---

¹⁶ Interview i Vladimír Mlynar, "Mackova diagnóza, ODS potrebuje nejen noveho vudce, alei nový program", *Respekt* 15.-21.9., 1997:38. Macek's kritik blev fremført i et "manifest" kaldt "Vec:Križe duveru" ("Tillidskrise").

¹⁷ Se fx *Socialni Trendy*, "Strategie ceskych politycnych stran po volbách v roce 1996", Rocnik I. 1997.

Regionalvalget i efteråret 2000 gik rimeligt, men ODS har altid stået stærkt i regionerne. Tendensen på landsplan var straks mere usikker. Derfor opfordrede Klaus på et særligt indkaldt partimøde i begyndelsen af 2001 for ODS' distriktsformænd til "politisk oprustning" frem til det næste parlamentsvalg.

Valget i juni 2002 indfrie ikke fuldt ud forventningerne. ODS måtte således skuffende nøjes med godt 24 pct. af stemmerne. Valgkampen i 2002 var øjensynligt for meget fokuseret på Václav Klaus' person, ligesom slagordet om ikke at vende tilbage til "de gamle løsninger" ikke fængede tilstrækkeligt hos vælgerne, heller ikke forslaget om en 15 pct. lineær beskatning og en skrappe kurs over for indvandring. Dertil kom at Socialdemokratiet (CSSD) var bedre rustet til valget bl.a. takket være skiftet på lederposten. Socialdemokratiet (CSSD) gik også tilbage i stemmeandel, men vandt terræn under valgkampen. Og nok så vigtigt generobrede socialdemokraterne regeringsmagten. Følgen af tilbagegangen blev et skarpt internt opgør i partiet og en erklæring fra Klaus om, at han agtede at træde tilbage fra partilederposten i forbindelse med en ekstraordinært indkaldt partikongres.

På den ekstraordinære kongres i december 2002 blev *Mirek Topolánek* valgt til ny formand. Václav Klaus blev valgt som "æresmedlem" i partiet og lanceret som partiets kandidat i forbindelse med det forestående (indirekte) præsidentvalg. Mirek Topolánek, betegnet som "ODS' Krustjev" på grund af sin joviale og ret åbne stil, var ikke Václav Klaus' eget valg, og den ny partileder lagde da også fra starten en vis afstand til forgængeren. Eksempelvis blev EU-politikken mere positiv, ligesom Mirek Topolánek i modsætning til præsident Václav Klaus lagde en ret positiv linie i spørgsmålet om USA's krig i Irak. Topolánek led af to alvorlige handicaps, for det første var han ikke fra hovedstaden Prag, og for det andet var han på det tidspunkt ikke medlem af parlamentet. Men en epoke i tjekkisk politik var under alle omstændigheder forbi med Klaus' afgang fra formandsposten.

ODS i opposition

ODS' gode valgresultater efterfølgende og ikke mindst valget af Václav Klaus til ny præsident i februar 2003 gav ODS fornyet tro på fremtiden. Partiet førte under Topolánek en hård "nul tolerance" politik over for den daværende socialdemokratiske ledede regering, selv over for forslag om besparelser og omlægning af de statslige finanser. Forslagene lå tæt op ad ODS' egne forslag til økonomisk politik, men de var, lød argumentationen, for lidt vækstfremmende. ODS' egne forslag var langt fra sammenhængende kredsede om en 15 pct. ensartet proportional beskatning,

negativ skat for de fattigste og radikale begrænsninger i antallet af ansatte inden for den statslige administration, med eksempelvis nedlæggelse af overhuset (Senatet) og oprettelse af en ny institution med kun rådgivende kompetence og ulønnede repræsentanter valgt i regionerne. Disse forslag havde næsten alle populistisk tilsnit og kunne i hvert fald ikke rette op på de økonomiske problemer, frem for alt underskuddet på statsbudgettet. Dertil kom at forslaget om en ensartet lineær beskatning uundgåeligt ville vende ”den tunge ende nedad” og uundgåeligt provokere mange vælgere.

I efteråret forsøgte ODS sig med en mistillidsdagsorden til regeringen, men den blev afvist i parlamentet med 100 stemmer mod 98. Det var et problem, at et enkelt parlamentsmedlem (Petr Kott) i afstemninger om regeringens besparelsesforslag tog afstand fra partilinen og undlod at stemme med den argumentation, at regeringens forslag til omlægning af de offentlige finanser trods alt var et skridt i den rigtige retning. Petr Kott valgte efter nogen tids tøven at forlade ODS’ gruppe.¹⁸

ODS’ fjerde kongres afholdt i november 2003 i Luhacovice na Zlinsku under mottoet ”Modrá Sance” (på dansk: ”Blå Chance”) var præget af en god portion optimisme. Iflg. meningsmålingerne var ODS nu det største enkeltparti og forud vinkede valget til Europaparlamentet, til regionerne og Senatet. En stor del af kongressen var derfor helliget kritikken af regeringen og EU-spørgsmålet.

I EU spørgsmålet var linien trods formandsskiftet fortsat ret euroskeptisk, om end der, som fx på den særlige idé-konference i foråret 2003 om EU, blev udtrykt forskellige synspunkter om EU’s fremtid. Første viceformand og EU-kampagneleder Jan Zahradil fastslog forsigtigt euroskeptisk, at partiet skal virke aktivt i EU og Europaparlamentet ud fra et forsvar af nationale interesser, ikke for at støtte andre stater og heller ikke med henblik på oprettelse af nye overnationale instanser i EU. Formanden Mirek Topolánek fremhævede igen betydningen af tættest mulige euroatlantiske bånd.¹⁹

Ved Europaparlamentsvalget i juni 2004 blev ODS igen det største enkeltparti med tilslutning på 30 pct. af de afgivne stemmer, mens CSSD opnåede en vælgerandel på blot en tredjedel heraf. ODS’ førerskab havde primært en indenrigspolitisk baggrund. Som reaktion på valgsejren krævede partiet regeringens afgang. ODS’ leder Mirek Topolánek foretog desuden det drastiske

---

¹⁸ Også et socialdemokratisk parlamentsmedlem (Josef Hojdar) brød partidisciplinen.

og yderst kontroversielle skridt at sende et brev til EU-ambassadører, hvor der blev stillet spørgsmålstejn ved den socialdemokratiske regerings ret til overhovedet at indgå aftaler på EU-topmødet i juni 2004.

Da Vladimir Spidla trådte tilbage som regeringsleder i juni 2004 lød udmeldingen logisk nok på, at ODS kun ville støtte en regering, der garanterede et hurtigt nyvalg. Den udmelding stemte imidlertid ikke overens med holdningerne hos præsidenten (Václav Klaus), som mente, at befolkningen var blevet godt trætte af at blive trukket til stemmeurnerne, og at Socialdemokratiets nye leder Stanislav Gross derfor i det mindste skulle have en chance for at etablere en ny regering. Men Topolanek følte sig takket være gode meningsmålingstal stærk nok til i det spørgsmål at gå imod præsidenten.

I efteråret 2004 kunne partiets stærke position forekomme truet på grund af valget af Stanislav Gross til ny partileder og regeringschef for det konkurrerende CSSD og på grund af påstande om bestikkelse af et parlamentsmedlem for Frihedsunionen (US) (Zdenek Koristka). Sidstnævnte sag, der førte til en politiuundersøgelse, fik ODS til at skærpe tonen. Flere i partiet talte om "normaliseringstendenser" og "socialistiske metoder" fra CSSD og regeringen og med henvisninger til situationen i årene op til februar-kuppet 1948. Skarpe angreb blev også rettet mod socialdemokratisk ideologi. Fra socialdemokratisk hold lød det, at Zdenek Koristka fra det regerende US-DEU skulle være blevet tilbudt 10 mio. koruna (tj.kr.) og desuden posten som ambassadør i Bulgarien mod at gå imod regeringsforslag og derved bringe den socialdemokratiske regering i mindretal.

Alt dette kom dog ikke ODS til skade ved valgene til regionerne og Senatet i november 2004. Her opnåede ODS noget af en jordskredssejr med godt 35 pct. af de afgivne stemmer. En del tydede på, at ODS i høj grad vandt valgene på grund af stor bredde og kvalitet rent medlemsmæssigt og med hensyn til de opstillede kandidater. Partiets medlemsgrundlag var blevet forbedret i takt med vælgerfremgangen. I foråret 2005 nåede antallet op over 25.000 eller 900 flere end omkring årsskiftet. Dette rejste en intern debat om, hvor langt medlemskab der skulle kræves for at stille op for partiet, og om hvorvidt nye medlemmer skulle have ret til at stemme i forbindelse med nominering af partiets kandidater.²⁰

---

¹⁹ "Kongres ODS: Vlára skodi této zemi, referat på ODS hjemmeside www.ods.cz .

²⁰ www.ceskenoviny.cz 4. maj 2005, "ODS not to place fresh members on candidate lists --- press".

Umiddelbart efter valgsejren lagde partilederen Mirek Topolánek ikke op til nye politiske stormløb på regeringen. Stormløbet blev først sat i gang efter udbruddet af regeringskrisen i kølvandet på afsløringer i pressen af ”uregelmæssigheder” i forbindelse med Gross’ lejlighedskøb og hans kones finansielle aktiviteter. ”Skandalen” endte som sagt med Stanislav Gross’ afgang fra ministerpræsidentposten og senere også fra formandsposten i CSSD. Kursen lød logisk nok på fortsat ”nul tolerance”, også efter Jiri Paroubek’s overtagelse af posten som ministerpræsident i april 2005.

I midten af 2005 forekom partiets position særdeles stærk. ODS havde vundet tre valg i 2004, Europaparlamentsvalget, valgene til regionerne og til Senatet. På partiets nationale konference i december 2004 blev Topolánek da også genvalgt som formand med 354 stemmer ud af 391. Til partiets næstformand blev efter to valgogange valgt den konservative politiske veteran fra Mähren, euroskeptikeren Petr Nečas. Han var ikke Topolánek’s eget valg, selv havde Topolánek foretrukket Prags borgmester Pavel Bém. En anden blandt euroskeptikerne (Jan Zahradil) trak sig fra partiledelsen for at koncentrere sig om arbejdet i Europaparlamentet. Der var stort set enighed i partiet om den politiske linie, om end der blev fremsat kritik af forslaget om en ”flad skat” for at være asocial, ligesom partimanifestet ”Den blå chance” forekom lovlig bredt og uforpligtende. Topolánek havde svært ved at argumentere imod synspunktet om, at en ”flad skat” mest vil være til gavn for de højest lønnede. Udtalelser fra Mirek Topolánek om, efter generobringen af regeringsmagten, at igangsætte ”de lange knives nat” over for ansatte i statsapparatet med indsættelse af ODS-tro folk i stedet kunne måske skræmme en del offentligt ansatte bort fra partiet.

ODS havde fortsat også problemer med EU-politikken, idet meningsmålinger viste et klart flertal for EU og EU-forfatningstraktaten blandt partiets vælgere. En negativ EU-kampagne kunne derfor skade partiet ved valget i 2006. Viceformanden Ivan Langer talte derfor flere gange om behovet for bedre information til vælgerne om EU-politikken, herunder om årsagerne til at partiets medlemmer i EU-parlamentet valgte at stemme imod forfatningstraktaten.²¹ De franske og hollandske vælgeres nej til forfatningstraktaten kom, set på den baggrund, partiet svært tilpas. ODS fastholdt, at en tjekkisk folkeafstemning var blevet overflødig. Kommunisterne kunne modsat ODS godt acceptere en folkeafstemning om forfatningstraktaten, utvivlsomt ud fra en forventning om mange nejstemmer.

---

²¹ *Lidove Noviny* 20.5. 2005.

Valgkampen i 2006

ODS stod før 2006-valget stærkt politisk såvel som organisatorisk. Udsigterne for at generobre regeringsmagten forekom lyse at dømme efter meningsmålingerne, selv om politiske observatører og også Topolánek selv understregede, at parlamentsvalg ikke uden videre kan sammenlignes med de lokale valg og EU-valg. Allerede før valgkampen begyndte, blev partiet kritiseret for usynlighed og passivitet og mangel på evne til at præsentere partiets program godt nok over for vælgerne. Partiet havde i forhold til CSSD mange kernevælgere, problemet var at erobre *nye*. Mirek Topolánek's position var dog aldrig truet, måske fordi partiet i modsætning til CSSD ikke havde seriøse konkurrenter.

På den nationale konference i ODS i november 2005, der markerede starten på valgkampen, blev talt om "styrke", "enhed" og "tålmodighed", og der blev ikke fremsat nævneværdig kritik af partiets linie og partiledelsen, herunder partiformanden. Men meningsmålinger viste, at ODS ikke kunne være sikker på at få flertal sammen med KDU-CSL, især fordi partiet de Grønne (SZ) så ud til at klare spærregrænsen. En stor koalition efter tysk mønster mellem ODS og CSSD kunne derfor ikke på forhånd udelukkes.

En indikator i retning heraf kunne være, at ODS i efteråret 2005 stemte for socialdemokraternes forslag om skattelettelse til folk med lave indkomster, hvilket ellers umiddelbart var i modstrid med partiets forslag om "flad" ensartet skatteprocent for alle. Partiet fastholdt forslaget i valgoplægget, der blev vedtaget på den nationale konference i november 2005, selv om forslaget havde haft ringe appel ved valgene i Tyskland og Polen. Forslaget var dog ledsaget af forslag om bedre pension og statsgaranteret mindsteindkomst for alle, ligesom der blev stillet krav om mere økonomisk støtte til mindre selvstændige erhvervsdrivende og bedre indsats mod korruption og bureaukrati.

Under valgkampen i 2006 nærmest kappedes ODS og CSSD om at overbyde hinanden med hensyn til lettelse for børnefamilierne. Negativismen i forholdet til andre partier og i forholdet til EU blev søgt dæmpet. Tesen om at appellere til alle ("catch-all" linien) blev således genoplivet. Belært af erfaringerne fra valget i Tyskland i 2005 bevægede partiet sig bort fra "tredje vej" tankegangen og nationale, populistiske, liberale og konservative budskaber. ODS skulle også være partiet for børnefamilierne, pensionisterne, studerende og arbejdsløse. Kort før 2006-valget lanceredes en "pagt med borgerne", hvori planer om betalingsordninger for studerende var

droppet, ligesom der blev lovet forbedringer for pensionister. De tidligere angelsaksiske neoliberale og euroskeptiske træk blev således noget mindre udtalte.

Ved valget opnåede partiet godt 35 pct. af stemmerne og fik som største parti til opgave at søge dannet en regering. Det var ingen nem opgave, al den stund valget var endt ”uafgjort” med 100 mandater til hver af de to politiske blokke. En liberal, grøn og kristelig alliance blev søgt etableret, men socialdemokraterne var ikke meget for at ”tolerere” den regeringsalliance. Så hellere en ODS mindretalsregering eller et forretningsministerium. Præsident Václav Klaus så gerne etableret en stor koalition af CSSD og ODS, der kunne sikre ham selv genvalg til præsidentposten, men den plan faldt til gengæld ikke i god jord i ODS og at dømme efter meningsmålingerne heller ikke hos vælgerne. Som tiden gik, blev forholdet mellem Klaus og Topolanek ligefrem ”anstrengt”. Efter det kuldsejlede projekt om en regering sammen med det kristelige KDU-CSL og De Grønne (SZ) forsøgte Topolanek sig med en ODS-mindretalsregering, men den regering faldt ved tillidsafstemningen i begyndelsen af oktober 2006. Tre medlemmer af KDU-CSL afholdt sig fra at stemme.

Et catch-all parti eller parti for de bedst stillede

Som nævnt har været diskuteret, i hvilken grad ODS bør betragtes som et ”catch-all” parti i den klassiske forstand. Flere hælder som antydning til det synspunkt, at ODS – tilsigtet eller ej - havde catch-all profil i det mindste frem til midten af 1990’erne, hvorefter vi mere har haft at gøre med et liberalt byparti og et parti for de sociale vindere, måske et valg-professionelt parti eller kartel-parti.

Andrej Orogváni (Orogváni, 2006) forfægter det rigtige synspunkt, at ”catch-all” begrebet under alle omstændigheder må justeres, når vi har at gøre med eks-kommunistiske lande underkastet hastige økonomiske og sociale forandringer. For ODS’ vedkommende har vi trods alt et godt stykke at gøre med ”catch-all” træk. Men den stærke partiorganisation, det ret store antal partimedlemmer, valgstrategierne og de ideologiske appeller taler til gengæld ikke entydigt til fordel for ”catch-all”.

Trods høje stemmeandele og ”catch-all” profil tabte ODS alligevel to valg til socialdemokraterne (CSSD). *Michal Klíma* peger i en kritisk analyse af ODS på fejl i de valgte strategier, som på den ene eller anden måde forhindrede partiet i at udvikle en moderne højrefløjsprofil med bred appel

til især middelklassen og centrumvælgere.²² Skal ODS udvikle sig til et succesfuldt vælgerparti må catch-all profilen styrkes og politikken revideres på områder som fx EU-politik, økologi og socialpolitik, og der må gøres effektivt op med uigennemskuelig klientelisme, overdreven centralisme, korruption og nepotisme. Modsat CSSD tillader ODS, at medlemskab af parlamentet forenes med givtige jobs i overvågende statsorganer og i den ret omfattende ”grå sektor” mellem statsligt og privat, hvilket kun fremmer mistanke om korruption. At ODS trods alt forblev et stort parti skyldtes iflg. *Pavel Pseja* den økonomiske fremgang og især etableringen af en ret stor middelklasse. Dertil kom forhold som Klaus’ personlige popularitet, en ret stabil kernevælgerskare og ikke mindst *fraværet af tilstrækkelig attraktive alternativer* for de utilfredse borgerlige vælgere.²³

Václav Klaus i rollen som præsident

I 2002 skiftede Václav Klaus som sagt formandsposten ud med præsidentposten. Som præsident lagde Vaclav Klaus fra starten op til en ny linie i forhold til Havel med løfter om at ”tale for hele folket”. Han afviste ikke principielt afviste at inddrage kommunisterne (KSCM) i de politiske drøftelser, hvilket han dog ikke altid efterlevede. Den politiske linie blev under Klaus klart mindre euro-begejstret og atlantisk, hvilket næsten uundgåeligt bragte ham i et modsætningsforhold til skiftende udenrigsministre og ministerpræsidenter. Før EU-folkeafstemningen undlod han at anbefale vælgerne en bestemt stemmeafgivning, hans kommentarer til selve afstemningsresultatet var tilbageholdende, og han undlod at stille op i Nationalteatret i Prag for at markere EU-medlemskabet.

Modstanden over for krigen i Irak og over for EU-føderalisme og medlemskab af ”euro-land” kom gentagne gange åbent frem. I spørgsmålet om EU’s nye fortatningstraktat erklærede Klaus, at ingen traktat var den bedste udvej, og måske derfor udeblev han også fra underskriftsceremonien i Rom i november 2002. Under et besøg i Spanien i efteråret 2004 erklærede han sig som ”eurorealist” og pegede på, at en føderativ udvikling i EU var umulig på grund af fraværet af en fælles europæisk identitet. Og under et officielt besøg lige efter i Ukraine gentog han ønsket om et EU omdannet til et indre marked og ikke meget mere og med en traktat, der efter hans mening ikke behøvede at fylde mere end en 15 sider.

---

²² Michal Klima, ”problémy pravice, problémy ODS, “Catch-allism” je podmínku modernizac”, *Politologický Casopis*, Brno:Mezinárodní politologický ústav, Ročník XI, 4, 2004:393-411.

I sin nytårstale 31. december 2003 gjorde han opmærksom på, at EU-medlemskabet godt nok ikke umiddelbart indvarsler de store forandringer, men på den anden side må alle vide, at det er slut med den ”formelle uafhængighed”, og at ”vi”, dvs. tjekkerne, ikke længere kan træffe afgørelserne selv. Václav Klaus skjulte ikke sin tilfredshed med, at forfatningstraktaten faldt ved folkeafstemningerne i Frankrig og Holland.

Han så en fare i, at EU-integrationen blev uddybet *på trods af* forkastelsen. Alternativet til forfatningstraktaten og unionen var nationalstaternes Europa, gerne med flere medlemslande end i dag, sådan at unionsprojektet blev en umulighed. I en tale til nationen i efteråret 2005 gjorde han sig bemærket ved vedholdende kritik af NGO’erne, som efter hans mening tiltvinger sig alt for stor indflydelse uden folkeligt mandat og omskaber det liberale demokrati til et problematisk ”postdemokrati”. Han forholdt sig også afvisende over for EU-statsledernes aktion over for Østrig, og afviste også udenlandsk og mulig EU indblanding efter regeringsdannelsen i Slovakiet efter valget i 2006.

Efter valget til præsident erklærede Klaus, at han ville lade sine synspunkter på aktuelle emner afstemme med de til enhver tid siddende regeringer, men dette afskar ham på ingen måde fra at markere egne holdninger i centrale politiske spørgsmål og benytte sin suspensive vetoet over for forskellige beslutninger vedtaget i parlamentet, fx i forbindelse med Spidla-regeringens forslag til nedbringelse af statsunderskuddet gennem reformer af de offentlige finanser samt regeringens forslag til ny momsbeskatning (”VAT”). Regeringens forslag til reform af de offentlige finanser blev kritiseret af Václav Klaus i hans første ”state of the nation” tale til parlamentet i oktober måned 2003. Klaus talte stærkt for indførelse af et nyt valgsystem med valg i enkeltmandskredse efter engelsk mønster, hvilket kunne skabe større politisk stabilitet. Dette forslag fik igen aktualitet efter det ”uafgjorte” valgresultat i 2006. Personudnævnelser kunne også volde problemer. I foråret 2004 havde han således en konflikt med Senatet om udnævnelser til ledige poster ved forfatningsdomstolen.

I modsætning til andre præsidenter i Central- og Østeuropa brød Klaus aldrig båndene til sit eget parti (ODS), som han havde grundlagt og var æresmedlem af. Han lagde således heller ikke skjul på sin støtte til partier i opposition til socialdemokraterne, herunder også det kristelige KDU-CSL. Han sendte således en hilsen til partiets nationale konference i november 2005, hvor han ønskede partiet held og lykke, underforstået som et parti der efter næste valg ville svinge fra

---

²³ Pavel Pseja, ”Obcanská Demokratická strana jako hlavní ”dedic” OF a ”agens” stranického systému CR (1991-

CSSD over til ODS og støtte ham ved det næste præsidentvalg. Måske derfor nedlagde han i begyndelsen af 2006 veto mod lovforslaget om at legalisere registrerede partnerskab mellem homofile ud fra en tvivlsom argumentation gående ud på, at loven ikke skabte ”mere frihed”, men kun indeholdt visse ”retlige formuleringer”. Det kunne ikke på forhånd udelukkes, at Klaus efter 2006 valget ville nægte at anerkende en socialdemokratisk mindretalsregering, der støttede sig til kommunisterne (KSCM). Da det kom til stykket gjorde han sit til at få dannet en ODS-ledet regering, og han var ikke meget for at give socialdemokraterne en chance for at danne regering. Under regeringsforhandlingerne i efteråret 2006 opstod som nævnt også en uenighed i forhold til ODS’ leder Mirek Topolánek, idet Klaus som løsning på regeringskrisen, godt kunne acceptere en stor koalition af CSSD og ODS, muligvis med den bagtanke, at en sådan koalition ville kunne sikre ham selv genvalg til præsidentposten.

Med mulig overgang til direkte valg af præsidenten måtte Klaus skele til meningsmålingerne, som i hele 2004 iflg. stort set alle gjorde ham til den mest populære enkeltpolitiker i Tjekkiet. Ved et direkte præsidentvalg ville han således have gode muligheder for genvalg. Om præsidenten næste gang vælges direkte eller indirekte er blevet diskuteret, men er på indeværende tidspunkt stadig usikkert.

Heller ikke forholdet mellem Klaus og den senere regeringsleder (Paroubek) var gnidningsfrit. En kulmination indtraf i oktober 2005, hvor Klaus afviste David Rath som ny sundhedsminister med henvisning til dennes ”dobbeltrolle” inden for sundhedssystemet. Under regeringskrisen efter valget i 2006 var han som nævnt ikke meget for at lade Paroubek forsøge at danne en regering med flertal bag sig i parlamentet.

Det kristelige KDU-CSL

Det tjekkiske *Kristelige Folkeparti* (KDU-CSL) efterfulgte det Tjekkosllovakiske Folkeparti (CSL), som før 1989 havde været med i Den Nationale Front, dengang en kommunistisk frontorganisation, der bl.a. havde stået for organisering af valg. Partiet blev oprettet i 1919 under betegnelsen Det Tjekkosllovakiske Folkeparti (CSL).

Lige efter første verdenskrig blev partiet politisk marginaliseret på grund af de tætte relationer til katolicismen og det habsburgske kejserrige. Først fra midten af 1930’erne arbejdede CSL tæt

---

1998)”, Brno: Mezinárodní politologický ústav, Rocnik XI, 4, 2004:453-472.

sammen med præsidenten og andre partier inden for "petkaen".²⁴ Partiets leder i mellemkrigsperioden, Jan Sramek, var under 2. verdenskrig leder af eksilregeringen i London. Partiet kunne bl.a. derfor fortsætte i det reducerede partipolitiske felt ved valgene lige efter anden verdenskrig.

Efter 2. verdenskrig blev partiets naturlige udvikling iflg. partiet selv afbrudt af den kommunistiske magtovertagelse. Partiet kunne som sagt godt eksistere under det kommunistiske styre, forudsat villighed til samarbejde med kommunisterne. Regionalt lykkedes det bedre at fastholde en egenidentitet. KDU-CSL har således på samme tid historiske og "postkommunistiske" egenskaber.

Efter fløjlsrevolutionen gjaldt det frem for alt om at finde frem til en ny og "renset" identitet. Hurtigt efter fløjlsrevolutionen i 1989 måtte den gamle partiledelse træde tilbage. Til ny leder blev valgt Josef Bartoncik, der imidlertid måtte træde tilbage allerede før valget i 1990 efter beskyldninger om tidligere at have samarbejdet med sikkerhedspolitiet (StB). Efterfølgeren Josef Lux var partiets formand helt frem til 1998, hvor sygdom tvang ham til at træde tilbage. Ved valget i 1990 kom partiet med i en centrum-højre valgkoalition, der ud over KDU-CSL omfattede ODS, det kristelig-demokratiske parti (KDS) samt Det Frie Bondeparti (SRS), nu kaldt Den Kristelig-demokratiske Union (KDU).

Før valget i 1992 blev efter nogen intern diskussion vedtaget en sammenslutning mellem CSL og Den Kristelig-demokratiske Union (KDU). Partibetegnelsen blev herefter officielt KDU-CSL. Beslutningen førte til deling af partiet, men dette fik ikke i sig selv følger for vælgeropbakningen. Partiet har i perioden siden 1990 konstant opnået mellem 8 og 10 pct. af stemmerne, og det niveau blev fastholdt også ved valget i 2006.

Det konkurrerende kristelig-demokratiske parti KDS forsøgte at fremstå som et kristelig-demokratiske parti af CDU-typen, men KDS var ikke i stand til at udfordre KDU-CSL, især på grund af svag partiorganisation. KDS havde kun få hundrede medlemmer, men KDU-CSL omkring 80.000. KDS måtte døje med andre stærkere konkurrenter end blot KDU-CSL, først og fremmest de to liberale partier ODA og ODS. KDS blev godt repræsenteret i forskellige regeringer, men dette var ikke i sig selv tilstrækkeligt til at sikre partiet nye vælgere, for de fleste vælgere efterspurgte partier med klare budskaber, stærk organisation og afklarede ledelsesforhold.

---

²⁴ Petkaen står for de partier, der dengang næsten uafbrudt havde del i regeringsmagten og arbejdede tæt sammen

KDS opløste i sidste ende sig selv og sluttede sig derefter til ”storebroderen”, Det Borgerdemokratiske Parti (ODS).

Det politiske program

KDU-CSL har især forsøgt at varetage kirkens og landdistrikternes interesser og har derfor naturligt haft størst vælgertilslutning uden for hovedstaden og især i det sydlige Mähren og det østlige samt sydlige Bøhmen. Det gamle CSL havde i mellemkrigsårene vælgerhøjborg i samme områder geografisk. Fra partiets side er blevet fremsat krav om mere statsstøtte og importbeskyttelse. I socialpolitikken har partiet stået til venstre og derfor forholdsvis tæt på socialdemokraterne (CSSD).

I socialpolitikken blev dog også ind imellem forfægtet liberale synspunkter. Iflg. den tidligere partiformand Josef Lux var det største sociale problem i det tjekkiske samfund ikke så meget de egentlig fattige, for denne gruppe har været forholdsvis lille, men mest at flere fra middelklassen var blevet afhængige af staten, hvilket demoraliserer og demotiverer borgerne. Passiv social støtte burde derfor iflg. partiet erstattes af social støtte, der i højere grad motiverer modtageren til at klare sig selv. Ikke desto mindre har partiet også været fortalere for mere statsprotektionisme og støtte til økonomisk vanskeligt stillede virksomheder. Værst stillet var iflg. partiet ikke pensionisterne, men flerbørnsfamilierne, der i overensstemmelse med det kristne grundsyn burde støttes mere. KDU-CSL talte om et samfund bestående af frie mennesker bundet sammen i gensidig solidaritet. Iflg. partiets slogans op til valget i 1998 burde samfundet udvikles under markedsøkonomi og privat ejendomsret, dog kun forudsat at bestemte etiske og moralske værdier også blev respekteret. Partiet fremførte etiske og moralske synspunkter på politik, med Lux' formulering burde moralen i demokratier være: "Ikke stjæle, ikke lyve og ikke slå ihjel".²⁵ I retspolitikken har KDU-CSL anlagt en forholdsvis hård linie.²⁶ Op til 2002-valget blev der også fokuseret på emner som uddannelse, familiepolitik og miljø, alt sammen lanceret på en særlig program-konference i efteråret 2001. Partiet bevægede sig fra et forholdsvis radikalt liberalt parti over til et parti med en mere social-liberal profil.

I spørgsmålet om restitution har partiet forsvaret den katolske kirkes interesser, hvilket skabte problemer i forhold til CSSD og ODS. I efteråret 2003 truede partiet med at forlade den

---

med præsidenten (Masaryk).

²⁵ Interview i ugeskriftet *Respekt*, 16.22.3.1998:12.

²⁶ *Respekt*, 20.-26.7. 1998:30.

socialdemokratisk ledede regering, hvis der ikke blev givet indrømmelser i restitutionsspørgsmålet. KDU-CLS har ikke i samme omfang som ODS og ODA været involveret i korrupsions- og skandalesager og har heller ikke haft samme gældsproblemer som fx Borgerdemokratisk Alliance (ODA). Partiet er dog blevet forbundet med enkelte skandaler, fx i forbindelse med militærkontrakter, skattenedslag for brændselsimport og køb af kommunikationssystemer (Appel, 2002:539).

De kristne værdier og landdistrikternes interesser er i politisk praksis blevet udlagt forholdsvis moderat. I det stærkt sekulariserede politiske miljø måtte KDU-CSL nødvendigvis gå på kompromis med kristne værdier, hvis partiet skulle appellere bredt. Partiet har derfor ikke i samme grad som Husmandspartiet (FKGP) i Ungarn og PSL i Polen fremstået som et regulært klasseparti.

Vælgergrundlag og organisation

KDU-CSL har gennem årene haft forholdsvis mange kernevælgere og også et forholdsvis stabilt medlemsgrundlag, i 2004 omkring 45.000. Partimedlemmerne udgjorde typisk en femtedel af partiets samlede vælgerskare. Partiet har været hierarkisk opbygget og styret centralistisk. Fraværet af internt partidemokrati har stillet partiet i et dårligt lys i forhold til byvælgere og især intellektuelle. Gennem institutionalisering og historisk forankring blev skabt modstand i ledelsen mod alt for store forandringer. Men partiet blev ikke desto mindre bragt i et dilemma. Forandringer var nødvendig for at få fat i *nye* vælgere; til gengæld kunne *for mange* forandringer undergrave taget i kernevælgerne.²⁷

Partiet kan placeres i både centrum-højre og centrum-venstre. Inden for Fire-Koalitionen (4K) har KDU-CSL, i hvert fald i forhold til Frihedsunionen (US), været villig til at samarbejde med Socialdemokratiet (CSSD). Under den politiske krise og de mange skandalesager i andre partier forsøgte KDU-CSL at markere sig som ”de rene hænder parti” og som sagt ikke helt uden held.

Det høje koalitionspotential

Koalitionspotential

---

²⁷ Petr Fiala, ”Mezi volici a andely, Krestanské strany v ceske police”, *Respekt*, 9.-14.4. 1996:9-11.

afskedigelsen af Václav Klaus og valgte også at gå med i nationalbankdirektør Josef Tosovsky's overgangsregering. Ved valget i juni 1998 opnåede partiet 9 pct. af de afgivne stemmer, hvilket blev betragtet som tilfredsstillende. Efter valget i 1998 var partiet indstillet på at gå med i en socialdemokratisk ledet regering, dog forudsat, at der kunne etableres en flertalsregering. Det betød, at også Frihedsunionens (US) skulle tage del i regeringsansvaret, hvilket imidlertid ikke var muligt.

Efter 1998 valget blev partiet politisk marginaliseret på grund af aftalerne mellem CSSD og ODS, men formåede dog at få indflydelse på den socialdemokratiske regerings politik, fx i forbindelse med finansloven for 1999. Med de voksende problemer for den socialdemokratiske regering blev linien i opposition skærpet, fx afvistes at stemme for statsbudgettet for år 2000. KDU-CSL valgte som reaktion mod samarbejdet mellem ODS og CSSD at forstærke samarbejdet med Frihedsunionen (US), Demokratisk Union (DEU) og ODA inden for rammerne af Fire-Koalitionen (4K).

På grund af den historiske forankring var det svært for partiet at gå med til omdannelse af Fire-Koalitionen (4K) til et fælles parti, og måske netop derfor kom det til alvorlige problemer med hensyn til sammenholdet. Fire-Koalitionen (4K) var allerede i 2001 tæt på sprængning på grund af uenighed om regeringsmulighederne, men samarbejdet blev fastholdt frem til 2002 valget, dog først efter en sammensmeltning af DEU og Frihedsunionen (US) og eksklusion af det gældramte Borgerdemokratisk Alliance (ODA). Før og efter 2002 valget orienterede partiet sig over mod socialdemokraterne (CSSD). Kritikken fra koalitionen gjaldt primært *aftalerne* mellem CSSD og ODS, ikke et samarbejde som sådant med socialdemokraterne. Ved 2002 valget optrådte KDU-CSL i en valgkoalition med Frihedsunionen (US) under den ny betegnelse "Koalitionen" (K). Ved valget opnåede KDU-CSL en klart stærkere repræsentation i parlamentet end koalitionspartneren Frihedsunionen (US), der snart efter blev yderligere svækket og helt forsvandt fra parlamentet ved 2006 valget.

Efter 2002 valget tog KDU-CSL sammen med Frihedsunionen (US) del i en smal flertalsregering bestående af Socialdemokratiet (CSSD). Partiet fik efter 2002-valget problemer med hensyn til profilering og tabte derfor stemmeandele. Især var der problemer med at få fat i flere yngre vælgere på grund af vægten på moralske emner som abort og (forbud mod) homoseksualitet og på grund af "gammelmandsprofilen". Gennemsnitsmedlemmet er ikke mindre end 62 år. Den daværende partileder Cyril Svoboda, udenrigsminister i Spidla-regeringen, havde svært ved at profilere partiet.

Med Miroslav Kalousek ved roret

På partikonferencen i november 2003 måtte Svoboda derfor afgive formandsposten til daværende formand for parlamentets finansudvalg, *Miroslav Kalousek*. Han søgte fra starten at markere partiet stærkere, fx i spørgsmål om støtte til aflastning af regionernes betrængte økonomi på grund af vanskeligheder med at få finansieret sundhedssystemet. Kalousek skærpede også linien i moralske og etiske spørgsmål, eksempelvis i spørgsmål der drejede sig om salg af narkotika, legalisering af homofile ægteskaber, abort og prostitution. Under regeringsforhandlinger og forhandlinger om finansloven for 2005 stillede Kalousek meget hårde betingelser med hensyn til offentlige besparelser og fik også stort set sine krav opfyldt. På partiets nationale konference i november 2005, et halvt år før valget, blev Miroslav Kalousek genvalgt til formand og Cyril Svoboda til posten som næstformand.

Under Kalousek bevægede partiet sig bort fra den loyalitet over for regeringssamarbejdet, der havde kendetegnet Cyril Svoboda's periode og udviste åbenhed over for et fremtidigt regeringssamarbejde med det liberale ODS. Partiet var derfor reelt på samme tid i regering sammen med socialdemokraterne (CSSD) og i opposition til socialdemokraterne sammen med ODS. Flere optioner var derfor mulige, også deltagelse i en "superkoalition" sammen med CSSD og ODS.

Valgene til Senatet og regionerne i november 2004, der gav KDU-CSL godt 10 pct. af stemmerne og en klar valgsejr for ODS, talte i sig selv til for et skifte over til ODS og hurtigst muligt opgive samarbejdet med de kriseramte socialdemokrater (CSSD). Under skandalen om Stanislav Gross' køb af en lejlighed i begyndelsen af 2005 gjorde han sig gennem udtalelser om, at Gross burde trække sig som ministerpræsident upopulær hos socialdemokraterne, der da også truede med at udelukke KDU-CSL fra regeringen og i stedet danne en socialdemokratisk mindretalsregering med støtte fra kommunisterne. Kalousek's tilnærmelse til ODS kom også til udtryk, da Kalousek holdt sin tale på ODS' nationale konference i november 2005. Her advarede han endnu engang mod kommunisternes indflydelse i tjekkisk politik og beskyldte Jiri Paroubek for at give kommunisterne for let spil. Han lagde på programplanet også op til en dialog om ændringer i pensionssystemet og inden for skatteområdet og sundhedsområdet.²⁸ Om de to borgerlige partier ville få flertal alene i parlamentet efter 2006 valget var på det tidspunkt usikkert at dømme ud fra meningsmålingerne.

---

²⁸ www.ctk.cz 28.11.2005, "ODS, KDU-CSL against cooperation with KSCM, for reforms - Kalousek".

I sidste ende gik KDU-CSL dog med i Paroubek's nye smalle regering, men det kom hurtigt efter regeringsomdannelsen til uenighed, fx om EU-politikken efter de franske og hollandske vælgeres nej til forfatningstraktaten, ligesom KDU-CSL heller ikke bifaldt Paroubek's bemærkninger om et muligt samarbejde med kommunisterne. I efteråret 2005 løsrev også Paroubek sig fra KDU-CSL og vedtog bestemte love, fx på arbejdsmarkedsområdet (mere indflydelse til fagforeningerne på arbejdspladserne) sammen med kommunisterne på trods af åbenlys modstand fra regeringspartneren. Til gengæld støttede KDU-CSL imod CSSD's vilje et forslag fra ODS om nedsættelse af en kommission til undersøgelse af et tidligere salg af den petrokemiske virksomhed Unipetrol ud fra en mistanke om bestikkelse, ligesom partiet på egen hånd fremsatte gamle kendte forslag i parlamentet om at yde mere støtte til familierne ud fra et ønske om at hæve den for lave fødselsrate. Støtten var også begrundet ud fra de høje skilsmissetal, som i andre europæiske lande ender hvert andet ægteskab i Tjekkiet med skilsmisse. Den "moraliske" profil gav iflg. meningsmålingerne ikke Kalousek og KDU-CSL fremgang hos vælgerne, så op til 2006 befandt partiet sig endnu engang i det klassiske dilemma om at holde sig til kernevælgerne fra især Mähren eller, som tidligere formand Josef Lux, forsøge at modernisere partiet og appellere bedre til byvælgerne.

Vi kan kort sagt konkludere, at KDU-CSL siden 1989 har fremstået som et moderat klasseparti og især støttet landdistrikternes og de kirkelige interesser, eksempelvis i spørgsmålet om erstatning til kirken (restitution). Set over hele perioden har der ikke rådet stor uenighed i partiet om den førte politik. KDU-CSL har undgået de fraktionsstridigheder og personmodsætninger, der ramte flere andre partier. Årsager hertil kan være orienteringen mod landdistrikterne og den stabile støtte fra kirken og troende katolikker. At stemme på partiet har været knyttet til familievaner og regionale og lokale traditioner. Antallet af partimedlemmer har været højt i tjekkisk sammenhæng, omkring 45.000. Sammenholdet er desuden blevet understøttet af en meget rodfæstet partikultur og et solidt medlemsgrundlag.²⁹ Partiet har som vil være fremgået over hele perioden stræbt efter at få del i regeringsmagten.

Partiet nød frem til valget i 2006 også godt af ret afklarede interne ledelsesforhold, Kalousek's position som partileder har således ikke truet. Dog kunne der spores en vis uenighed mellem partilederen (Kalousek) og udenrigsministeren (Svoboda), der med skelen til fremgangen for Paroubek i meningsmålingerne, ønskede en fortsat "åbenhed" med hensyn til regeringsdannelsen efter 2006-valget.

---

²⁹ Det synspunkt fremføres af politologen Oskar Krejci, "Misto v politice, misto v dejinach", *Ekonom*, 40/1998:75.

At landbruget ernærer færre mennesker end i Polen og Ungarn kan være årsag til de mindre udtalte agrare træk hos KDU-CSL, i det mindste sammenlignet med bondepartier i Polen og Ungarn. Antallet af kernevælgere var nedadgående. En meningsmåling gennemført i efteråret 2005 viste i hvert fald, at 43 pct. af partiets vælgere overvejede at skifte parti, skulle der komme et passende politisk alternativ.³⁰

Partiets målsætning, som formuleret på den nationale konference i november 2005, var at få mindst 10 pct. af stemmerne ved valget i maj-juni 2006. Det lykkedes som bekendt ikke. Partiet opnåede ca. 8 pct. og valgte derefter som ventet at støtte en ODS-ledet regering sammen med partiet de Grønne (SZ), der for første gang fik pladser i parlamentet. Men som nævnt havde regeringen i det nye parlament ikke et flertal bag sig, kun halvdelen eller helt nøjagtigt 100 mandater ud af de i alt 200. Det dårlige valgresultat gav anledning til selvkritik og selvransagelse, men førte i første omgang ikke til åben splittelse.

Regeringsspørgsmålet kom dog snart til at skabe splid i partiets rækker, og især efter at den fælles regering med ODS og De Grønne (SZ) var kuldsejlet. Kalousek og senere også Svoboda åbnede op for etablering af en socialdemokratisk regering i den hensigt at undgå en stor koalition af ODS og CSSD, men modstanden overfor det forslag var for stor, og Kalousek tog konsekvensen og trak sig som formand. Ved tillidsafstemningen til ODS-mindretalsregeringen i starten af oktober 2006 brød tre medlemmer af parlamentet, deriblandt den tidligere formand (Kalousek), partidisciplinen og afholdt sig fra at stemme. Flertallet i partiet holdt på et særligt møde i oktober 2006, efter at ODS havde tabt tillidsafstemningen, fast i afvisningslinien i forholdet til Socialdemokratiet (CSSD).

Det tjekkiske Socialdemokrati (CSSD)

Det tjekkiske Socialdemokrati (CSSD) var i udgangssituationen i modsætning til SLD i Polen og Socialistpartiet (MSZP) i Ungarn et autentisk historisk europæisk socialdemokratisk parti og kan derfor ikke med nogen ret kaldes "post-kommunistisk". Selve oprettelsen i 1989 var da også klart *historisk* bestemt - ud fra et ønske om at fortsætte der, hvor det gamle tjekkiske Socialdemokrati havde måttet slippe i 1948 grundet tvangssammenlægningen med det kommunistiske parti (KSC).

---

³⁰ Czech Press Survey, www.ckk.cz 20.10. 2005.

CSSD havde opnået godt 30 pct. af stemmerne ved valget tilbage i 1919, men ved andre valg i mellemkrigsperioden lå andelen på mellem 9 og 13 pct. Partiet var imellemkrigsperioden med i stort set alle de styrende koalitioner ("petka'erne") og arbejdede også tæt sammen med daværende præsident Tomas G. Masaryk.

Som med andre historiske partier var selve (gen)oprettelsen af partiet efter fløjlsrevolutionen hverken endogent eller eksogent bestemt. Snarest havde vi at gøre med en "genfødsel" eller "genoprettelse". Sagt med andre ord blev partiet hverken oprettet efter en forudgående splittelse inden for et bestemt parti, dvs. endogent, eller ud fra bestemte vælgerpræferencer, dvs. eksogent. I udgangssituationen stod partiet svagt, for socialdemokratisk orienterede vælgere havde andre muligheder end at stemme på CSSD; frem for alt følte mange sig tiltrukket af det nye Borgerforum (OF).

Den svære start

Som historisk parti kunne forholdsvis hurtigt skabes en partikultur, der byggede på minderne fra mellemkrigsårene og med en socialdemokratisk præget politisk vision. I den første tid efter 1989 stod partiet i skyggen af Borgerforum (OF) og fik problemer med vælgerne på grund af den generelle anti-socialistiske stemning i landet. Især neoliberalt indstillede betragtede Prag-foråret og socialdemokratismen som sådan som "kryptokommunisme". Derudover var partiet plaget af adskillige interne magtkampe og uenighed om den politiske linie. Ældre ledere med baggrund i perioden før 1948 og med eksilbaggrund dominerede i partiet, hvilket formindskede valgchancerne, da de folk havde for ringe føling med den nye og meget anderledes postkommunistiske virkelighed.

CSSD's hovedmodstander på venstrefløjen blev inden længe KSCM. Det tjekkoslovakiske Socialistparti (CSS), efterfølgeren for det Tjekkoslovakiske Nationale Socialistiske Parti, havde været tilladt i den kommunistiske periode, men var kompromitteret på grund af det tidligere samarbejde med kommunisterne og kom derfor aldrig til at udgøre nogen trussel. Som autentisk historisk Socialdemokrati blev CSSD allerede i 1990 medlem af den socialdemokratiske Socialistisk Internationale (SI), og som et historisk socialdemokratisk parti var optagelsen en formsag.

CSSD kunne ikke som Borgerforum (OF) koble sig til aktive dissidentmiljøer under det gamle system, hvilket i den indledende fase var en forudsætning for valgsucces. Koblingerne tilbage til

mellemløbsperioden og årene lige efter 1945 var ikke i sig selv nok. I eksil havde ledende socialdemokrater stået noget i skyggen af tidligere reformkommunister som Zdeněk Mlýnár og Jiří Pelikán, der med støtte Listy-gruppen havde arbejdet aktivt inden for Charta 77 og i årene op til 1989 dannet deres egen politiske gruppe "Obroda" ("Genfødsel"). Ved 1990-valget klarede CSSD sig især dårligt i områder i Mähren med mange religiøst indstillede vælgere og i byer med universitetsuddannelser. Partiet opnåede først et vælgergennembrud ved valget i maj-juni 1996, hvor det til gengæld lykkedes partiet at gøre solide indhug i flere gamle kommunistiske højborgere.

I marts 1990 blev indkaldt til den 24. "fornyelseskongres" i Brevnov, hvor også eksil-socialdemokrater og socialdemokrater med tilknytning til Borgerforum (OF) havde adgang. Partiet ønskede det gamle hovedkvarter "Lidový Dom" i det centrale Prag tilbage, men fra myndighedernes side blev sat spørgsmålstegn ved partiets ret til at eje bygningen. Først en retskendelse i år 2000 gav CSSD retten til at eje bygningen permanent. For partiet blev dette ejerskab en økonomisk gevinst da en del af bygningen kunne udlejes til høj pris på grund af en central beliggenhed i det indre Prag. Dette førte til, at CSSD op til 2002-valget var gået hen at blive det økonomisk bedst konsoliderede parti.

Den første leder Jiří Horák var kommet hjem fra sit eksil i USA, men han evnede hverken at samle partiet eller indgive det en tilstrækkelig skarp profil. Partiet havde dengang ikke folk i Tjekkiet selv med tilstrækkelig vælgerappel og politisk erfaring. Lederne optrådte derfor efter manges mening som "politiske amatører". Ved valget i 1990 blev CSSD end ikke repræsenteret i parlamentet og måtte i 1992 nøjes med 6,8 pct. af stemmerne, hvilket dog var tilstrækkeligt til at klare spærregrænsen.

Oppositionen stod efter valget i 1992 både svagt og splittet. CSSD havde forventet en slags ny "første republik model" med "petka-styre", dvs. en bred koalition af de fem "ansvarlige" partier. Derfor blev den politiske orientering på det tidspunkt mest rettet mod højre. De borgerlige partier var imidlertid ikke indstillet på at imødekomme ønsket om en bred politisk koalition, og det var, som parlamentet var sammensat, heller ikke nødvendigt. Det tog imidlertid et par år før socialdemokraterne (CSSD) tog konsekvensen og valgte rollen som oppositionsparti (Matynia, 1997:165).

Socialdemokraterne (CSSD) kunne af historiske årsager ikke indgå i noget tæt samarbejde med kommunisterne (KSCM). I stedet forsøgte man sig i begyndelsen med en centrum-venstre

koalition, den såkaldte "realistisk blok" ("realistický blok"), hvori også indgik den Liberal-Sociale Union (LSU) og Den Kristelig-Sociale Union (KSU), men koalitionen blev aldrig et bæredygtigt alternativ.

Med Milos Zeman ved roret

Under kongressen i februar 1993 i Hradec Králová skiftede partiet daglig ledelse. Til ny formand blev valgt økonomen *Milos Zeman*, der før havde været kollega til Václav Klaus ved det dengang reformvenlige Institut for Prognoser og senere også med i Borgerforum (OF). Efter kongressen i Hradec Králová kom partiet til at minde om vesteuropæiske og skandinaviske socialdemokratiske partier med opbakningen til velfærdsstaten og til princippet om styret markedsøkonomi og med krav om mere indflydelse til medarbejderne på virksomhederne, eksempelvis i forbindelse med privatiseringer. Dertil kom den principielle modstand mod den katolske kirkes krav om restitution.

De to første frie valg var som sagt skuffende for partiet. En vis tilgang til partiet var dog uundgåelig efter Borgerforums (OF) opløsning. Men fra 1995 begyndte vælgertilslutningen for alvor at vokse, og partiet blev også bedre organiseret. Den højere institutionalisering kom til udtryk i medlemsfremgang, men medlemsgrundlaget var (og er stadig) svagt målt i forhold til vælgertallet. Partiet havde i midten af 1990'erne således kun mellem 15.000 og 18.000 ordinære medlemmer eller langt under kommunisternes. Men, mere vigtigt for vælgertilslutningen, vaklede tilslutningen til neoliberalismen og troen på den krisefri overgang til kapitalisme og markedsøkonomi. Nye stemmer blev også vundet på grund af de voksende økonomiske problemer og de mange finansskandaler under ODS-regeringen, herunder borgerlige partiers rod i partiregnskaberne. Og i striden mellem Havel og Klaus om demokratiets væsen støttede CSSD helt klart præsidenten. CSSD skærpede således kritikken af regeringen og med langt større gennemslagskraft end før. Den anti-kommunistiske linie blev fastholdt og nærmest styrket i takt med fremgangen i meningsmålingerne. På kongressen i Bohumin i april 1995 afviste CSSD således at samarbejde med alle "yderpartier", ikke alene kommunisterne (KSCM) og republikanerne (SPR-RSC), men også nye reform-indstillede venstrepartier som Venstrebløkken (LB) og Det Demokratiske Venstreparti.

Blandt politiske modstandere blev CSSD anset for "umodent" til at overtage regeringsmagten, og de havde kun få problemer med at få det budskab bragt ud i medierne. CSSD havde generelt en dårlig presseadgang, dog blev avisen "Pravo", efterfølgeren for det gamle kommunistiske Rudé

Pravo, efterhånden noget af et talerør for CSSD. Men værst var, at oppositionen helt frem til midten af 1990'erne var svag og splittet. ODA og ODS betragtede derfor magtbesiddelsen som nærmest en given ting båret oppe af troen på en krisefri overgang fra planøkonomi til kapitalisme og markedsøkonomi. Tjekkiet skulle være en "borgerlig ø" i et hav (det øvrige Østeuropa), hvor venstrefløjen ellers havde medvind.

Vendepunktet kom ved valget i 1996, hvor CSSD's vælgerandel blev firedoblet op til 26,4 pct. Ved det valg var vi vidner til noget af en affrysning af partisystemet. I hvert fald forsvandt ODS' monopol på magten, idet Klaus' regering mistede flertallet. Klaus måtte derfor danne en mindretalsregering uden fast støtteparti. Ikke alene fik CSSD flere mandater, men takket være aftalerne med ODS også større indflydelse. Eksempelvis blev CSSDs leder Milos Zeman valgt til formand for parlamentet.

Valget til Senatet i november 1996 bekræftede fremgangen for CSSD, men som i andre tjekkiske partier herskede der til stadighed internt uenighed om den rette politiske linie, ligesom det kneb med disciplinen ved vigtige afstemninger i parlamentet. Jozef Wagner, der forinden havde brudt partilinen, eksempelvis i forbindelse med finansloven for 1998, blev således ekskluderet fra partiet.

De forskellige fløje

CSSD er meget rammende blevet betragtet som en "pragmatisk koalition" af forskellige politiske retninger, forenet om ønsket om erobring af regeringsmagten og over for vælgerne fremstå som et alternativ til Václav Klaus og ODS.³¹ CSSD var på flere måder en kopi af ODS. Ganske vist havde de to partier forskellig ideologi, men de havde ikke desto mindre en del til fælles, fx stærke og pragmatisk indstillede ledere med evne til at gennemtrumfe kontroversielle, men strategisk vigtige beslutninger. I den ene ende finder vi autentiske, "historiske" socialdemokrater, i den anden ende folk fra den ældre generation, der havde fået deres politiske opdragelse i årene op til Prag-foråret i 1968.

De "autentiske" inden for CSSD var stærkest imod at optage tidligere kommunister i partiet. I mangel af et bæredygtigt reformeret parti til venstre for CSSD havde en del reformkommunister forståeligt nok ansøgt om optagelse i partiet. Disse eks-kommunister kunne iflg. Jaroslav Sabata i

deres holdninger minde om medlemmerne af det reformvenlige polske venstreparti SLD. Direkte adspurgt hvad partiet bør prioritere højest, svarede partiets medlemmer og lederne typisk: patriotisme og pragmatisme. Mange socialdemokrater kunne dog ikke indplaceres på de enkelte fløje.

Spørgsmålet var, om CSSD kunne forblive et enigt parti. I regering har partiet i regering været delt i henholdsvis en traditionalistisk ("stará garda") over for en mere "moderne" fløj. Der er også blevet talt om tre forskellige strømninger inden for partiet, ofte med et regionalt underlag. Én fortrinsvist centristisk gruppe koncentreret omkring formanden Milos Zeman. En anden mere liberal anti-Zeman fraktion satsede på et samarbejde med US og KDU-CSL og havde Jan Sabata, Petra Buzkova og Lubomir Zaoralek som talspersoner. En tredje og mere regulær venstrefløj var talmæssigt stærk men manglede lederskab.³² Hertil kan så føjes gruppen af "passive" og "afventende", der accepterede stort set alt, hvad der blev bestemt på centralt niveau. Lederskabet i CSSD må under ét betragtes som transaktionelt, for så vidt som det vigtigste for ledelsen var at holde sammen på partiet.

Nogle iagtagere gik så langt som til at sætte spørgsmål ved, om CSSD overhovedet kunne betragtes som et politisk parti i den mere klassiske forstand. Men dette er dog at drage en alt for vidtgående konklusion. Godt nok fandtes forskellige linier og platforme inden for partiet, men vi har ikke haft at gøre med så ideologisk heterogene størrelser som fx Borgerforum (OF) og Valgaktion Solidaritet (AWS) i Polen. Uenigheden gjaldt ikke så meget strategiske mål, men mere enkeltsager og personspørgsmål.

Ved valget i 1998 blev CSSD største enkeltparti og kunne efter tovtrækkerier danne en mindretalsregering uden fast støtteparti bag sig. Under valgkampen inden var fra socialdemokratisk side blevet rettet skarp kritik mod især voucher-privatiseringsprogrammet.³³ CSSD forsøgte at markedsføre sig selv som det "nye venstres" parti, men regeringens sammensætning og den faktisk førte politik trak snarest i retning af traditionel socialdemokratisk politik baseret på det "ny-gamle" ("staro-levicy") princip, dog uden de traditionelt tætte koblinger til fagbevægelsen. Før valget så det ud til, at også Pensionistpartiet (DZJ) kunne opnå

---

³¹ Fx i et interview med Jaroslav Sabata i *Gazeta Srodkowoeuropejska* under overskriften "Kim sa Czesi?", 30.10., 1998: 23 f.

³² Fremhævet af bl.a. Josef Pravec, "Zemanova pozice v CSSD zustává silná", *Hospodarske Noviny*, 17.-18.3. 2000:5. Fraktionerne i CSSD er også omtalt i Jan Culik, "How Power makes and breaks political parties: Czech politics since 1998", www.arts.gla.uk.

³³ Václav Klaus' foretrukne privatiseringsmetode med uddeling af aktiepoint til alle voksne borgere.

repræsentation i parlamentet. DZJ klarede ikke spærregrensen, men ”stjal”, med godt 3 pct. af stemmerne, tre eller fire vigtige mandater fra CSSD.

Forsøgene på at danne en koalition med det kristne KDU-CSL og Frihedsunionen (US) efter 1998-valget lykkedes ikke. Partiet sikrede sig dog en vis parlamentarisk rygdækning gennem aftalerne med ODS. CSSD arbejdede ud fra, at den tjekkiske økonomi ville rette sig inden næste valg, og at et valg i utide blot ville svække partiet og derfor ikke var attraktivt. Tjekkisk politik fik med magtdelingsaftalerne en ny og særegen dynamik.³⁴ Et historisk kompromis efter ungarsk mønster var udelukket, og ODS optrådte ikke som støtteparti ved afstemninger i parlamentet om fx den økonomiske politik.

Forsøget på at føre en mere keynsiansk inspireret økonomisk politik kunne ikke omsættes til virkelighed under så vanskelige parlamentariske vilkår. I regeringens tiltrædelseserklæring havde Milos Zeman endnu engang understreget partiets mærkesager, fx justering af privatiseringspolitikken, kampen mod hvidvaskning af penge, reform af den statslige forvaltning og behovet for en socialreform. I de udenrigspolitiske afsnit blev især fremhævet ønsker om at fremskynde forhandlingerne med EU, styrke Visegrad-samarbejdet og få etableret et bedre forhold til Rusland.

Det usikre parlamentariske grundlag

Det største problem var det usikre parlamentariske grundlag. Mange lovforslag fra regeringen havde således svært ved at gå igennem i parlamentet. Af i alt 87 regeringsprojekter havde præsidenten frem til midten af 1999 kun underskrevet 19, og af disse havde blot de fire tilknytning til EU. I rapporten fra oktober 1999 nåede EU-kommissionen da også frem til, at Tjekkiet havde gjort for få fremskridt under forberedelsen af medlemskabet af EU. Rapporterne fra 2000 og 2001 var mere positive, men til regeringens utilfredshed blev Tjekkiet placeret efter Estland, Ungarn og Polen. I tillægsaftalen mellem CSSD og ODS fra januar 2000 blev dog talt om fremrykning af EU-relateret lovgivning i parlamentet. I EU-spørgsmål indtog CSSD en mere eurooptimistisk linie end ODS. Udenrigsministeren Jan Kavan slog således til lyd for en føderal udvikling med etablering af et tokammersystem, mens Borgerdemokratisk Parti (ODS) holdt fast i en eurorealistisk og antiføderal linie.

---

³⁴ Se tidligere omtale af magtdelingsaftalerne.

På trods af vælgertilbagegang og voksende problemer for tjekkisk økonomi er det siden 1998-valget lykkedes at undgå åben splittelse. Mest iøjnefaldende var nok uenigheden mellem de to økonomiske ministre Miroslav Gregr og Peter Mertlik om statsstøtten til økonomisk betrængte virksomheder ("revitaliseringsprogrammet").³⁵ Miroslav Gregr's mere fagforeningsorienterede politik havde helt naturligt den største støtte i partiet i de mest arbejdsløshedstruede regioner, fx det nordlige Mähren. Store virksomheder blev her holdt i live udelukkende gennem statsstøtte, men enhver regering ville uanset partifarve være tvunget til at gøre et eller andet for at forhindre de største virksomheder i at gå konkurs.

Sidst i 1990'erne passerede arbejdsløsheden 10 pct. på landsplan, men i de mest arbejdsløshedsramte områder var den typisk kommet op over de 20 pct. Siden er den økonomiske vækst blevet noget højere, men arbejdsløshedsniveauet har ikke desto mindre holdt sig stort set uændret. Den mere liberal indstillede Peter Mertlik trak det længste strå i kampen med Miroslav Gregr, eftersom subsidie-delen i revitaliseringsprogrammet blev reduceret i forhold til regeringens første udspil. Revitaliseringsprogrammet blev i øvrigt mødt med kritik fra EU-side pga. statsstøtten.

I takt med den voksende vælgertilslutning og overtagelsen af regeringsmagten blev den politiske profil i betydelig grad afideologiseret. Pragmatiske mål, erobring og opretholdelse af regeringsmagten og sikring af sammenhold i partiet vejede tungest. Den valgte linie kan måske bedst betegnes som pragmatisme *med* afideologisering. Partiet kunne ikke opnå hegemoni på venstrefløjen på grund af kommunisternes ret stærke position, men en opløsning af partiet var heller ikke aktuel.

Milos Zeman var ikke en stærk og karismatisk leder, hans politiske sprog åbenhjertigt, ja undertiden direkte udiplomatisk, bl.a. vakte udtalelser om PLO og Østrig international opsigt. Han forlod frivilligt formandsposten for CSSD i begyndelsen af 2001, men beholdt ministerpræsidentposten valgperioden ud. Som "politisk pensionist" har han aktivt blandet sig i de interne debatter i partiet og langt fra altid til nye partilederes tilfredshed. En fraktion inden for partiet håbede tydeligt på et politisk comeback for den tidligere partileder, men sandsynligheden herfor er blevet vurderet som lav.

---

³⁵ Et program for økonomisk støtte til betrængte virksomheder.

Den økonomiske stagnation og væksten i antal arbejdsløse skadede tilslutningen til partiet og radikaliserede utilfredse vælgere. Utilfredse vælgere gik i stort tal over til KSCM. En bred regeringskoalition, en "superkoalition" mellem CSSD og borgerlige partier var på tale og ville have givet regeringen handlekraft, men utvivlsomt også fremmet både radikaliseringen og polariseringen.

Heller ikke indsatsen mod korrupsionen, "de rene hænders politik", gav synlige resultater. Tværtimod blev partiet op til 1998, i den såkaldte Bamberg-sag, i tjekkisk TV af en tjekkisk forretningsmand bosiddende i Schweiz beskyldt for, at have godkendt et lån på 20 mio. schweizerfranc til at føre valgkamp for til gengæld for at få topposter i en socialdemokratisk regering. Meningen med de rene hænders aktionen var at få inddraget i det mindste en del af de 400 mia. koruna, som partiet hævdede var "stjålet" fra staten i forbindelse med tidligere privatiseringer. Det hjalp naturligvis ikke, at de to socialdemokratiske ministre, finansminister Ivo Svoboda og viceministerpræsident Egon Lansky, kom i søgelyset på grund af påstande om økonomiske uregelmæssigheder. Egon Lansky skulle iflg. presseforlydender have modtaget 290.000 dollar fra finansministeriet betalt af et vestligt firma, som var ejet af en af hans venner. Pengene blev overført til en bank i udlandet.

CSSD's problemer har kort sagt i høj grad været forbundet med aktør- og adfærdsplanen og med den førte politik. Der var solid opbakning til princippet om den socialdemokratiske velfærdsstat, men det kneb med mulighederne og ressourcerne til at gennemføre den. Milos Zeman forsøgte ikke desto mindre at tegne et positivt billede af regeringens politik. I en status fra juli 1999 henviste han således til, at den socialdemokratiske regering havde forhøjet pensionerne for ansatte i den statslige sektor, hævet minimallønnen og ydelser i tilfælde af sygdom og sociale problemer. Tempoet i frigivelsen af priserne på energi og huslejer var blevet sat ned til gavn for lavtlønsfamilier. Sædvanen tro lagde han vægt på udbygning af velfærdsstaten og drejning i den økonomiske politik retning af keynsianisme og ny-institutionalisme. Trods skarpe protester fra især østrigsk side blev besluttet at færdiggøre atomkraftværket i Temelin. Det lykkedes også under de socialdemokratiske regeringer at få afsluttet privatiseringerne på bankområdet. Dette var i sig selv ikke en enkel sag, da de fleste banker var kriseramte på grund af mange dårlige udlån. Strategien gående ud på at hæve lønninger og sociale ydelser og derved overholde gamle valgløfter blev gentaget op til 2002-valget.

CSSD's medlemstal har som sagt aldrig været imponerende. I 2003 var tallet på blot 17.000, og da antallet af samtlige folkevalgte sammenlagt er på over 50.000 måtte CSSD ved lokalvalg støtte

sig til uafhængige kandidater med en eller anden form for tilknytning til partiet. Fraværet af egnede kandidater lokalt og regionalt svækkede tydeligt partiet. Også et generationsskifte har været hårdt tiltrængt, for CSSD var efterhånden blevet et udpræget "gammelmandsparti", hvilket køns- og alderssammensætningen i regeringen var et særdeles kraftigt vidnesbyrd om. Ikke en eneste kvinde var repræsenteret i den regering, der blev dannet efter 1998 valget, og gennemsnitsalderen var over 60.

Kvindesiden og den yngre generation blev yderligere svækket, da Petra Buzkova trak sig tilbage fra ledelsen i protest mod "tillægsaftalen" med ODS. Det var dog en trøst, at netop to af partiets yngre profiler, den 30-årige Stanislav Gross og 35-årige Petra Buzková stadig lå højt i meningsmålinger over populære politikere. Milos Zeman's foretrukne efterfølger, social- og arbejdsminister Vladimir Spidla, hørte ikke til den unge generation, men han gav dog partiet et "nyt ansigt" udadtil. Spidla blev valgt til formand efter Zeman og var også på tale som partiets præsidentkandidat efter Havel.

Valgsejren i 2002 og problemerne derefter

Valgkampen i 2002 blev gennemført mere professionelt end tidligere. Partiet nød godt af lederskiftet og havde flere populære enkeltpersoner. Vladimir Spidla's afstandtagen til magtdelingsaftalerne med ODS gavnede også partiet, ligesom de velfærdsprægede valgsløgans havde en solid appel til vælgerne. Koalitionspotentialet steg, for så vidt som Frihedsunionen (US) og det kristelig-demokratiske KDU-CSL havde besluttet sig for at skifte kurs og samarbejde med CSSD.

Den ny social-liberale regering bestående af CSSD, Frihedsunionen (US) og KDU-CSL, der blev etableret efter valget i 2002, havde kun et snævert og usikkert flertal bag sig, 101 ud af parlamentets 200 medlemmer. Desuden blev regeringens og Vladimir Spidla's position svækket på grund af valget af Václav Klaus til præsident i februar 2003, hvor enkelte parlamentsmedlemmer fra CSSD efter alt at dømme gik imod ledelsens indstilling og stemte på Václav Klaus. Selve afstemningen i parlamentet om valg af ny præsident var hemmelig, så "synderne" kunne derfor ikke udpeges konkret. Selve forløbet op til præsidentvalget var yderst uheldigt. CSSD havde således svært ved at samles om en bestemt præsidentkandidat og udviste i det hele taget en stor mangel på professionalisme.

Men nok så vigtigt manglede der bredt i partiet støtte til Vladimir Spidla's politiske linie. For at styrke sin egen og regeringens parlamentariske basis bad Spidla derfor om et tillidsvotum i parlamentet, hvilket også blev givet. På den efterfølgende nationale konference i marts 2003, hvor Spidla blev udfordret af den afskedigede industri- og handelsminister Jiri Rusnok, sikrede Vladimir Spidla sig genvalg til formandsposten. Samme partikonference bekræftede tidligere beslutninger om at afvise regeringssamarbejde med kommunisterne, om end kommunistiske stemmer godt kunne "tælle med" ved afgørende stemmeafgivelser. *Michal Kraus*, næstformand i parlamentets budgetudvalg, formulerede det i efteråret 2003 på den måde, at situationen ville være ganske anderledes, dersom KSCM havde været i stand til at transformere sig selv og fremstå som en pålidelig samarbejdspartner og uden at fremkalde "politisk jordskælv" hjemme eller i udlandet ved at indgå i en regering, men dette forekom ikke sandsynligt.³⁶ Der var dog ikke enighed inden for partiet om afvisningslinien. Et flertal på konferencen vedtog derudover en resolution, der markerede en afstandstagen til krig mod Irak uden FN-mandat. Ved denne afstemning stemte Vladimir Spidla blankt.

Spidla's bekymringer var imidlertid ikke slut hermed. Den næste store prøve i 2003 var omlægningen af de statslige finanser. Her ønskede regeringen besparelser på sammenlagt 200 mia. tj.kr. over tre år samtidig med indførelsen af nye skatter 70 mia. koruna. Reformen skulle sænke underskuddet på de statslige finanser fra 6.1 pct. af BNP i 2003 til højst 4 pct. i 2006. Hensigten var at modernisere den tjekkiske økonomi og at styrke det udvidede EU i konkurrencen med USA og Asien. Regeringen fik problemer med gennemførelsen af de mest upopulære forslag, fx betalingsordninger inden for sundhedssektoren og nedbringelse af statsstøtten, hvilket i særlig grad ville ramme arbejdsløshedstruede regioner. Præsident Václav Klaus brugte sit veto over for dele af reformpakken, men vetoet var kun suspensivt og kunne derfor omgøres gennem en ny afstemning i parlamentet. Reformen blev lempet noget efter pres fra "oprørere" i parlamentsgruppen og fra regeringspartneren, det kristelige KDU-CSL. Således blev den bebudede momsforhøjelse (VAT) på kulturområdet, fx bøger og teater, taget af bordet, ligesom lejeforhøjelserne blev fordelt over flere år.

Nok så alvorligt for CSSD var den betydelige modstand inden for den socialdemokratiske parlamentsgruppe. Med Josef Hojdar's afgang fra parlamentsgruppen i protest mod regeringens reformpakke blev det spinkle flertal i parlamentet direkte truet, men problemerne ophørte ikke hermed. Især planerne for omlægning af de offentlige finanser skabte turbulens mellem partiets

---

³⁶ Interview med Kraus i *Pravo* 10.11. 2003 ("ODS strasi obcany").

forskellige fløje. Der blev således rettet kritik mod formanden Vladimir Spidla for at give for mange indrømmelser til de andre regeringspartier, især Frihedsunionen (US), og for at kommunikere for dårligt med parlamentsgruppen, partiets ledelse og medlemmerne, og det ikke alene i spørgsmålet om reformpakken men også i andre sager, fx spørgsmålet om valg af en ny tjekkisk EU-kommissær.

Den spændte atmosfære blev yderligere spændt, da 20 socialdemokratiske parlamentsmedlemmer i februar 2004 sendte et protestbrev til ledelsen i utilfredshed med partiets politik og manglende opfyldelse af valgløfterne. Den socialdemokratiske parlamentsgruppe klagede over at være reduceret til en ”stemmemaskine”. Som følge af protesterne blev indgået en aftale om flere regelmæssige møder mellem ministerpræsidenten og parlamentsgruppen. Som formuleret af næstformanden Stanislav Gross måtte partiet ændre sit image efter mottoet ”Ned fra hesten og ud blandt folket”.³⁷ Improvisationer, uventede og uigennemtænkte politiske udspil havde indtil da været for iøjnefaldende.

I begyndelsen af 2004 gav Gross til kende, at han gik efter formandsposten ved kongressen i 2005.

Spidla's afgang og valget af Stanislav Gross

I juni 2004 blev situationen for CSSD og for Spidla selv yderligere forværret på grund af det dårlige resultat ved EU-parlamentsvalget. Spidla selv krævede et tillidsvotum i partiets ledelse og luftede også muligheden for at kræve et nyt tillidsvotum i parlamentet, hvor opbakningen ville være højst usikker.

Med lanceringen af reformerne for omstilling af de offentlige finanser blev introduceret en ny og hårdere linie i den økonomiske og sociale politik. Som ministerpræsident havde Milos Zeman undladt at tage upopulære politiske beslutninger, og socialdemokraterne kunne derfor appellere til fx lønarbejdere i den offentlige sektor og personer på overførselsindkomster, der følte sig mest trygge under den klassiske socialdemokratiske velfærdsstat. Den vare kunne Vladimir Spidla ikke levere.

---

³⁷ ”CSSD must renew confidence, optimism of party members- Buzkova”, www.ceskenoviny.cz 21.1. 2004.

Da Spidla ikke fik tilstrækkelig opbakning på et møde i partiets ledelse i juni 2004, valgte han at træde tilbage som både formand for partiet og som ministerpræsident og overlod derefter ledelsen til Stanislav Gross, som fik overladt den vanskelige opgave at danne en ny regering uden formel, men måske med en stiltiende opbakning ("secret powersharing") fra kommunisterne (KSCM) og måske også Borgerdemokratisk Parti (ODS). Men udadtil afvistes stadig enhver form for formaliseret samarbejde med kommunisterne. Opbakningen fra de to borgerlige partier, Frihedsunionen (US) og KDU-CSL var ikke sikker. På det møde i partiets ledelse der fældede Spidla, fik den kontroversielle ex-formand for partiet Milos Zeman mulighed for at fremsætte sin velkendte kritik af partiets linie. Spørgsmålet, der uundgåeligt blev rejst af mange socialdemokrater, lød: "Hvad skal vi bruge Socialdemokratiet (CSSD) til, nu hvor politikens indhold ikke kan skelnes fra liberal og borgerlig, og de løfter, der i sin tid blev givet vælgerne, ikke bliver overholdt."³⁸

Ikke mindst derfor fik den politisk pensionerede Milos Zeman's vedholdende kritik af regeringen og Vladimir Spidla for at svigte partiets valgløfter hele tiden stor medieopmærksomhed. Zeman foretrak en socialdemokratisk mindretalsregering med friere handlemuligheder. Grupper inden for partiet, fx i CSSD's Prag-afdeling talte endda for om ikke en afskaffelse så i hvert fald en opblødning af forbuddet mod formaliseret samarbejde med kommunisterne med henvisning til den principielle betragtning, at alle stemmer, som vælgerne har bragt i parlamentet, bør tælle med, men den linie vandt ikke tilslutning.³⁹ CSSD's parlamentariske situation syntes umiddelbart helt håbløs.

Stanislav Gross lagde op til en pragmatisk, mere "business-like" regeringsudøvelse uden samme store visioner og Blair-lignende reformtanker som hos Vladimir Spidla. Hensigten var ikke at provokere vælgerne før det næste parlamentsvalg. Denne bløde linie blev imidlertid sat på en prøve allerede ved forhandlingerne om finansloven for 2005, hvor de borgerlige partier i regeringen søgte at tvinge Gross til at begrænse statens underskud, om nødvendigt gennem sociale nedskæringer og nedbringelse af de lovede lønstigninger til offentligt ansatte, fx inden for politi og skolevæsen. Ikke uden grund blev Gross beskyldt for at love alt for meget (frem for alt lønstigninger) til alt for mange. Især det kristelige KDU-CSL pressede på for at få presset statsudgifterne ned. For at opfylde Maastricht-kriterierne skulle der spares 70 mia. koruna på statsbudgettet for 2005, hvilket blot gjorde det endnu vanskeligere, for ikke sige umuligt, for socialdemokraterne at indfri valgløfterne.

---

³⁸ Fx rejstes spørgsmålet af Miroslav Mitrofanov i dagbladet *Pravo* 4.11.2003

Men valget af Stanislav Gross gav trods tro på at kunne standse vælgertilbagegangen. Meningsmålinger sidst i 2004 gav partiet en beskeden fremgang, men rent parlamentarisk stod CSSD ikke stærkere end før. Valgene i november 2004 til regionerne og til Senstaten blev imidlertid en stor skuffelse. CSSD kom her ind på en beskeden 3. plads med blot 14 pct. af stemmerne og færre stemmer end både ODS (36.4 pct.) og kommunisterne (KSCM (19.7)). Partiet havde satset meget på de valg.

Tilbagegangen fandt sted ikke alene efter lederskiftet, men også i en periode, hvor den tjekkiske økonomi havde det ganske godt. En væsentlig del af problemerne for socialdemokraterne skyldtes mangel på egnede kandidater og svagheder på programplanen. Den økonomiske overbudspolitik, som CSSD lancerede op til lokalvalget, med lønforhøjelser til offentligt ansatte og modstand mod privatiseringer, kom måske snarest kommunisterne til gode og skabte også splid i regeringsrækkerne.⁴⁰

Valgnederlagene ved regionsvalgene og Senatsvalget førte til ny uro inden for partiet selv, eksempelvis i forbindelse med oprettelsen af den nye Platform for Fornyelse af CSSD sidst i november. Den nye platform havde tilsyneladende nære forbindelser til den tidligere partileder Milos Zeman, men fik i udgangssituationen kun marginal indflydelse blandt partiets 16.000 medlemmer.⁴¹ Viceministerpræsident og viceformand for partiet Zdenek Skromach meldte sig som mulig ny partiformand og blev i de bestræbelser helt åbent støttet af den tidligere partiformand Milos Zeman. Ikke meget pegede dog i retning af, at CSSD ville skifte formanden ud endnu engang.

For Gross var det altafgørende at sikre større sammenhold og enhed i partiet, om nødvendigt gennem eksklusion af genstridige partimedlemmer, eksempelvis "krypto-kommunisten" og udfordreren Zdenek Skromach og venstrefløjgruppen omkring ham, og derved sikre en mere professionel og enig gennemførelse af den forestående valgkamp. Det helt centrale problem var, at det socialdemokratiske projekt var kommet i krise, og at det ikke var lykkedes for partiet at præsentere vælgerne for et nyt og mere attraktivt og tidssvarende. Det problem har partiet dog haft fælles med adskillige andre europæiske socialdemokrater. Gross var ikke desto mindre tvunget til at indgå kompromiser med partiets venstrefløj både på programplan og personplan for

---

³⁹ <http://zpravy.idnes.cz> . "V CSSD se opet resi spoluprace s komunisty".

⁴⁰ "Czech Press Survey", 6. 11. 2004.

⁴¹ Czech Happenings, www.ctk.cz 20.11. 2004, "CSSD platform want to rouse party members from lethargy".

at sikre sin egen position og et tilstrækkeligt indre sammenhold frem til næste ordinære parlamentsvalg i 2006.

Som et led i opstramningen blev den daværende gruppeformand i parlamentet Petr Ibl afsat og erstattet af viceformanden Michal Hasek. Forud herfor havde Gross udtalt sig i kritiske vendinger om gruppelederskabet og aktivitetsniveauet blandt partiets parlamentsmedlemmer. Gross' position blev alvorligt svækket gennem pressekampagnen i begyndelsen af 2005, som afslørede uregelmæssigheder hos Gross i forbindelse med finansiering af et tidligere lejlighedskøb. Også hans kones finansielle transaktioner kom til diskussion. Gross afviste anklagerne, men indvilgede i at betale sin onkel, der var involveret i sagen, gælden tilbage, ligesom hans kone indstillede de omdiskuterede forretningsaktiviteter. Sagen rejste igen en diskussion om kvaliteten i tjekkisk politik og den lave debatkultur. Tidligere præsident Václav Havel erklærede, at sagen for ham var både "mærkelig" og grotesk" og "absurd".⁴²

Affæren skabte på kort sigt større sammenhold i CSSD, selv kritikeren Zdenek Skromach forsvarede Gross, men forholdet til regeringspartneren KDU-CSL og i særdeleshed formanden Miroslav Kalousek blev alvorligt belastet, eftersom Kalousek krævede Gross' afgang straks. KDU-CSL valgte indtil videre at forblive i regeringen. Tanken om at danne en bred regering ("duhová vláda") af alle partier med undtagelse af kommunisterne blev afvist. Andre alternativer kunne være nyvalg i utide eller en socialdemokratisk mindretalsregering, der regerede med stiltiende støtte fra ODS og kommunisterne (KSCM). Den sidste mulighed opstod efter KDU-CSL's senere udtræden af regeringen. Fastholdt Gross ministerpræsidentposten kunne han kun regere på "kommunisternes nåde".

Gross' afgang og Paroubek's nye stil

Den socialdemokratiske regering overlevede en mistillidsdagsorden i marts måned, da kommunisterne afholdt sig fra at stemme, men flere socialdemokratiske ministre skjulte ikke deres modstand mod at forblive i en mindretalsregering baseret på kommunistisk støtte, og præsident Klaus gjorde sit til at gøre det vanskeligt. Gross' tilbød på interne møder i partiet at trække sig tilbage, men blev bakket op af en enig partiledelse og også på den særligt indkaldte partikonference i marts måned.

---

⁴² "Gross's flat case absurd, no reason for resignation- Havel", *Czech Happenings*, www.ceskenoviny. 22.02. 2005.

Det foreløbige højdepunkt kom i april 2005, da Gross' meddelte, at han var villig til at træde tilbage og overlade posten til EU-ambassadør Jan Kohout, dog forudsat at den nye regering ikke medtog partiledere og derved nærmest kom til at udgøre et "forretningsministerium" frem til næste valg. Forhandlingerne endte med enighed om dannelse af en ny regering, men aftalen herom blev forkastet af det socialdemokratiske "bagland". Stanislav Gross var derefter stadig ikke var indstillet på at træde tilbage for at bane vej for et nyvalg, da et sådant helt givet ville betyde vælgeflugt fra partiet.

Men til sidst valgte Gross dog at forlade ministerpræsidentposten. Efter nogen tids overvejelser blev posten overtaget af viceformand for CSSD og hidtidige minister for lokal udvikling *Jiri Paroubek*, der fra start erklærede at han agtede at lede en politik og ikke blot en semi-teknokratisk "upolitisk" regering. Paroubek's karriere går tilbage til de første år efter 1989. Han var en af kandidaterne da der skulle vælges ny partiformand på partikongressen i februar 1993, men valget faldt dengang på Milos Zeman.

Forholdet til kommunisterne forblev en politisk "varm kartoffel". Men et tøbrud syntes dog på vej. Om forholdet til kommunisterne (KSCM) erklærede Paroubek således, at kommunisterne ikke længere udgør nogen trussel mod Tjekkiet. Stalin sidder jo ikke længere i Kreml, og Sovjetunionen eksisterer ikke længere. I løbet af fem til ni år, erklærede han, kunne der måske blive tale om et regeringssamarbejde, men det krævede, at partiet ændrede synet på fortiden og også på EU.⁴³ Men kommunisterne blev som andre partier trods alt inddraget i diskussionerne om EU og tjekkisk Europa-politik efter de franske og hollandske vælgeres uventede nej til EU-forfatningstraktaten.

Kommunisternes stemmer blev brugt til at bære forskellige sociale love og arbejdsmarkedslove igennem parlamentet, men den strategi bragte uundgåeligt CSSD på kollisionskurs i forhold til regeringspartneren, det kristelige KDU-CSL og især formanden Miroslav Kalousek. Han hævnede sig ved at støtte et ODS forslag om nedsættelse af en kommission til at efterforske korrupsion i forbindelse med salget af den petrokemiske virksomhed Unipetrol. Paroubek mente tilsyneladende, at CSSD ville vinde stemmer ved at distancere sig fra den illoyale kristelige regeringspartner, og tydeliggøre forskellene mellem det politiske højre og venstre i tjekkisk politik og måske i sidste ende også vinde stemmer fra kommunisterne. Han genindførte også Milos

---

⁴³ www.ceskenoviny.cz 25.4.2005, "CSSD could rule together with Communists after some time- Paroubek".

Zeman's gamle praksis med at forhandle med oppositionspartierne, herunder også kommunisterne, før parlamentssessionerne.

Paroubek var også indstillet på at inddrage tidligere partileder Milos Zeman ved tilrettelæggelsen af partiets politik og holdt derfor møder med ham. Paroubek var ikke umiddelbart interesseret i også at overtage partiformandsposten, som stadig tilhørte Stanislav Gross, men han forlangte at blive partiets frontfigur ved 2006 valget, hvilket Gross ikke afviste. Presset mod Gross om også at forlade formandsposten voksede, fx i forbindelse med sagen om et tidligere salg af virksomheden Unipetrol. Sidst i september 2005 valgte Gross så at forlade formandsposten og helt opgive politik.

Paroubek forsøgte sig fra starten med forslag, der kunne sikre vælgeropbakning ved valget i 2006 så som skattelettelser for dårligst lønnede, sundhedsreformer uden patientbetaling og billige boliglån. Andre vigtige sager var finansiel disciplin og forbedringer i sundhedssystemet. Loven om konkordatet med Vatikanet blev udsat, ligesom partiet var indstillet på at gennemføre love om kirkelige forhold uden om den kristelige koalitionspartner, dvs. med kommunisterne. I det hele taget forsøgte Paroubek at forlige sig så godt som muligt med partiets venstrefløj, som talte til fordel for at indgå aftaler med såvel ODS som med kommunisterne (KSCM), alt efter de parlamentariske muligheder.

Regeringen havde frem til valget i 2006 stadig et snævert flertal bag sig på 101 ud af 200 parlamentsmedlemmer, og der var i hvert fald ingen hjælp at hente fra det liberale ODS, der lå godt til i meningsmålingerne og derfor fastholdt "nul tolerance" politikken. Kun 4 ud af de 18 ministre blev udskiftet efter Gross' afgang. Den ny regering blev imidlertid snart udfordret af en mindre gruppe inden for CSSD, ledet af bl.a. tidligere udenrigsminister Jan Kavan, der stillede krav om ændringer i udenrigspolitikken væk fra den "bløde orientering" mod Washington og præsident Bush og over mod EU-partnerne Paris og Berlin. Der var også andre "uromagere" i parlamentsgruppen. Det oprørske parlamentsmedlem Josef Hojdar forsøgte at skaffe særlige fordele for sin egen bastion, minebyen Most. Han blev ekskluderet af den lokale partiafdeling, men umiddelbart var der ikke stemning for at ekskludere ham fra parlamentsgruppen, da dette ville bringe regeringens flertal i fare.

Men med tiden blev disciplinen inden for partiet styrket med Paroubek's overtagelse af formandsposten, men der var stadig modstand mod "tilnærmelsen" til kommunisterne (KSCM), hvilket bl.a. manifesterede sig i viceministerpræsident Martin Jahn's tilbagetræden. Paroubek fik

også problemer, da han agtede at udnævne den kontroversielle viceminister David Rath til ny sundhedsminister. Præsident Václav Klaus modsatte sig udnævnelsen af Rath ud fra ud fra, at Rath ikke samtidig med ministerembedet kunne indtage en høj lægelig administrativ stilling. I begyndelsen af 2006 måtte formanden for partiets parlamentsgruppe, Michal Kraus så træde tilbage på grund af en ny finansiel "skandale" rejst i pressen. Sagen gik tilbage til et besøg, som Kraus fire år tilbage havde aflagt i Ghana. Paroubek vakte også opsigt ved at melde ud, at han et meget langt stykke foretrak "talentfulde partiafhængige" som ministre i stedet for "grå partimedlemmer", hvilket bestemt ikke skulle bestragtes som en ros til de socialdemokratiske medlemmer af parlamentet.⁴⁴

Udfordringen fra De Grønne (SZ)

Det politiske rum mellem Socialdemokratiet (CSSD) og KSCM blev uundgåeligt udvidet i takt med Socialdemokratiets (CSSD) tilbagegang. De Grønnes (SZ) muligheder for at klare spærregrænsen og udfylde rummet afhang dog af partiets evne at føre effektive græsrodsvalgkampagner og appellere til brede vælgergrupper, sådan som lykkedes et godt stykke for partiet De Grønne i Tyskland.

Meningsmålinger op til 2006 valget indikerede, at de Grønne ville være i stand til at passere spærregrænsen og måske også blive udslagsgivende ved regeringsdannelsen. Før valget erklærede lederen Martin Bursik, at de Grønne (SZ) ikke ville pege på nogen regering støttet af kommunisterne, hvilket gav ODS en fordel i forhold til CSSD. Men Bursik erkendte i en fjernsynsdebat med Paroubek før 2006 valget, at partiet på programplanen lå tættest på CSSD på trods af meningsforskelle, fx i spørgsmålet om valgretsaldern, som Bursik ønskede sat helt ned til 16 år.

Partiets placering på højre-venstre skalaen var uklar, hvilket måske var én af årsagerne til fremgangen i meningsmålingerne. At også tidligere præsident Václav Havel's støtte til de Grønne (SZ) kunne måske give stemmer. Partiet er på skift blevet betegnet som højreorienteret, holdningsløst og ekstremt venstreorienteret, og mange af partiets kandidater havde ringe politisk erfaring. Bursik selv havde været kristelig-demokrat og med i Tosovski's overgangsregering frem til 1998 valget.

---

⁴⁴ www.ctk.cz 25.10.2005, "Czech press survey".

Kort tid før 2006 valget optrappede Paroubek angrebene på de Grønne (SZ) for at standse vælgerflugten bl.a. med henvisninger til partiformandens rod i regnskaberne. Inden for partiet blev etableret en venstrefløjsgruppering. Herfra blev udsendt et særligt politisk manifest, hvilket fik formanden Martin Bursik til at kræve kandidaterne fra gruppen fjernet fra kandidatlisterne. Eva Holubova fra gruppen opfordrede ligefrem vælgerne til ikke at spille deres stemme ved at stemme på Bursik. Bursik selv påstod, at socialdemokrater (CSSD) stod bag oprettelsen af gruppen.

Efter valget, der gav de Grønne (SZ) godt 6 pct. af stemmerne, blev venstrefløjsgruppen ekskulderet, og partiet gik derefter med i forhandlinger med ODS og KDU-CSL om dannelse af en ”grøn” borgerlig regering med 100 stemmer bag sig, men med én stemme fra flertallet. Det regeringsprojekt lod sig ikke gennemføre pga. den ”manglende ene stemme” i parlamentet, og De Grønne (SZ) var stadig afvisende over for at skifte hest og acceptere en socialdemokratisk ledet regering. Afgørende for partiet var at forhindre en stor koalition af ODS og Socialdemokratiet (CSSD), der med stor sandsynlighed ville have gennemført en ny valgordning til skade for de små partier.

Socialdemokratiet (CSSD) og valget i 2006

Velfærdspolitikken kom som i andre europæiske lande i centrum under valgkampen. Her lancerede socialdemokraterne gamle kendte mærkesager, fx om at sænke arbejdsløsheden og forbedre forholdene for børnefamilierne. Før valget søgte partiet også at få gennemført lovgivning om registrerede partnerskab mellem homofile, hvilket præsident Klaus dog fik blokeret gennem et veto.

At dømme efter meningsmålingerne havde CSSD op til 2006 valget tabt stemmer blandt arbejdsløse, men til gengæld fået større tilslutning blandt fx hjemmearbejdende husmødre. Partiets store problem var de forholdsvis få kernevælgere. Iflg. *Jiri Hanak* burde socialdemokraterne have haft gode valgchancer, de gunstige økonomiske konjunkturer taget i betragtning. At ODS stod stærkere i meningsmålingerne skyldtes iflg. ham primært tre forhold, at daværende kulturminister Vitezlav Jandak var i konflikt med intelligentsiaen, at befolkningen fandt store problemer inden for sundhedssystemet og endelig, at CSSD havde alt for få venner inden for medieverdenen⁴⁵. Til gengæld afslørede CSSD’s kongres i maj 2006, der med stort

---

⁴⁵ I *Hospodarske Noviny* 21.4. 2006.

flertal valgte Paroubek til partiformand, at CSSD stod politisk samlet op til valget, og modsat både Gross og Spidla evnede Paroubek også at forson sig med den gamle, men stadig indflydelsesrige Zeman-fløj inden for partiet.

I efteråret 2005 var CSSD's vælgertilslutning iflg. meningsmålingerne passeret 20 pct., hvilket var klart højere end kommunisternes ca. 14 pct. Paroubek havde med andre ord formået at give partiet et pænt løft i vælgertilslutning, godt båret op af de bedre økonomiske konjunkturer. Også det tyske Socialdemokrati's (SPD) og den tyske venstrefløjs overraskende gode valg i Tyskland i september 2005 gav partiet grund til optimisme og en tro på, at ODS kunne besejres endnu engang. Paroubek afviste ikke principielt en stor koalition af CSSD og ODS efter valget, men det forudsatte, at CSSD fik fremgang, og at ODS droppede alle planer om at underminere velfærdsstaten og fortsætte den gamle liberale euroskeptiske linie. En anden mulighed var et regeringssamarbejde med partiet De Grønne (SZ). Den løsning var dog ikke realistisk. På partiets kongres i maj 2006 skærpede Paroubek derfor kritikken af de Grønne (SZ) og i særdeleshed formanden Martin Bursik. Paroubek selv ville uden tvivl have foretrukket en socialdemokratisk mindretalsregering med stiltiende støtte fra det mere beregnelige KSCM. Men en socialdemokratisk mindretalsregering støttet af kommunisterne ville efter stor sandsynlighed have ført til konflikt med præsident Václav Klaus og måske også EU.

Som nævnt endte 2006 valget "uafgjort" for så vidt som hver af de to politiske blokke hver fik 100 pladser i parlamentet. Som største parti fik ODS til opgave at forhandle en regeringsdannelse på plads sammen med de Grønne (SZ) og det kristelige KDU-CSL, hvilket også lykkedes. Næste led var at få socialdemokraterne til at "tolerere" en sådan regering, hvilket var svært, for ikke at sige umuligt. Alternativerne, fx en stor koalition med ODS, en ODS-mindretalsregering eller en midlertidig "ekspert-regering" var enten ikke attraktive nok eller umulige at realisere. En stor koalition fik ganske vist støtte hos præsidenten, men at dømme efter meningsmålingerne ikke i befolkningen. ODS forsøgte sig til sidst med en mindretalsregering, men den regering kunne ikke få det fornødne tillidsvotum i parlamentet. Spørgsmålet var, om præsident Václav Klaus herefter ville bøje sig og overdrage Paroubek opgaven at danne en regering med i det mindste ikke et flertal imod sig. Alternativet var dannelse af en "upolitisk" overgangsregering og udskrivelse af nyvalg til foråret 2007.

Kommunisterne (KSCM)

Det tjekkiske kommunistiske parti (KSCM) fremstod efter fløjlsrevolutionen som et ortodokst kommunistisk parti med appel til især pensionister, folk med baggrund i det gamle system og ansatte på de truede statsvirksomheder. Antiintellektualisme og ”arbejderisme” var gået hånd i hånd lige siden ”bolsjeficering” og stalinisering fra slutningen af 1920’erne og nedkæmpelsen af Prag-foråret i 1968. Billedet af partiet forblev negativt hos de fleste vælgere helt frem til slutningen af 1990’erne, for KSCM blev med god ret forbundet med nedkæmpelsen af Prag-foråret, de 20 års med ”normalisering” og frosne og centralistisk-bureaukratiske post-totalitære system, der fulgte efter.

Forskellige fraktioner

Det var i årene efter 1989 en udbredt opfattelse i den tjekkiske befolkning, at de gamle strukturer og netværk fra tiden før 89 stadig var intakte, og at kommunister stadig havde for stor magt inden for centraladministrationen og forretningsverdenen. KSCM kunne støtte sig til gamle strukturer og havde desuden mange hengivne medlemmer og kernevælgere og en ganske stærk organisation både centralt, regionalt og lokalt. Den interne debat fandt for det meste sted gennem partiets egen presse.

Hurtigt efter fløjlsrevolutionen opstod der intern uenighed. Striden kom til at stå mellem neostalinister, konservativt indstillede og mere reformvenlige og i EU-sammenhæng mellem ”euro-negative” og ”euro-aktive”⁴⁶. I december 1989 afholdt kommunisterne en ekstraordinær kongres i et forsøg på at drage politiske konklusioner af det gamle systems sammenbrud og give partiet et bedre image udadtil. Kongressen undskyldte ”begivenhederne efter 1968” og brød i det mindste et stykke med den stalinistiske fortid. I resolutionen afvistes muligheden af en tilbagevenden til den politiske praksis fra tiden før 1989 og til princippet om proletariats diktatur, der i fire årtier blev brugt til at legitimere magtmonopolet. Den ny formand Jiri Svoboda forsøgte at omdanne partiet i retning af et mere moderne venstrefløjsparti, men striden om den politiske linie fortsatte med uformindsket kraft.

Den defensive overlevelsesstrategi blev i længden den dominerende. Der blev ganske vist oprettet en reformvenlig fraktion, Demokratisk Venstre, som i december 1991 blev omdannet til Det

Demokratiske Arbejderparti (DPL). Andre partier, herunder socialdemokraterne (CSSD), var imidlertid ikke villige til at samarbejde med DPL. KSC måtte også afgive det meste af sine ejendomme erhvervet i tiden før 1989. Omkring to tredjedele af medlemmerne valgte at forlade partiet.

KSCM opnåede omkring 14 pct. af stemmerne ved det første frie valg i juni 1990. Ved valget i 1992, hvor partiet gik sammen med mindre venstrefløjsgrupperinger i valgforbundet Venstrebløkken (LB), fik partiet igen 14 pct. og 35 mandater i parlamentet. I januar 1993 oprettede den tidligere partichef i Prag Miroslav Stepan sin stalinistiske platform betegnet "For Socialismen", men hverken denne fraktion eller andre mere eller mindre reformvenlige partidannelser på den politiske venstrefløj fik tilstrækkelig politisk gennemslagskraft.

En del venstrefløjsvælgere gik over til Socialdemokratiet (CSSD), men den mere ortodoks indstillede og ældre del af vælgerkorpset holdt fast i kommunistpartiet (KSCM), hvilket svækkede gruppen af "eurokommunister" og reformindstillede. Reformkommunistiske partier med baggrund i Prag-forårets "socialisme med et menneskeligt ansigt" evnede i det hele taget ikke at slå igennem. Svoboda's afgang som partiformand markerede tværtimod et skift i mere konservativ retning. Det ideologiske grundlag forblev således marxismen-leninismen, antiimperialismen, afvisning af vestlig kapitalisme og USA og anti-tyske og slavofile holdninger, undertiden krydret med demokratisk-socialistiske slogans og opbakning til socialstaten. Alt dette i forening skabte blot nye indre modsætninger og ideologisk uklarhed. Den konservative del af partiet var eksempelvis fascineret af den autoritære, men økonomisk effektive kinesiske model. Posten som formand for partiet gik efter Svoboda's afgang til Miroslav Grebenicek, der gav KSCM en mere konservativ ortodoks profil. Ved valget i 1996 fik partiet 10,3 pct. af stemmerne, en lille tilbagegang. Ved Senatsvalgene 1998 og 2000 og ved parlamentsvalget i 2002 fik partiet til gengæld en del stemmer fra utilfredse socialdemokrater.

KSCM har været et ganske højt institutionaliseret parti. Partiet havde i 1998 iflg. egne oplysninger omkring 200.000 kontingentbetalende medlemmer. I 1989 havde 1.7 mio. mennesker været medlemmer af det tjekkiske og slovakiske kommunistiske parti (KSC), så rekrutteringsgrundlaget var godt nok. Partikontingentet svarede til omkring 0,5 pct. af lønnen efter skat om måneden. Vælgerandelen var i begyndelsen ekstrem lav blandt de unge, ved valget i 1996 blot 3-4 procent, men langt højere blandt ældre. Ved 1990-valget fik KSCM særlig mange

---

⁴⁶ Vladimir Handl, "Evropeizace" KSCM mezi "ortodoxii" a "eurokomunismem", policy paper/Listpad 2004, Ustav

stemmer i regioner af landet, hvor partiet også havde klaret sig godt ved valget tilbage i 1946. Ved valget i 1992 gik det også godt for partiet i områder med megen tung - og økonomisk truet - statslig eller statsstøttet industri.

Partiets vælgere har været kendt for høj disciplin og trofasthed. Mange stemte på partiet ud fra en nærmest ”religiøs” argumentation og familietradition. At være kommunist var næsten gået i arv. Ved valget i 1998 fik kommunisterne også en del vælgere fra Miroslav Sladek’s yderliggående republikanere (SPR-RSC), der ved det valg gled ud af parlamentet. KSCM har været i skarp opposition til de borgerlige regeringer, har modsat sig medlemskabet af både EU og NATO og desuden skarpt kritiseret NATO-bombardementerne i Jugoslavien i 1999 og USA’s og Englands Irak-politik.

Holdningen til medlemskabet af EU har været kritisk, men med tiden mere nuancerede. Først var partiet således helt afvisende over for EU-medlemskabet, senere blev der talt om at reformere EU ”indefra” institutionelt og politisk⁴⁷. I et manifest fra 2001 og op til EU-folkeafstemningen i 2003 erklærede et flertal i KSCM’s ledelse sig som modstander af EU i dets ”nuværende form”, men samme flertal erklærede også at ville respektere vælgernes eventuelle ja ved en folkeafstemning.⁴⁸ Et EU-medlemskab på et senere tidspunkt afvistes dog ikke principielt. I EU-spørgsmål repræsenterede Miroslav Ransdorf og gruppen omkring ham den mindre EU-afvisende fløj inden for partiet og havde også en vis støtte herfor i partiet. I hvert fald så stor at han i begyndelsen af 2004 blev udpeget til parties kampagneleder op til Europaparlamentsvalget i juni 2004 og også til partiets spidskandidat med den første tjekkiske astronaut, Vladimir Remenek, på listens andenplads.

Forholdet til socialdemokraterne

Ved EU-parlamentsvalget fik partiet 6 af sine kandidater valgt ind og overgik således klart socialdemokraterne (CSSD), der fik noget af et katastrofevalg og kun to indvalgt. Blandt de 6 EP kommunister blev de tre (Ransdorf, Kohlicek og Mastalka”) regnet for ”euroaktive”. Viceformanden Jiri Dolej mente, at omkring en fjerdedel af de kommunistiske vælgere ville stemme ja til EU-medlemskabet ved en folkeafstemning, hvorfor partiet ikke ville engagere sig ensidigt i nej-kampagnen.

Mazinarodnich Vztahu.

⁴⁷ Udtrykt bl.a. i manifestet ”Pro Demokratickou Evropu”, udarbejdet af en udenrigspolitisk ekspertgruppe i partiet.

⁴⁸ ”KSCM urges its supporters not to vote for EU entry”, www.ceskenoviny.cz 24.3. 2003.

Efter valget i 1998 var KSCM villig til at støtte en socialdemokratisk ledet mindretalsregering, men krævede til gengæld herfor indflydelse og attraktive udvalgsposter. De krav blev dog ikke indfriet, og KSCM var i opposition til Milos Zeman's mindretalsregering og tog også skarpt afstand fra "magtdelingsaftalerne" mellem Klaus og Zeman. Inden da havde partiet reddet den socialdemokratiske mindretalsregering ved finanslovsafstemningen og havde således ageret støtteparti. Grebenicek ønskede at gøre partiet mere regeringsdueligt gennem aftaler med socialdemokraterne (CSSD). Målet om regeringsdeltagelse skulle opnås gennem øget vælgertilslutning og ændringer i partiet selv, evt. gennem en ændring af selve partinavnet, således at ordet "kommunistisk" blev slettet. KSCM kunne dog i det spørgsmål ikke tillade sig fjerne sig ar for langt fra ældre mere konservativt indstillede kernevælgere, der ønskede at fastholde partinavnet.

Den store fremgang fra begyndelsen af år 2000 og ved valget i 2002 var jævnt fordelt geografisk og på sociale grupper. Tilslutningen var dog stadig størst blandt den ældre del af befolkningen og indbyggerne i mindre og mellemstore byer, men med tiden voksede tilslutningen også blandt de unge. Fremgangen kunne blive truet, hvis de utilfredse socialdemokratiske vælgere valgte sofaen i stedet for at stemme kommunistisk.

Partiet måtte kæmpe hårdt for at blive anerkendt. Lokalt og regionalt kunne partiet godt indgå alliancer med andre partier, selv med ODS, men på landsplan kneb det. Præsident Vaclav Havel's afvisning af at invitere kommunisterne til politiske samtaler blev kritiseret og ikke alene af kommunister. Således gav socialdemokraten Zdenek Jicinski udtryk for, at præsidenten, uanset egne præferencer, havde en pligt til at repræsentere alle. Havel handlede derfor forkert ved at nægte at mødes med repræsentanter for landets tredjestørste parti. Havels afvisende praksis blev ændret af efterfølgeren Václav Klaus, der forud havde sikret sig valg til præsident med bl.a. kommunistiske stemmer.

Meningsmålinger i begyndelsen af 2000 viste, at stadig flere opfattede KSCM som et "standardparti" på lige fod med andre politiske partier.⁴⁹ Koblingen til tiden før 1989 og skyldsspørgsmålet blev med tiden svagere i vælgerens bevidsthed, hvilket syntes at skulle blive et langsigtet og også et undervurderet problem hos alle de andre partier og også hos præsidenten.

---

⁴⁹ Undersøgelse af meningsforskningsinstituttet STEM gennemført i januar år 2000, se også *Hospodarske Noviny* 14.2., 2000, "Co stoji za vzestupem popularity KSCM?".

Ved valget i 2002 fik KSCM 18 pct. af stemmerne og blev dermed landets trediestørste parti. KSCM var eneste parti med vælgerfremgang. Partiet koblede sig med betydeligt held til socio-økonomiske og systemiske skillelinier under transformationen og appellerede her frem for alt til *taberne* og især ældre og andre med nostalgi for den kommunistiske fortid. Den opadgående linie startede i 2001, hvor andre partiers accepterede kommunisternes støtte til deklARATIONEN om Benes-dekreterne, og Vladimir Spidla udtalte, at han ikke ville udelukke et samarbejde med kommunisterne, blot ikke i regering.

Efter 2002-valget blev spørgsmålet om samarbejde med kommunisterne igen aktualiseret på grund af problemer med sammenholdet inden for Vladimir Spidla's lille centrum-venstre regering. I forbindelse med de taktiske manøvrer omkring præsidentvalget bekendtgjorde Miroslav Ransdorf, at partiets støtte til en bestemt kandidat var betinget af, at andre partier betragtede KSCM som en ligeberettiget samarbejdspartner. Det synspunkt blev dog vanskeligt at opretholde efter partiets 6. kongres i maj måned 2004, hvor den politisk ortodokse partilinie stort set blev opretholdt, ja i nogle punkter endda styrket.

Trods indre modsætninger, fx i spørgsmålet om tjekkisk EU-medlemskab, fremstod partiet som et alternativ for mange. I sommeren 2003 havde partiet således iflg. flere meningsmålinger overhalet Socialdemokratiet (CSSD). Et formaliseret samarbejde, fx regerings-samarbejde og bindende aftaler med socialdemokraterne havde stadig lange udsigter. En gruppe socialdemokrater i den lokale partiforening i Prag luftede i foråret 2004 muligheden, men udmeldingen herfra blev manet i jorden. Men socialdemokraterne (CSSD) kunne dog i visse situationer bruge kommunisternes stemmer i parlamentet, fx i spørgsmålet om indførelse af en ny indirekte beskatning (betegnet "DPH") som led i styrkelse af statens indtægter. Kommunisterne støttede også et socialdemokratisk forslag om, at landbrugskollektiver skulle yde erstatning til tidligere ejere i naturallier og ikke finansielt.

Koalitionspotentialet forblev trods alt lavt, selv om nogle, fx Miroslav Ransdorf, en af kandidaterne til at efterfølge den dogmatisk indstillede Miroslav Grebenicek på formandsposten, flere gange luftede muligheden for at integrere kommunister og socialdemokrater i én bevægelse. Dog var det en betingelse, at også socialdemokrater forsvarede de socialt dårligst stillede og veg bort fra gammel, forældet modstand mod at samarbejde med kommunister.⁵⁰ Kravet fra KSCM

---

⁵⁰ Se fx "Czech Happenings", Ceske Noviny, www.ctlk.cz 4.1.2003.

vlød også på øjeblikkelig opgivelse af alle udrensningslove indført i årene efter fløjlsrevolutionen ("Lustrace").

I efteråret 2003 erklærede Grebenicek, at KSCM ville stemme for en mistillidsdagsorden til Vladimir Spidla's regering, selv hvis en sådan var fremsat af ODS, men han udelukkede ikke, at enkelte i partiet ville gå imod den linie under en afstemning, der drejede sig om liv eller død for regeringen. Grebenicek's argumentation lød på, at CSSD havde svigtet sine valgløfter med fx fremsættelsen af forslaget om reform for de offentlige finanser. I forfatningsdiskussionen har partiet argumenteret for en nedlæggelse af "overhuset" Senatet og desuden ønsket direkte valg af præsidenten.

Mulighederne for en politisk tilnærmelse mellem de to konkurrerende venstrefløjpartier blev som sagt mindre efter KSCM's 6. partikongres i maj 2004, der sikrede Grebenicek genvalg helt frem til 2008, dog først efter to valgomgange. Kun én fra partiets reformfløj, Jiri Dolejs, opnåede her valg til partiets ledelse, og den "EU-venlige" Miroslav Ransdorf opnåede kun minimal opbakning og valgte derfor at koncentrere sig om arbejdet i Europaparlamentet. Ikke én eneste kvinde blev valgt til centralkomitéen.

Efter Stanislav Gross overtagelse af partiformandsposten og ministerpræsidentposten fastholdt CSSD afvisningslinien over for kommunisterne, men denne linie udelukkede som sagt ikke, at KSCM i visse situationer kunne agere støtteparti. Op til Senatsvalget og de kommunale og regionale valg i efteråret 2004 tilbød kommunisterne et valgteknisk samarbejde med socialdemokraterne, om ikke andet så for at understrege partiets "gode vilje", og sidst i 2004 kom Grebenicek så med en kritik af forholdene under kommunismen, som også vakte opsigt⁵¹. Med disse udtalelser blev rettet kritik mod partiets Prag-afdeling, der forud herfor åbent havde forsvaret parties rolle i årene før 1989. Det egentlige motiv var ønsket om at bryde partiets "splendid isolation" og hæve koalitionspotentialet. Socialdemokraterne (CSSD) afviste ikke principielt et valgteknisk samarbejde ved valget til Senatet i 2004 i den hensigt at forhindre ODS i at få mandater nok til at ændre forfatningen efter et nyvalg.

Som et parti med omkring 20 pct. af stemmerne mod socialdemokraternes blot 14 pct. ved valgene til regioner og til Senatet bag sig kan partiet ikke nægtes en vis parlamentarisk indflydelse, om ikke andet så et betydeligt afpresningspotentiale. I foråret steg tilslutningen til KSCM op til

---

⁵¹ "Communists may distance themselves from their past - Grebenicek", www.ctk.cz 6.12. 2004.

omkring 25 pct. Partiet har forholdt sig pragmatisk til magten og politisk indflydelse. Med regeringskrisen i begyndelsen af 2005 og muligheden for oprettelse af en efterfølgende socialdemokratisk mindretalsregering kunne de kommunistiske stemmer i parlamentet blive udslagsgivende. Det skete i foråret 2005, da Stanislav Gross' socialdemokrater mistede flertallet, fordi det kristelige KDU-CSL trak sig ud af regeringen på grund af påstande om uregelmæssigheder i Gross' privatøkonomi. Ved en mistillidsafstemning i parlamentet, rejst af de borgerlige partier, undlod kommunisterne at stemme ved at udeblive fra afstemningen, hvilket betød at Gross' regering overlevede, i hvert fald på kort sigt.

Uanset nye udmeldinger fra Gross' efterfølger på ministerpræsidentposten (Jiri Paroubek) afviste KSCM at agere støtteparti til den rekonstruerede socialdemokratisk-kristelige-liberale regering. Partiet afviste således CSSD's forslag om skattelettelse for mellemindkomster og lavtlønnede ud fra, at skattelettelse uundgåeligt ville føre til begrænsninger i velfærdsydelse. Fra kommunistisk side blev også stillet krav om, at CSSD ikke igen indgik bindende aftaler med det liberale Borgerdemokratiske Parti (ODS). En socialdemokratisk mindretalsregering havde stadig førsteprioritet.

En optøning var dog på vej. Før sin officielle rejse til Kina i juni 2005 holdt Paroubek særlige møder med Grebenicek og betegnede ham som en pragmatisk indstillet politiker, der kunne indgå aftaler med. 15 års "anomali" i tjekkisk politik syntes så småt på vej til at skulle forsvinde. Det vil dog ske hurtigst og mest gnidningsfrit, dersom reformfløjen inden for KSCM ledet af Miroslav Ransdorf og Jiri Dolejs blev stærkere repræsenteret i partiets ledelse og i den førte politik.

Grebenicek's udmelding i efteråret 2005, at han agtede at forlade formandsposten, uofficielt på grund af uenighed om partiets program, blev opfattet som en imødekommelse til socialdemokraterne, der dog stadig ikke var indstillet på at gå i regering sammen med kommunisterne. Men Paroubek var stemt for at lade kommunisternes stemmer tælle med og forhandle med dem før vigtige afstemninger, sådan at der kunne fremstå et reelt alternativ til det liberale ODS.

Grebenicek's afgang og 2006-valget

Om Grebenicek's efterfølger, den hidtidige næstformand *Vojtech Filip* ville kunne bibringe partiet meget nyt var tvivlsomt. Mest talte for, at vi med Filip fik at gøre med en "Grebenicek

med et humanistisk ansigt”, en ny stil mere end nyt indhold. Den socialdemokratiske regering blev belønnet ved afstemninger om fx forskellige sociale love, ligesom der blev lagt op til forhandlinger med regeringen om lovforslag om tvungne indberetninger af formuer og ændringer af forskellige arbejdsmarkedslove.

Kort sagt skal KSCM træffe vanskelige valg, fx: er det bedre at forblive i opposition og være ”uberørt” af det ansvar, der følger med regeringsmagt, eller skal partiet hellere satse på at modernisere sig selv og sikre sig ministerposter med de risici, der uundgåeligt følger med at være bragt under ansvarets åg. Umiddelbart kom socialdemokraternes afvisning af et regeringssamarbejde partiet meget vel, for følgen af en tæt kobling til socialdemokraterne vil kunne blive oprettelse af et nyt betonkommunistisk parti, der ikke ville være uden chance for at få en del stemmer. I hvert fald ville uenighederne mellem ”modernister” og ”dogmatikere” (med højborg i Liberec regionen i Nordböhmen) med stor sikkerhed være blevet skærpet. Under valgkampen i 2006 blev etableret et ”skyggekabinet” og et ”team” af talspersoner, bestående af Jiri Dolejs (økonomi), Miroslav Opalka (sociale emner) og Miroslav Ransdorf (udenrigspolitikken). Valgkampstemaerne var knyttet til sociale emner, især planer for flere jobs, sundhedspolitik og uddannelse.

KSCM bliver ikke en nem forhandlingspartner for socialdemokraterne, men tjekkisk politik vil få mere ”rene linier”, når KSCM engang bliver et parti med ikke kun afpresningspotentiale, men også regeringspotentiale. Václav Klaus’ beslutning om at føre samtaler med også kommunisterne under regeringskrisen efter det uafgjorte valgresultat i 2006 og kontakter til kommunisterne ikke alene fra socialdemokratisk side, men også fra borgerlige politikere gav håb om, at ændringer er på vej. Under regeringskrisen efter 2006-valget kom kommunisterne med flere forskellige udspil, der vakte interesse i andre partier, fx forslaget i oktober om dannelse af en upolitisk overgangsregering frem til et nyvalg.

SLOVAKIET

Den slovakiske politiske scene har lige siden delingen af Tjekkoslaviet i 1993 været yderst turbulent. Under Meciar’s regeringer var Slovakiet isoleret internationalt, men under Dzurinda’s regeringer efter 1998 opnåede Slovakiet international anerkendelse og blev optaget i både EU og NATO. Valget i Slovakiet i juni måned 2006 endte ikke som i Tjekkiet ”uafgjort”. Robert Fico’s

socialdemokratisk orienterede parti Smer ("Retning") blev klart det største parti med godt 27 pct. af stemmerne mod Mikulas Dzurinda's regerende SDKU's ca. 18 pct. Men Robert Fico skulle trods valgsejren ud i vanskelige forhandlinger for at sikre tilstrækkelig tilslutning til en regering med et flertal i parlamentet bag sig. Samtlige andre partier i parlamentet var mulige samarbejdspartnere: Den Kristelig-demokratiske Bevægelse (KDH) med ca. 8 pct. af vælgerne, Slovakiets Nationale Parti (SNS) med 12 pct., det ungarske mindretals parti (SMK) med 12 pct. og endelig Vladimir Meciar's, Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet (HZDS) med 8 pct.. Det magiske tal var 76 mandater i et parlament med 150 sæder. Efter et par uger med forhandlingsrunder dannede Smer-SD regering med Slovakiets Nationale Parti (SNS) og Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet (HZDZ) og med Robert Fico som ny ministerpræsident. Regeringen havde 85 mandater bag sig i parlamentet eller et pænt stykke over tallet 76. Inddragelsen af Slovakiets Nationale Parti (SNS) i regeringen førte til flere negative reaktioner fra omverdenen, især fra socialdemokratiske kredse. I det følgende gennemgås som for Tjekkiet de politiske partier, der sikrede sig repræsentation i parlamentet ved valget i 2006.

Smer-SD

Indtil valget i 2002 havde den Demokratiske Vælgeralliance (SDL) haft nærmest et monopol på socialdemokratiske stemmer. Partiet havde forud for valget deltaget i flere anti-Meciar koalitioner. Men samarbejdet med borgerlige partier kom til at slide alvorligt på partiet. SDL's monopol på socialdemokratiske stemmer blev for alvor brudt, da en gruppe i partiet ledet af Robert Fico i december 1999 brød ud og oprettede et nyt parti "Smer" ("Retning") i protest mod sociale forringelser under Dzurinda's regering og med løfter til vælgerne, der kunne minde om HZDS' populistiske krav. At SDL aldrig gav Fico vigtige poster i partiet medvirkede utvivlsomt til bruddet.⁵²

Smer var i udgangssituationen helt klart et én-mands parti. Kandidater til valg og partiledelse var håndplukkede folk. Partiet gjorde fra starten en stor dyd ud af "renheden", dvs. manglen på politisk erfaring og ekspertise. Udgangspunktet var nærmest "antipolitisk", en protest mod de gamle partier. Smer var ikke et yderparti, havde kompetente, pragmatisk indstillede folk og kunne, at dømme efter meningsmålingerne, blive tungen på vægtskålen, når der skulle forhandles om regeringsdannelsen.

---

⁵² Fremhævet af fx Mikulas Dzurinda i et interview til det polske *Gazeta Wyborza* 27.juli 2001, side 10-11.

Den gode start

Lige efter oprettelsen fik ”Smer” iflg. meningsmålingerne ganske stor vælgeropbakning, ca. 15 pct., der voksede til over 20 pct. i sommeren 2000. En del stemmer kom fra Vladimir Meciar’s Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet (HZDS), hvis vælgerstøtte dalede, i takt med at Smer’s voksede.

Institutionelt blev partiet styrket gennem opbygningen af en forholdsvis effektiv regional struktur. I 2002 blev valgt tre næstformænd for partiet i den hensigt at imødegå påstandene om Smer som ”Fico’s ejendom”. Før valget i 2002 gav Fico udtryk for, at han under ingen omstændigheder ville støtte en ny HZDS-regering, der kunne bringe EU og NATO-medlemskabet i fare, men han kunne måske godt samarbejde med HZDS uden Meciar.⁵³ Hans personlige forhold til Meciar har svinget over tid, men ikke været harmonisk. Fico’ usikre holdning til kravet om en folkeafstemning om valg i utide til parlamentet og om EU-medlemskabet skadede tilsyneladende partiet vælgermæssigt. Ved 2002 valget opnåede Smer 13,4 pct. af stemmerne eller noget mindre end forudsagt i meningsmålingerne før valget. Partiet blev da heller ikke udslagsgivende ved regeringsdannelsen.

I opposition efter 2002 valget opnåede partiet igen høje meningsmålingstal, og i opposition til Dzurinda’s anden regering har Fico, som vi skal se, så godt som muligt forsøgt at tegne en ny mere tidssvarende centrum-venstreprofil og derved opfange socialdemokratisk orienterede partier, fx SOP, SDL, SDA og SDSS, der ikke har været i stand til alene at opnå repræsentation parlamentet.⁵⁴ I stort set alle meningsmålinger var Fico den politiker, slovakkerne havde mest tillid til. Smer’s position blev yderligere styrket takket være valget af partiets kandidat (Gasparovic) til præsident.

Politisk profil og program

Tilslutningen til Smer voksede støt efter valget i 2002; det største problem var nok, om partiet var i stand til at præsentere vælgerne for et attraktivt politisk ”projekt”. Transitionen blev fra Smer’s side udlagt som nærmest et ”teknisk” problem, der blot krævede professionel handling. Op til 2002-valget lød et slogan: ”Ikke flere løfter”. Stilen var i udgangspunktet på det nærmeste uideologisk med vægt på rationalisme, pragmatisme og med forskellige ”tredje vej” slogans. Et

---

⁵³ Se fx Vladimir Leska, ”Slovenská volebni prekvapeni”, *Mezinarodni Politika* 12/2002:17-20.

gennemgående tema var ”orden” og ”sikkerhed”, en stærk stat og en handlekraftig regering samt nedbringelse af antallet af ansatte i statsadministrationen med mindst 20 pct. Nøgleordene var orden, retfærdighed og stabilitet (Marusiak, 2006). Den ”tredje vej” markerede afstandtagen til både planøkonomi og fri markedsøkonomi og også til den klassiske opdeling af de politiske partier i et højre overfor venstre.

Sagt med andre ord var partiets projekt pragmatisk, anti-elitært og nærmest ikke-ideologisk. Visse forlag havde også populistiske undertoner, fx kravet om at romaer, der af spekulative årsager havde rejst til udlandet for at få social støtte, skulle i social karantæne efter hjemkomsten til Slovakiet. Fico kritiserede også det ungarske mindretalsparti (SMK) for alt for ensidigt at varetage egne regionale interesser. Den forholdsvis store vælgertilslutning skyldtes meget Fico’s dygtige brug af TV-mediet, og det forhold at han ofte rejste gennem landet for at møde vælgerne ansigt til ansigt.

Socialdemokratiseringen af Smer

I oktober 2004 tog det Slovakiske Socialdemokrati (SDSS) beslutning om at nedlægge sig selv og lade sig optage i Smer, som herefter er blevet en paraply for flere forskellige socialdemokratiske orienterede partier. Spørgsmålene med relation til den kommunistiske fortid har ikke spillet samme centrale rolle i Slovakiet som i Polen og Tjekkiet. Sammenlægning med socialdemokratiske grupperinger skulle efter planen styrke den samlede venstrefløj, forbedre partiets finanser og sikre optagelse i Socialistisk Internationale (SI) og De Europæiske Socialisters Parti (PES). Formelt fandt sammenslutningen af Smer, SDSS, SDL og SDA sted ved en højtidelighed i december 2004 og trådte i kraft fra 1. januar 2005. Den officielle partibetegnelse blev herefter *Smer-Socialdemokratiet (Smer-SD)*, og partiets logo blev i overensstemmelse med socialdemokratiske traditioner den røde rose.

Vejen var hermed banet for overgangen fra ”centristisk populisme” til ”socialdemokratisme”, hvilket blev manifesteret på partiets program-konference i december 2002. Tesen om en tredje ”upolitisk” vej blev ikke opgivet, men omdefinert, ligesom de patriotiske og nationalistiske træk blev fastholdt.

---

⁵⁴ Se fx www.pravda.sk 12.5. 2003.

Gennem sammenslutningen blev Smer-SD's medlemstal, som før var på ca. 7.000, fordoblet. Også den største fagforening (KOZ) lagde op til et samarbejde med Smer-SD i forventning om, Smer-SD ville blive regeringsbærende.⁵⁵ Dertil kom at uafhængige kandidater, fx Dusan Jarjabek og Vojtech Ktac, besluttede sig for at gå over til det nye Smer-SD. Den socialdemokratiske indflydelse var dog i den praktiske politik til at overse, da magten fortsat var meget koncentreret omkring personen Robert Fico. På ledelsesplan har partiet dog fået et par folk valgt ind, 2 ud af 32. Men så længe Smer-SD ikke havde vedtaget et nyt politisk program efter sammenlægningen var det svært at måle effekten.

Socialdemokratiseringen af Smer var i praksis mest begrænset til sociale og økonomiske spørgsmål. Spørgsmålet var som sagt, om det nye og bredere Smer-SD overhovedet var i stand til at præsentere vælgerne for en ny vision og et tilstrækkelig attraktivt alternativ til den borgerlige regerings politik, kort sagt et projekt som gik ud over "trede vej" proklamationer" og "de rene hænders politik". I parlamentet forsøgte Smer-SD gentagne gange at skabe flertal for forskellige mistillidsdagsordener til Dzurinda-regeringen og bestemte ministre, fx undervisningsminister Martin Fronc, men det forudsatte, at også uafhængige parlamentsmedlemmer bakkede forslaget om mistillid op, og her kneb det.

Koalitionspotentialet

Et centralt spørgsmål for Smer-SD var fra starten *koalitionspotentialet*. Hvis Meciar's LS-HZDS efter det ordinære valg i 2006 skulle vælge Dzurinda's SDKU, hvilket ikke kunne udelukkes, ville Smer-SD som ved 2002 valget kunne blive "sorteper" og igen stå som taber. I månederne op til valget syntes SDKU og Dzurinda ikke helt afvisende overfor samarbejde med LS-HZDS selv med en Vladimir Meciar ved roret. Fjendskabet mellem LS-HZDS og Smer-SD blev større efter Smer-SD's støtte til Ivan Gasparovic ved præsidentvalget. Til gengæld åbnede Smer-SD for muligheden for en koalition med SDKU og ærkerivalen Dzurinda, skulle andre koalitionsmuligheder gå tabt.

For at maksimere koalitionspotentialerne viste Smer-SD åbenhed over for mange forskellige koalitionsmuligheder, ja i princippet var intet parti udelukket. Fico søgte derved at stå stærkest muligt under forhandlingerne om den kommende regeringsdannelse. Hverken EU eller NATO havde noget at frygte ved et regeringsskifte, erklærede han.⁵⁶ Men koalitionsmulighederne forblev meget usikre. Fico selv kunne umiddelbart kun pege på en alliance eller et strategisk partnerskab

---

⁵⁵ www.pravda.sk 29.4. 2004, "Odborari tvorene priznali podporu Smeru".

med Bevægelsen for Demokrati (HZD), der utvivlsomt ville være et støtteparti for Smer-SD på grund af Smer-SD's støtte til Gasparovic, HZDs daværende leder, ved præsidentvalget. Men HZD havde ikke udsigt til at klare spærregrensen; derfor var det vigtigt for Fico at undgå stemmespild.

I EU parlamentet stemte partiet for forslaget til forfatningstraktat. Holdningen til EU blev mere positiv, dog ikke pro-føderal. EU skulle helst være en sammenslutning af velstående suveræne stater. Optagelsen i EU blev nærmest anset for et "teknisk" projekt, men efterhånden blev linien dog noget mere pro-integrationistisk.

I spørgsmålet om religion lancerede Smer-SD tesen om den "værdineutrale" stat, men linien var mindre "anti-kirkelig" end hos fx Alliancen af Nye Borgere (ANO). Tonen over for regeringen var yderst hård. Iøjnefaldende var beskyldningerne mod SDKU om klientelisme, korrupktion, uklare partifinanser, om for ensidig støtte til USA's udenrigspolitik og mangel på aktiv arbejdsmarkedspolitik for at imødegå den voksende fattigdom og regionale ulighed. Iflg. Fico levede mere end 60 pct. af pensionisterne under fattigdomsgrænsen og havde svært ved at klare udgifterne til medicin og daglige fornødenheder. Smer-SD lagde derfor op til lavere moms (19 pct DPH) på bøger, lægemidler og fødevarer, skattestramninger for høje indkomster, fastholdelse af lovfæstede minimallønsatser, ligesom en række betalingsordninger, fx for lægebesøg, skulle afskaffes.

I 2006 valgkampen lovede Fico at fjerne dele af Dzurinda-regeringens reformer, at sænke skatten på lave indkomster og indføre højere skat på banker og monopoler. Også de fattige skulle have gavn af det økonomiske opsving. Partiet kritiserede skarpt regeringens privatiseringsprojekter og "udsalget" af virksomheder, som blot bevirkede, at Slovakiet udviklede sig til et land, hvor "intet er under kontrol".⁵⁷ Også indblanding udefra var et problem. Smer-SD beskyldte eksempelvis Verdensbanken for, i den såkaldte "Strategiske plan for kommunikation om reformerne", ensidigt at støtte den borgerlige regerings politik og derved blande sig i slovakisk indenrigspolitik til fordel for regeringen.

---

⁵⁶ Interview i TV Markiza 13.6.2005.

Smer-SD og 2006-valget

Tonen blev ekstra skarp op til mistillidsafstemningen mod Dzurinda selv sidst i juni 2005, hvor Dzurinda erklærede Fico for "hasardspiller" og beskyldte ham for at være politisk uansvarlig og bruge en retorik, der mindede om den, der blev brugt af "normalisatorerne" i årene efter nedkæmpelsen af Prag-foråret i 1968.⁵⁸ Robert Fico blev også beskyldt for ikke klart nok at markere utilfredshed med demokratiet i Hviderusland under et besøg i Minsk. Og tonen blev ikke mindre skarp, efter at Dzurinda-regeringens position blev yderligere svækket efter splittelsen i Alliancen af Nye Borgere (ANO) i kølvandet på fyringen af formanden Pavel Rusko som økonomiminister. Dzurinda-regeringen blev også beskyldt for at købe sig til stemmer fra uafhængige parlamentsmedlemmer for at overleve. Trods hård tone afviste Fico før 2006-valget som sagt ikke en bred "oppositionsaftale", selv ikke et samarbejde med det ungarske mindretals parti (SMK) var udelukket. Smer-SD var i det hele taget opsat på at undgå de fejl, der var blevet begået i den foregående valgkamp.

Ved selve valget opnåede Smer-SD stort set den andel af stemmerne, godt 27 pct., som meningsmålingerne havde spået. Efter valget forhandlede Fico da også til flere sider, også med det kristelige KDH og det ungarske SMK, men forhandlingerne endte med etablering af en regeringskoalition med HZDS og SNS. Fico satte sig tungt på de vigtigste ministerposter og beroligede omverdenen med, at regeringsskiftet nok betød et policy skifte, men ikke noget brud med den pro-europæiske udenrigspolitik. Regeringsgrundlaget skulle være "renset for" populisme. Fico lagde op til ændringer i skattesystemet og privatiseringspolitikken og talte også for bedre relationer til Rusland.

I selve regeringsgrundlaget, et dokument på godt 50 sider, blev lovet at fjerne betalingsordninger på sundhedsområdet, fx for patientbesøg, og nedsætte prisen for recepter, ligesom studenterbetaling for undervisning skulle falde bort. Store virksomheder ("monopoler") og de rigeste skulle betale mere i skat ("millionærskatten"), ligesom den indirekte skat ("VAT") skulle omlægges. De ansatte på virksomhederne skulle have flere rettigheder og den sociale dialog med arbejdsmarkedets parter genindføres. Slovakiske styrker skulle trækkes ud af Irak, dog "i forståelse" med de allierede i NATO. Det store uafklarede spørgsmål var, hvordan de øgede statsudgifter på social-og sundhedsområdet skulle finansieres, men Smer-SD fik stort set valgløfterne med i regeringsgrundlaget. Målet var medlemskab af ØMU'en, men ikke på

---

⁵⁷ "Fico: Vlada zacina masivny výpredaj", *Pravda* 1.2. 2006

bekostning af økonomisk politik til gavn for de socialt svagest stillede. Slovakiet under Fico var anderledes end Ungarn under Gyurczany. I finansloven for 2007, vedtaget i midten af oktober 2006, kalkuleredes med et underskud på statsbudgettet svarende til blot 2.9 pct. af BNP, langt fra underskuddet i Ungarn på omkring 10 pct. I en kommentar til den vedtagne finanslov erklærede Fico, at hans regering allerede havde udrettet mere på få måneder end den forrige regering under Dzurinda havde udrettet på otte år.⁵⁹

Regeringsdannelsen blev mødt med protester fra omverdenen og især fra den socialistiske gruppe i Europaparlamentet, der frem for alt modsatte sig samarbejdet med Slovakiets Nationale Parti (SNS). Netop SNS' optagelse i regeringen vakte harme i socialdemokratiske kredse, især inden for EU.

Den Kristelig-demokratiske Bevægelse (KDH)

Den Kristelig-demokratiske Bevægelse (KDH) i Slovakiet var med allerede ved det første frie valg og har siden været godt repræsenteret i parlamentet. Ved 1990-valget sikrede partiet sig med 19 pct. af stemmerne en stærk position, kun overgået af Bevægelsen mod Vold (VPN), men ved senere valg faldt vælgerandelen ned til 8-10 pct. Ved 2006 valget opnåede partiet skuffende kun godt 8 pct. af stemmerne.

Flere indflydelsesrige tidligere katolske dissidenter stod bag partioprettelsen. Partiets første leder Jan Carnogurski blev en kort overgang ministerpræsident. Men partiet blev splittet i spørgsmålet om føderationens fremtid. Carnogurski stod for en mellemvej mellem føderation og uafhængighed. En mere national-radikal gruppe brød imidlertid med moderpartiet og oprettede *Den Slovakiske Kristelig-demokratiske Bevægelse* (SKDH). Det nye parti var dog ikke i stand til at passere spærregrensen ved valget i 1992. "Moderpartiet", det gamle KDH, modererede efter delingen kravene til føderationen. Eksempelvis støttede KDH ikke længere kravene om slovakisk "overhøjhed" ("svrchovanost") i lovgivningsanliggender og indførelse af en selvstændig slovakisk forfatning (Hlousek m.fl., 2004:147).

---

⁵⁸ "Dzurinda: Fico pripravil trapnu avantúru", *Pravda* 28.6.2005.

⁵⁹ www.sme.sk 11.10.2006.

Politisk profil og program

Senere i 1990'erne deltog KDH i flere anti-Meciar koalitioner, selv om partiet ikke var principielt afvisende over for et samarbejde med "ærkefjenden" HZDS. Partiet tog dog del i koalitionen Slovaquiets Demokratiske Koalition (SDK), men sammenholdet holdt ikke længe. Særlig iøjnefaldende var KDH's enegang i etiske og moralske spørgsmål, fx spørgsmål med tilknytning til restitution til kirken og religionen, registrerede ægteskaber for homofile, friere adgang til abort samt formen for opgøret med Meciar-tiden. I den økonomiske politik stod partiet for en styret, social og "moralisk" markedsøkonomi. Også kravene om mere lov og orden og strengere straffe har været iøjnefaldende.

Den gamle deling i partiet mellem "pragmatikere" og "traditionalister" og "fundamentalister" blev særlig tydelig omkring årtusindeskiftet. Den mere pragmatisk liberalt indstillede fløj ledet af Mikulas Dzurinda brød til sidst med "fundamentalisterne" og dannede det mere liberalt indstillede SDKU. Det "gamle" KDH, hvor *Pavel Hrusovsky* før valget i 2002 havde overtaget lederskabet efter Carnogurski, havde dog kernevælgere nok til at overskride spærregrensen ved valgene, og KDHs valgslogans kredsede vanen tro om emner som moral, familie, abort, nation, EU og religion.

I Slovakiet fandtes bedre sociokulturelle forudsætninger for etablering af erklærede kristelige partier end i Tjekkiet. Støtten kom især fra ældre religiøst indstillede i landdistrikterne og de mindre byer. Inden for skiftende regeringer udmærkede KDH sig med en stribe særstandpunkter, eksempelvis modsatte partiet sig deltagelsen i krigen i Irak og anlagde i EU-politikken en euroskeptisk linie, især i spørgsmålet om opgivelse af suverænitet til EU i moralske og etiske spørgsmål. Euroskepticismen kom også til udtryk i forbindelse med EU's forfatningstraktat. Iflg. partiet optrådte regeringen alt for "servilt" i forhold til EU. Under traktatforhandlingerne havde Slovakiet krævet syv ændringer i teksten, men ingen var blevet opfyldt af regeringens forhandlere.⁶⁰

Partiet skærpede den klerikale linie ved at koble sig til Ludák (Hlinka)-traditionen tilbage i mellemkrigstiden og bragte sig derved på kollision med den liberalt indstillede regeringsleder Mikulas Dzurinda og hans udbryderparti (SDKU). I den regering, der blev skabt efter 2002 valget, blev forholdet til regeringspartneren Alliancen af Nye Borgere (ANO) yderst anspændt

---

⁶⁰ "KDH: Strany su servilne voci EU", *Pravda* 17. maj 2005.

præget af alvorlige gensidige beskyldninger og personlige angreb. Da ANO i maj 2005 afviste at støtte reformen af de videregående uddannelser sådan som foreslået af KDH's minister Martin Fronc, erklærede KDH's parlamentsgruppe sig "fritstillet" i forhold til regeringen uden dog at forlade den.

Også fra KDH's side blev talt om nyvalg før valgperiodens udløb. Det krav blev opgivet, men truslen om at skifte standpunkt og tilslutte sig kravet om nyvalg vedblev at "hænge i luften", selv efter at partiets "ærkefjende", Alliancen af Nye Borgeres (ANO) leder Pavel Rusko, blev tvunget til at træde tilbage som minister. Forholdet til Dzurinda og det mere liberale SDKU var aldrig særlig godt. I begyndelsen af 2006 opstod uenighed om implementeringen af aftalen med Vatikanet, især følgerne for ikke-troende i "samvittighedshandlinger", fx ret for læger at sige nej til at gennemføre lovlige aborter.

Partiets styrke ved valgene

Ved præsidentvalget i 2004 opstillede KDH sin egen kandidat, Frantisek Miklosko, der dog ikke fik stemmer nok til at gå videre til anden valgrunde. KDH syntes at bevæge sig tættere mod præsidenten (Ivan Gasparovic) og dennes slogan om at "tænke nationalt og føle sig social" og flirtede også med partier i opposition, især Smer-SD og HZDS. Senere i 2004, ved EU parlamentsvalget i juni måned, klarede partiet sig ganske godt med 16 pct. af de afgivne stemmer og tre pladser i EP. Det gode resultat skyldtes nok mest, at partiet bedre end andre evnede at mobilisere sine kernevælgere, for valgdeltagelsen ved EP-valget var ekstrem lav, på blot 18 pct. af stemmerne.

Op til 2006 valget forsøgte partiet sig for at skærpe den kristelige-nationale profil, især i spørgsmål med tilknytning til de kirkelige og moralske emner. Men et samarbejde med Meciar's LS-HZDS blev dog pure afvist. I valgkampen lovede KDH således at søge omgjort Meciar's amnesti i 1998 til de personer, der var mistænkt for at have været involveret i bortførelsen af daværende præsident Kovac's søn og medvirket ved blokeringen for folkeafstemningen om direkte præsidentvalg.

Ved 2006 valget opnåede KDH godt 8 pct. af stemmerne, som sagt noget mindre end forventet. Det dårlige resultat rejste kritik fra flere medlemmer, fx den tidligere partiformand Jan Carnogurski, der skarpt kritiserede partiets slingrekurs under regeringsforhandlingerne, som endte med at bane vejen for en Smer-SD-ledet regering uden KDH's deltagelse. Partiets afvisning af at

samarbejde med Meciar's Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet (SL-HZDS) viste sig problematisk, eftersom SL-HZDS' deltagelse var en nødvendighed for både en Smer-SD og SDKU ledet regering. Partiets ledelse var næsten delt midt over i spørgsmålet om regeringsdannelsen, og striden endte med formanden Pavel Hrusovsky's afgang. Den helt store opgave i tiden derefter var at holde sammen på det nu splittede parti.

Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet (HZDS)

Vladimir Meciar's *Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet (HZDS)* blev oprettet i marts 1991 efter en splittelse inden for Bevægelsen mod Vold (VPN). Som andre har HZDS været svær at placere entydigt på de kendte højre-venstre skalaer, for fra start har partiet haft både højre-traditionalistiske og post-kommunistiske strømninger. *Oskar Krejci* betegnede partiet som centrumsøgende og med iøjnefaldende populistiske og klientelistiske egenskaber,⁶¹ og *Michael Carpenter* så HZDS som

*"an eclectic mix of nationalists, dissidents, and former apparatchiks, as a political tradition based on patronage, political centralization, economic dirigisme, and nationalism."*⁶²

I 1993 og 1994 forlod flere parlamentsmedlemmer HZDS i protest mod Vladimir Meciar's ledelsesstil. I 1994 gik nogle af udbryderne sammen i partiet Demokratisk Union (DU), der dog ikke havde gennemslagskraft.

Partiprofil og program

Partiet er blevet betragtet som klientelistisk og kendetegnet ved nationalistisk, populistisk og autoritær ideologi men med meget bred vælgerappel.⁶³ Den brede vælgerappel var en fordel i begyndelsen, men heterogeniteten, der fulgte med, blev et stort problem senere. Under forhandlingerne om staten Tjekkoslavakiets fremtid optrådte HZDS mindre nationalistisk end Slovakiets Nationale Parti (SNS) og i begyndelsen også det kristelige KDH, men målt efter faktisk adfærd, frem for alt når det gjaldt spørgsmålet om Tjekkoslavakiets fremtid og forholdene

---

⁶¹ Oskar Krejci, "Konec slovenské cesty?", *Mezinarodni Politika*, 12, 1998:13.

⁶² Michael Carpenter, "Slovakia and the Triumph of Nationalist Populism", *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 30, no.2, 1997:212.

⁶³ Eksempelvis Martin Bútorá og Zora Bútorová, "Slovakias Democratic Awakening", *Journal of Democracy* January 1999:81.

for det ungarske mindretal i Slovakiet, kan HZDS trods alt bedst placeres i gruppen af højre-nationale partier.

HZDS har satset meget på selve magtbesiddelsen, hvilket var muligt og nærliggende takket være de tætte forbindelser til landets store virksomheder. Klientelisme og politisk kapitalisme var derfor meget iøjnefaldende i de år, hvor Meciar og HZDS styrede. Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet (HZDS) har fra start været båret oppe af en karismatisk leder (Vladimir Meciar), hvilket kun bekræfter tesen om, at enkeltpersoner kan spille en central politisk rolle i perioder med ekstraordinær politik (fænomenerne "personalities", "political crafting" og "entrepreneurship"). HZDS kan betragtes som et "ikke-standardparti" og identitetsparti, men ikke som noget programparti.

HZDS blev akse for den skarpe polarisering, der kom til at kendetegne slovakisk politik i flere år. Den partipolitiske scene blev reelt opdelt i en pro-Meciar over for en anti-Meciar blok, en systemisk "cleavage", som op til 1998 valget og til dels også valget i 2002 fortrængte socioøkonomiske skillelinier.

Partikulturen var meget knyttet til selve omstændighederne omkring Tjekkoslavakiets deling, idet HZDS skabte meget af sin partiidentitet ud fra netop modstanden mod "Prag-centralismen" og siden delingen af Tjekkoslavakiet ud fra kampen mod præsident Michal Kovac og hans liberalt indstillede folk.

Men de fleste meningsmålinger pegede i retning af, at de fleste af partiets vælgere stemte HZDS ud fra økonomiske motiver. "Frygt" (for Prag-centralismen) og især "protest" (mod de sociale følger) gav partiet vælgeropbakning. Delingen af Tjekkoslavakiet havde ikke særlig stor appel til vælgerne, men den føderale orden af mange slovakker blev betragtet som unfair og uretfærdig. Sammensværgelsesteorier og tro på tredje veje har haft godt fat i HZDS. Den stærke magtkoncentration omkring lederen (Meciar) og de klientelistiske træk ikke var befordrende for en demokratisk partikultur.

Partiets vælgere har mest været koncentreret i de mindre byer og landområderne, mens politiske partier i opposition til Meciar fik flest stemmer i de større byer og især hovedstaden Bratislava. HZDS har fået mange stemmer blandt vælgere, der følte sig særlig hårdt ramt under transformationen, fx pensionister og lavtuddannede. Ved valget i 1998 fik HZDS således opbakning fra 32 pct. af vælgere med grunduddannelse, men kun 4 pct. blandt højtuddannede.

Sociologiske undersøgelser har også vist, at HZDS har ved valgene fået særlig mange stemmer i områder, hvor Hlinka's nationalistiske Folkeparti i mellemkrigsperioden havde haft sine politiske højborges geografisk.

Visionerne for fremtiden har, som de er kommet til udtryk i programerklæringerne og i udtalelser fra Meciar selv, været patriotiske, vidtløftige og i høj grad irrationelle, urealistiske og modsætningsfyldte. I programmet "En Chance for Slovakiet" fra 1990 blev der i brede vendinger talt om demokrati, humanisme, lov og orden, en retfærdig stat, menneskerettigheder og markedsøkonomi, nationale og kristne værdier og social retfærdighed. Senere, på partikonferencen i april 1998, erklærede partiet sig selv nærmest "ikke-ideologisk" og også politisk "stueren". Der blev også her lagt vægt på til den "tredje vej" med gradvis overgang til markedsøkonomi og færre sociale nedture.

Vladimir Meciar selv har aldrig skjult sin foragt for politiske programmer og uddelegering af magt. Uden nærmere dokumentation erklærede han på kongressen i Kosice i foråret 1998, at Slovakiet under HZDS' ledelse i år 2010 ville høre til de "mest udviklede lande" i Europa og allerede i år 2002 opfylde Maastricht-kriterierne.⁶⁴ Politisk praksis blev anderledes, for siden 1992 lykkedes det snarere for HZDS og regeringspartneren Slovakiets Nationalistparti (SNS) at bevæge Slovakiet *bort* fra Europa.

Lige siden delingen af Tjekkoslaviet har HZDS uophørligt spillet på de nationalistiske strenge og den nyvundne nationale uafhængighed og forsøgt at fremstå som et heterogent, bredt funderet nærmest "catch-all" parti. I forholdet til neoliberale og nationalister, fx SNS, blev indtaget en mellemposition. Under HZDS-ledede regeringer blev praktiseret en særlig "gullash-nationalisme". Sloganet om at høre til "Os" – det slovakiske folk - var ledsaget af en satsning på økonomisk vækst og økonomiske privilegier til udvalgte grupper (Innes, 2001:261). Partiet har gentagne gange påstået, at privatiseringer via udstedelse af vouchers, Václav Klaus' foretrukne fremgangsmåde, var mest fordelagtige for udlændinge, rige, spekulanter og private investeringselskaber.

HZDS ønskede under forhandlingerne om Tjekkoslaviets fremtid skabt en mere løs union, men linien under forhandlingerne var uklar, og forslagene meget ukonkrete. Grundsynspunktet vandt ikke tilslutning i Prag og slet ikke hos det regerende ODS, der satsede på en funktionel

---

⁶⁴ Peter Schutz, "Z dravce stvancen, HZDS po sedmi letech a kisickém snemu", *Respekt*, 4.5-10.5. 1998:19.

føderation med mest mulig magt placeret i hovedstaden Prag. Delingen af Tjekkoslovakiet blev i sidste ende accepteret i HZDS, men aldrig godkendt af vælgerne ved en folkeafstemning. Under Vladimir Meciar blev Slovakiet som sagt holdt "uden for Europa" og af omverdenen betragtet som en "semi-demokratisk hybrid" med en "blokeret" konsolidering. HZDS' holdninger til EU- og NATO-medlemskab har over hele perioden været i princippet positive, men samtidig også uskarpe og modsigelsesfyldte.

Tabet af regeringsmagten

Meciar og HZDS gik til valg i 1998 under sloganet "Vi har ikke nogen anden mulighed", men tabte ikke desto mindre regeringsmagten. I opposition efter 1998-valget gjorde partiet sit bedste for at splitte den daværende brede anti-Meciar koalitionsregering og ikke altid med særlig demokratiske midler. Partiet havde "alt at vinde", især efter at Meciar også tabte præsidentvalget (til Rudolf Schuster).

Som led i kampen mod regeringen fik partiet indsamlet 350.000 underskrifter med det for øje at få udskrevet en folkeafstemning om nyvalg til parlamentet, men afstemningen blev kendt ugyldig på grund af for lav valgdeltagelse. HZDS forsøgte også at etablere et tæt samarbejde med andre oppositionspartier, fx Det Slovakiske Nationale Parti (SNS) og Smer ("Retning") med henblik på et kommende regeringssamarbejde. Efter valgnederlaget i 1998 blev HZDS delt i to fløje, "hårdhuedede nationalister" over for "pragmatikere". Pragmatikerne ønskede at bryde Slovakiets isolation internationalt.

Den konstant høje vælgertilslutning skyldes Vladimir Meciar's politisk instinkt, karisma og fornemmelse af, hvad der rører sig hos vælgerne. En sejr for den pragmatiske linie forudsatte derfor Meciar's bortgang fra politik, men umiddelbart var der ikke udsigt dertil. Ved præsidentvalget i 1999 fik Meciar og HZDS godt nok mange stemmer, men ikke mange nye vælgere.⁶⁵ Før 2002-valget blev Meciar igen valgt til kampagneleder, hvilket ikke just pegede på ulyst til at fortsætte i politik.

---

⁶⁵ Tomasz Mackowiak, "Sila zastoju", *Gazeta Srodkoeuropejska*, tillæg til *Gazeta Wyborcza* den 2.5. 1999:17-18.

Koalitionspotentialet

Koalitionspotentialet har som antydnet været det store problem. Frem til 2002 var det nationalistiske parti (SNS) således HZDS' eneste allierede. På landsmødet i Trnava i foråret 2000 forsøgte HZDS igen at få en ny og mere tidssvarende profil og sikre sig et større koalitionspotential og dermed større anerkendelse, dog uden at udskifte Meciar selv. Partinavnet blev herefter på "transformation-kongressen" ændret til "HZDS Lidová Strana" ("HZDS Folkepartiet" eller "LS-HZDS"). Fortidens fejl blev beklaget og holdningen til EU-medlemskabet og markedsøkonomien samtidig hermed mere positiv.

HZDS "Folkepartiet" skulle efter planen fremstå som et standardpræget og centristisk parti. Det afvistes fra partiet selv, at de nye statutter, det nye program og tilføjelsen "Folkeparti" var "kosmetiske" og blot efterligninger af CDU i Tyskland og Folkepartiet i Østrig. Budskabet fra kongressen (og senere kongresser) var: mere marked, mere liberalisme, mere støtte til iværksættere og stop for diskrimination af slovakiske virksomheder, ret og retfærdighed og flere uafhængige domstole".⁶⁶

Meciar søgte da også gennem en "charmeoffensiv" at gøre sig selv og SL-HZDS ("HZDS Folkepartiet") mere "stuerent" i Bruxelles. Udenlandske investorer syntes heller ikke umiddelbart skræmte ved udsigten til et muligt SL-HZDS-Smer flertal i parlamentet efter 2002 valget. Den midtsøgende linie gav måske partiet større koalitionspotential, men gjorde til gengæld SL-HZDS sårbar over for kritik, i særdeleshed fra det nye parti "Smer". Drejningen i retning af det politiske centrum skabte også splittelse i partiet. Ivan Mjatan forlod HZDS og oprettede således sit eget Partiet for Demokratisk Centrum (SDS). Og forud for valget i 2002 oprettede den tidligere parlamentsformand Ivan Gasparovic Bevægelsen for Demokrati (HZD), der med en stemmeandel på 3,28 dog ikke kom i parlamentet. Men Gasparovic opnåede som sagt politisk comeback gennem valget til præsident i marts 2004, men valget blev kun sikret takket være opbakningen fra Robert Fico og hans parti Smer-SD, det dengang største parti iflg. meningsmålingerne. Valget af Gasparovic til præsident betød, at hans parti (HZD) skulle vælge ny ledelse, genoverveje partiets position og finde frem til nye samarbejdspartnere. I februar 2006 blev det uafhængige parlamentsmedlem Miroslav Maxon ny leder for HZD, men meningsmålingerne pegede ikke i retning af, at Gasparovic' gamle parti ville være i stand til at klare spærregrensen ved et kommende valg.

---

⁶⁶ Refereret i bl.a. *Hospodarske Noviny* 20.3., s. 13, "HZDS zmenilo stanovy i rétoriku".

SL-HZDS' problem forblev koblingen til den kontroversielle partileder Vladimir Meciar, der ellers flere gange havde erklæret ikke at ville satse på posterne som præsident og ministerpræsident og i stedet udelukkende hellige sig jobbet som partiformand. At Meciar ikke efter nederlaget ved præsidentvalget trak sig tilbage fra formandsposten skal måske ses i sammenhæng med de anklager, der var rettet imod ham vedrørende embedsførelsen i regeringsperioderne, og som kunne bringe ham for domstolene.

Med nederlaget ved 2002-valget syntes Meciar's dage i slovakisk politik umiddelbart talte; hans karisma blev "rutiniseret" og senere alvorligt "eroderet". Spørgsmålet var blot, hvem der kunne føre partiet til fremgang ved det næste valg. Nye konflikter i partiet mellem Meciar-tro folk og "fornyere" var uundgåelige og blev åbenlys i begyndelsen af 2003, hvor en gruppe i SL-HZDS' parlamentsgruppe (kaldt "trencianska skupina"), ledet af Ivan Kino og tidligere viceformand Voitech Tkac, brød ud og oprettede deres egen gruppe under henvisning til mangel på tillid til ledelsen og partiets isolation hjemme og ude. Kort sagt, heterogeniteten og den programatiske uklarhed, der i begyndelsen var en fordel for partiet, skulle på sigt vise sig at være et alvorligt problem.

Præsidentvalget i marts 2004, hvor Meciar sejrede i første valgømsgang med 32-33 pct. af de afgivne stemmer, men tabte i anden valgømsgang, havde vist for omverdenen, at Meciar godt nok formåede at holde fast i en betydelig kernevælgerskare, men ikke at vinde vælgere derudover. Nederlaget til Gasparovic ved præsidentvalget skabte blot endnu mere uenighed inden for partiet, fx om hvorvidt nederlaget skulle have følger for dem, der havde haft ansvaret for gennemførelsen af valgkampen.

SL-HZDS og 2006-valget

Efter opsplitningen af Dzurinda's borgerlige regering voksede SL-HZDS' koalitionspotentialer. Muligheden for at genvinde noget af regeringsmagten så lysere ud, selv et samarbejde mellem SL-HZDS og Dzurinda's SDKU var ikke på forhånd udelukket, og det til trods for at Vladimir Meciar blev valgt til partiets frontfigur til valget i 2006. Partiet savnede kendte personer og personer med politisk erfaring, og de kandidater, der blev opstillet for partiet, måtte underskrive et "æresløfte" om at trække sig som parlamentsmedlem, hvis de brød med partiet. Den erklæring havde dog kun symbolsk betydning. Strategien for tilbagevenden til magten gik på at gøre sig politisk acceptabel i vestlige hovedstæder og derved øge koalitionspotentialer. Dertil kunne en tilnærmelse til selv det regerende SDKU være egnet. *Personen* Meciar spillede ikke samme centrale

negative rolle ved valget i 2006 som ved de forrige valg. EU og Europa havde fået større problemer at slås med, fx optagelsen af Selvforsvar (Samoobrona) og Ligaen af Polske Familier's (LP) i den polske regering.

Men den politiske linie forekom stadig uklar. Heller ikke på partiets konvent i Presov i juni 2005 blev således svaret klart på spørgsmålet om, hvem der skulle samarbejdes med, SDKU eller Smer-SD. I en tale på partiet ANO's kongres i Presov i juni 2005 indbød Meciar Alliancen af Nye Borgere (ANO) til samarbejde, men afviste samtidig hermed ikke et samarbejde med ANO's værste fjende, det kristelig demokratiske KDĤ. LS-HZDS kunne ikke ved en afstemning i parlamentet støtte et mistillidsvotum til Rusko, økonomiminister i Dzurinda's regering, hvilket faldt KDĤ for brystet.

Rollen som største oppositionsparti var under alle omstændigheder et afsluttet kapitel. Partiets flagrende kurs i opposition og lejlighedsvis støtte til Dzurinda's regering, de uklare udmeldinger angående regeringsdannelsen efter 2006-valget samt den voksende partikonkurrence, frem for alt fra Smer-SD og Robert Fico, bragte vælgertilslutningen ned under 10 pct. Op til 2006 valget forsøgte partiet sig med en klarere national, kristelig og social profil, men uden held. Ved regionsvalget i november 2005 led partiet et knusende nederlag. Ved 2006 valget sikrede partiet sig godt 8 pct. af stemmerne, hvilket var tilfredsstillende efter omstændighederne og nok til at bringe partiet i en nøgleposition under regeringsforhandlingerne. Både Smer-SD's Robert Fico og den afgangende ministerpræsident SDKUs Mikulas Dzurinda bejlede til partiet. Mange muligheder stod åbne, men i sidste ende valgte HZDS at gå med i Robert Fico's regering og brød dermed 8 år uden andel i regeringsmagten.

SDK og SDKU

Tilbage i 1997 blev Meciar's og SL-HZDS' magtmonopol alvorligt udfordret gennem alliancen mellem en række centrum-højre-partier, *Den Demokratiske Koalition* (SDK), der udgjorde et valgforbund af fem partier i opposition til HZDS, oprettet i juli 1997 af en snæver personkreds, dvs. som et udpræget "sofaparti". Takket være oprettelsen af SDK lykkedes det at få samlet anti-Meciar-kræfterne. SDK skulle imødegå de traumatiske erfaringer fra tidligere valg, hvor flere erklærede anti-Meciar partier ikke klarede fem pct. spærregrensen og derved forårsagede stort stemmespil.

Baggrunden for oprettelsen af SDK var således meget lig oprettelsen af Valgaktion Solidaritet (AWS) i Polen, et ønske om at begrænse stemmespild og bekæmpe en fælles fjende, i Slovakiets tilfælde Vladimir Meciar og HZDS. Men SDK var ganske som AWS i Polen yderst sårbar over for intern splittelse, idet koalitionen spændte bredt både ideologisk og programmæssigt. Derfor var også SDK svær at placere på højre-venstre skalaer, men centrum-højre placeringen var dog iøjnefaldende. I udgangssituationen havde SDK stort set ingen medlemmer, blot 150 ved selve oprettelsen.

Oprettelsen af SDK var en reaktion på Meciar-regeringens obstruktion af folkeafstemningen om direkte valg til præsidentposten, men SDK var ikke kun en anti-Meciar-koalition, men også et forsøg på at skabe mere politisk samling og undgå stemmespild. Koalitionen indbefattede det moderate kristelig-demokratiske KDH, det mere liberale Demokratisk Union (DU), Det Demokratiske Parti (DS), Slovakiets Socialdemokratiske Parti (SDSS) samt partiet De Grønne (SZS). Inden for koalitionen repræsenterede det kristelige KDH den højre-traditionalistiske linie. Lederen Jan Carnogurski var kendt for sin afsky for forbrugerisme og økonomisk individualisme, og dele af hans parti lagde i spørgsmålet om national uafhængighed en hårdere linie end selv Meciar's HZDS.

Inden for KDH udspandt der sig som nævnt i slutningen af 1990'erne en magtkamp mellem den ideologiske og mere fundamentalistiske linie repræsenteret ved Jan Carnogurski og den mere pragmatisk-liberale linie repræsenteret ved Mikulas Dzurinda. I år 2000 oprettede Carnogurski en selvstændig klub i parlamentet, hvilket understregede ønsket om mere selvstændighed i forhold til SDK. Dzurinda ønskede SDK omdannet til et regulært politisk parti. SDK skulle derfor ikke, sådan som KDH ønskede det, vedblive med at være en føderation af forskellige politiske grupper i opposition til Meciar. Dzurinda blev før valget i 1998 koalitionenens talsmand og ministerpræsidentkandidat, hvor han repræsenterede de yngre pragmatisk indstillede inden for Den Kristelig-demokratiske Bevægelse (KDH).

Ved valget i 1998 lykkedes det SDK med held at mobilisere anti-Meciar vælgere, især i byerne og blandt unge. Valget væltede Meciar fra regeringsmagten og blev næsten betragtet som en "farvet" revolution. Ikke mindre end 84 pct. af de unge tog del i valget, og heraf stemte de 70 pct. på

partier, der var imod Meciar.⁶⁷ I Bratislavas 1. kreds fik SDK således alene over halvdelen af stemmerne.⁶⁸

Anti-Meciar-koalitionen, bestående af SKD, SOP og SLD fik ved valget i 1998 også flertal i parlamentet og endda stemmer nok til at ændre forfatningen. SDK kunne herefter danne en bred anti-Meciar regering sammen med Det Demokratiske Venstreparti (SDL), Borgerforståelsespriet (SOP) og det ungarske mindretals parti (SMK). Den *samlede* regeringskoalition bestod af ikke mindre end otte partier. Uenigheden om den fremtidsrettede politik var derfor stor både i SDK og - ikke mindst - inden for regeringen som helhed, men frygten for nyvalg og HDZS' tilbagevenden til magten styrkede i sig selvsammenholdet. Inden for koalitionen repræsenterede det kristelige KDH og venstrealliancen SDL de mest markedskeptiske holdninger. De to centrum-venstrepartier SDL og SOP var på ideologisk plan mere centrum-venstre-orienterede og desuden i høj grad bypartier.

Oprettelsen af SDKU

Personlige og politiske modsætninger skærpede Dzurinda's interesse i at bryde med valgforbundet og oprette sit eget liberalte kristelige parti. Samarbejdet i SDK blev alvorligt udfordret, da ministerpræsident Mikulas Dzurinda i begyndelsen af år 2000 tog initiativ til oprettelse af sit eget nye *Den Slovakiske Demokratiske og Kristelige Union (SDKU)*. Med oprettelsen af SDKU forlod han sit gamle parti, Den Kristelig-demokratiske Bevægelse (KDH). Dzurinda ønskede trods bruddet at fastholde regeringssamarbejdet frem til de næste ordinære valg, hvor han så ville kandidere ikke for SDK, men for sit nye liberale centrum-højre parti. Dzurinda håbede at kunne etablere en ny bred alliance efter næste valg, der kunne føre Slovakiet i EU og NATO og holde Meciar fra magten. Med oprettelsen af SDKU blev planerne om at omdanne det gamle SDK til et enhedsparti skrinlagt.

Inden for KDH fandtes medlemmer, der anså den politiske linie under Jan Carnogurski som utidssvarende, og det var især folk herfra, der gik med over i SDKU. Erklæringen om oprettelsen af SDKU blev underskrevet af otte ud af ni af de daværende ministre, bl.a. kulturministeren Milan Knazko, viceformand i Demokratisk Union (DU), og udenrigsminister Eduard Kukan, leder for samme parti.

---

⁶⁷ Martin Bútorá and Zora Bútorová, "Slovakia's Democratic Awakening", *Journal of Democracy*, January 1999:80-95.

⁶⁸ Agentura FACTUM, gengivet i *Mezinarodni Politika* 12, 1998:14.

Oprettelsen fra SDKU blev naturligt nok mødt med skarp kritik fra det "gamle" Kristelig-demokratiske Bevægelse (KDH). Jan Carnogurski erklærede således, at oprettelsen af endnu et kristeligt parti ville splitte højrefløjen og de demokratiske og antikommunistiske kræfter. Dzurinda blev beskyldt for ikke i tilstrækkelig grad at forsvare kristelig-demokratiske, men liberale synspunkter.⁶⁹ Oprettelsen af SDKU skabte uundgåeligt spændinger inden for regeringskoalitionen, hvor samarbejdet i forvejen vaklede. Støtten til SDKU har været klart størst i de større byer, i gennemsnit 28,6 pct., mens andelen i landdistrikterne, hvor HZDS og KDH stod stærkere, har været langt mindre, blot 8.4 pct.⁷⁰

Iflg. meningsmålingerne genvandt KDH ret hurtigt en stor del af den tabte vælgertilslutning. Bitterheden over for Dzurinda og SDKU var ikke glemt, så da det i begyndelsen af 2004 igen knirkede i regeringssamarbejdet re-lancerede den nu tidligere KDH-formand (Jan Carnogurski) en gammel idé om et regeringssamarbejde mellem Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet (HZDS) og hans eget kristelige KDH.⁷¹ Af det oprindelige SDK så kun SDKU og KDH i stand til at kunne klare spærregrænsen.

Ved valget i 2002 opnåede SDKU 19 pct. af stemmerne eller mere end antaget, og partiet blev igen regeringsbærende. Den første Dzurinda-regering havde ikke ført en ret populær økonomisk og social politik, men spørgsmålet om Meciar's tilbagevenden til magten og ønsket om sikkerhed for medlemskab af EU spillede stadig en stor rolle for mange vælgere. Især over for de unge vælgere bosiddende i de større byer evnede SDKU at udvikle en moderne og dynamisk profil (Balik, Hlousek (eds.), 2004:94).

Den anden Dzurinda-regering

Men også SDKU fik problemer med det indre sammenhold. Sidst på året 2003 brød en gruppe på syv således ud af partiet, ledet af tidligere forsvarsminister og en af Dzurinda's tidligere nære samarbejdspartner Ivan Simko, og oprettede deres egen "Platforma Ivana Simka", senere kaldt "Frit Forum" ("Slobodna Fora" (SF)). Officielt skete det i protest mod de centralistiske beslutningsprocedurer og fyringen Jan Mojzis, den tidligere leder af det nationale sikkerhedskontor (NBU), der blev beskyldt for gennem brug af sikkerhedstjenesten at

---

⁶⁹ Nævnt af Dzurinda i et interview i det polske dagblad *Gazeta Wyborca* 27.7. 2001:10-11.

⁷⁰ Vladimír Leska, "Slovensko pred prijetim do euroatlantických struktur", *Mezinárodní Vztahy*, 1/2004:101.

⁷¹ *Pravda* 10.2. 2004, "Carnogurský: Koalícia KDH-HZDS je možná".

modarbejde SDKU og nationale slovakiske interesser.⁷² SDKU's leder, ministerpræsident Mikulas Dzurinda, nægtede at give efter for presset og mere end antydede, at frustrationerne hos Simko's folk mest bundede i personlig forfængelighed og i politiske frustrationer og utilfredshed med de tildelte ministerposter.⁷³

Med bruddet fik Slovakiet en mindretalsregering med kun 68 af 150 mandater bag sig i parlamentet. Situationen blev skærpet for regeringen i efteråret 2005, da Dzurinda fyrede ANO's leder Pavel Rusko som økonomiminister. Alliancen af Nye Borgere (ANO) blev splittet efter delingen, og Dzurinda kunne kun vente at opnå en støtte fra en del af ANO's gruppe i parlamentet (Litner-fløjen). I oktober 2005 fusionerede SDKU med Demokratisk Parti (DS), men denne sammenslutning havde ikke nævneværdig betydning på grund af DS' ringe størrelse og meget lave politiske indflydelse. Den officielle partibetegnelse blev efter sammenslutningen "SDKU-DS".

Stridighederne inden for regeringen medvirkede til styrtdyk i meningsmålingerne og bragte SDKU helt ned omkring spærregrænsen på 5 pct. Efter Simko's afgang fra forsvarsministerposten var der dog ikke flertal i parlamentet til at vælte Dzurinda's regering, idet regeringen til stadighed kunne støtte sig til de uafhængige parlamentsmedlemmer, der ikke ønskede valg i utide. Men slovakisk politik mistede sin tidligere stabilitet og forudsigelighed. Simko selv forlod i øvrigt "Frit Forum", hvorefter formandsposten overgik til *Zuzana Martináková*. Senere forsøgte han sig med et nyt parti kaldt "Misia 21", der erklærede sig som et moderne, proeuropæisk og neokonservativt parti, i udgangssituationen med blot 50 medlemmer og helt uden evne til at slå igennem ved 2006 valget.

Udbryderpartiet Frit Forum's (SF) politiske profil var noget uklar og udsigterne for at overleve politisk derfor mørke. Meningsmålinger viste, at chancen for repræsentation i parlamentet ved 2006 var til stede, men det forudsætte at partiet var i stand til at erobre stemmer fra Dzurinda's regerende SDKU-DS. I valgkampen slog partiet især på emner som sundhed og socialpolitik. På partiets lister til valget fandtes kandidater også fra Demokratisk Union, de Grønne og Slovakiets Demokratiske Parti (DSS), hvorved også Frit Forum (SF) blev en paraply for forskellige mindre politiske grupper.

---

⁷² Sagen er bl.a. omtalt i Balik, Hlousek (eds.), 2004:94:94.

⁷³ *Pravda*, 9.12. 2003, "Dzurinda nema vol'ne miesta pre Simkovcov"

Op til valget i 2006 kom det til en uformel politisk tilnærmelse mellem de to gamle ærkefjender Dzurinda og Meciar, der kunne enes om at udskyde nyvalg og holde Fico og Smer-SD uden for indflydelse⁷⁴. Det blev ligefrem sagt, at tidligere medlemmer af HZDS udgjorde en af de største enkeltgrupper i SDKU. Spørgsmålet om valg før tiden blev igen aktualiseret, da Den kristelig-demokratiske Bevægelse (KDH) i februar 2006 forlod regeringen pga. uenighed om opfølgning af en aftale med Vatikan-staten. De andre partier var dog ikke indstillet på at lade den begivenhed udløse et nyvalg.

SDKU og 2006 valget

Før valget ønskede SDKU at afslutte de planlagte privatiseringer på el-området og inden for lufthavnsvesen, måske også inden for jernbanerne. De politiske koalitioner skiftede hele tiden. Under forhandlingerne om finansloven kom det således til samarbejde mellem Frit Forum (SF) og Robert Fico's Smer-SD. Mange koalitioner syntes mulige efter valget i sommeren 2006, og måske derfor var kun få partier indstillet på forud for valget at melde klart ud om koalitionsmulighederne.

I en tale 1. maj 2005 og under hele valgkampen i 2006 erklærede Dzurinda, at SDKU i den forløbne valgperiode trods politisk turbulens havde været garanten for og vovet at sikre den fortsatte gennemførelse af godt nok upopulære, men ikke desto mindre nødvendige reformer inden for sundhedsvæsnet, statens finanser, arbejdsmarked og sundhed.⁷⁵ Kort sagt gjaldt det om at fastholde og videreudvikle det positive, der var opnået i årene siden 1998. Men dette forudsatte fortsat regeringssamarbejde med det ungarske SMK og det kristelige KDH. Under hans styre, lød parolen, havde Slovakiet indhentet en god del af efterslæbet i forhold til den velstående og moderne del af Europa; EU og NATO medlemskabet var kommet i hus, reallønnen var vokset, skatterne reduceret og 50.000 flere kommet i arbejde især på grund af de mange udenlandske investeringer.⁷⁶ For at imødegå anklager om at "sælge ud" i forhold til ungarske interesser, aflystes et uformelt besøg i Budapest.

Til de store problemer hørte også de mange interne stridigheder i regeringen, anklager om korruption og om uklarhed i partiets regnskaber. Det største problem var, at SDKU havde svært ved at præsentere vælgerne for et nyt og mere attraktivt politisk projekt efter de otte år ved

---

⁷⁴ *Pravda* 7. november 2005, "Grapa: HZDS a SDKU spolupracujú".

⁷⁵ "Dzurinda v politike stavil na spravodlivost", *Pravda* 2.5.2005.

⁷⁶ "Vlada se postavila za Dzurindu", *Pravda* 28.6.2006.

regeringsroret. Partiet måtte desuden kæmpe med en øget partikonkurrence, især fra Smer-SD, KDH og Frit Forum (SF), der med Zuzana Martináková ved roret var fremgang iflg. meningsmålinger før 2006 valget. Frit Forum (SF) klarede dog ikke spærregrænsen, da det kom til stykket.

Op til valget intensiverede Dzurinda angrebene på oppositionspartiet Smer-SD og især lederen Robert Fico. Iflg. Dzurinda stod Smer og Fico for "ødelæggelse" af samfundet, det havde reelt intet politisk program, kun vage tredje vej forestillinger, og partiet kopierede den retorik, som blev brugt i tiden under Klement Gottwald, nogle gange i ekstrem højre iklædning, andre gange nærmere tonen hos Hvideruslands Lukasjenko⁷⁷. Smer-folkene manglede iflg. Dzurinda simpelthen faglige forudsætninger for at regere landet. Smer-SD blev også anklaget for uregelmæssigheder i partiregnskaberne.

SDKU-DS's modspil over for konkurrenten KDH var mindre skarp i formen og mere ideologisk bestemt, idet Dzurinda talte om nødvendigheden af et bekæmpe den "talibanisme" og intolerance og EU-skepticisme, som KDH i en eller anden udstrækning stod for.⁷⁸ Bruddet med KDH i spørgsmålet om opfølgning af aftalen med Vatikanet skal også ses som et forsøg fra SDKU-DS's side på at distancere sig fra "katolsk fundamentalisme". KDH havde som nævnt valgt at træde ud af regeringen pga. netop uenighed med SDKU om fortolkning af en aftale med Vatikanet, herunder spørgsmålet med tilknytning til begrebet "samvittighed", fx religiøst begrundet afvisning hos læger af at gennemføre selv legale aborter. Alt dette varslede om, at valgkampen 2006 ville blive barsk, uden meget politisk indhold, præget af symbolpolitik, etik og moral og i meget høj grad personcenteret.

Ved valget i juni 2006 opnåede SDKU-DS godt 18 pct. af stemmerne eller mere end meningsmålingerne spåede. Som største parti fik Smer-SD den opgave at danne regering. SDKU-DS forsøgte at lancere en alternativ alliance bestående af SDKU-DS, HZDS, SMK og KDH, men forgæves.

Problemerne for valgalliancer

SDK (og til dels også SDKU-DS) bekræftede tesen om, at negative taktiske alliancer oprettet på grund af en fælles fjende og tvunget til at arbejde sammen på grund af høje spærregrænser, kun

---

⁷⁷ "Dzurinda: Fico je ako Gottwald", *Pravda* 26.9.2005.

har begrænset levetid. I takt med at der skal tages politiske valg, vokser uenigheden. Problemerne i SDK bundede groft sagt i mangel på partikultur, lav institutionalisering og uenighed på person-plan og policy-plan.

SDK havde godt nok en fælles fjende (Meciar), men havde ikke en fælles historie og ingen fælles minder og myter fra tiden før den kommunistiske magtovertagelse eller kampen imod det kommunistiske system. Problemerne for SDK var også forbundet med mangel på politisk erfaring, lav handlefrihed i den økonomiske politik og en nærmest uoverkommelig lovbyrde. Koalitionen var sammensat af fem forskellige politiske partier, der ikke alene skulle enes indadtil, men derudover også at søge at nå til enighed med tre regeringspartier *uden for* SDK selv (SOP, SDL og Det ungarske Koalitionsparti (SMK)), og efter 2002 valget desuden Alliancen af nye Borgere (ANO).

Tomás Profant (Profant, 2004) ser SDKU-DS som et kartelparti, i Kitschelt's terminologi måske snarere et program-institutionelt parti, der stræber efter at erobre og fastholde magten over statsapparatet bl.a. gennem kontrol over medierne, men ikke lægger stor vægt på institutionelle forhold som partiorganisation, regional struktur og antal af medlemmer. Dzurinda selv afviste at tale om højre og venstre i politik, kun om *programmer*. Men SDKU har haft meget svært ved at fastholde kartellet, dertil var den indbyrdes uenighed for stor og den politiske scene for åben for nye partier.

SMK og SNS

I Slovakiet har den ekstreme nationalisme været repræsenteret gennem *Slovaikiets Nationale Parti* (SNS), der ved 1992 valget og i særdeleshed efter Jan Slota's overtagelse af formandsposten i 1994 lagde en stadig mere radikal og stærkt anti-vestlig, nationalistisk og religiøs linie. Partiet har siden grundlæggelsen i 1990 gennemløbet flere interne kriser, hvilket førte til en deling af partiet allerede få måneder efter oprettelsen og til tab af repræsentationen i parlamentet i 2002. Partiet formåede således aldrig at få skabt demokratisk partikultur og et tilstrækkeligt indre sammenhold.⁷⁹ Frem til 1998 samarbejdede Slovakiet Nationale Parti (SNS) med Meciar's Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet (HZDS) og efter valget i 1994 i fælles regering skønt samarbejdet langt fra altid var problemfrit.

---

⁷⁸ „Manual radi SDKU, co s Ficom a KDH“, *Pravda* 21.11. 2005.

⁷⁹ Miroslav Konečný, Karel Zechota, „Slovenská národní strana: drhá sance“, *Central European Political Studies Review* 2-3/jaro-letu 2005.

Sagt kort har partiet bestræbt sig for at forene kristelige og nationale værdier med understregning af emner som familien, nationen og Gud. Partiet knyttede an til den nationalistiske "Ludák-tradition" fra mellemkrigstiden, men havde dog ikke bestemte partier at støtte sig til fra den periode. Partiet blev måske netop derfor først oprettet i 1990, dvs. et stykke tid efter fløjlsrevolutionen i november 1989.

Partiet har især reageret skarpt over for det ungarske mindretalsparti SMK's regeringsdeltagelse og skiftende ungarske regerings støtte til de nationale mindretal i nabostaterne, fx "status-lovene" vedtaget i 2001 under Orban-regeringen, kravene om autonomi og kritikken af Benes-dekreterne. SNS har konstant haft blikket rettet mod det ungarske mindretal og den ungarske regerings handlinger. Flere gange blev talt om at forbyde den ungarske koalition (SMK), fx på grund af dette partis støtte til den socialistiske ungarske regerings krav om politiske autonomi for regioner i Slovakiet med flertal af ungarere. I forbindelse med lokal- og regionalvalgene i 2005 støttede SNS lokalt forskellige alliancedannelser, normalt bestående af SNS, Smer-SD og KDH, der var rettet mod det ungarske mindretal og SMK. Partiet har støttet princippet om styret social markedsøkonomi.

Formanden siden 1993 Jan Slota anerkendte principielt medlemskabet af EU, men afviste til gengæld skarpt medlemskabet af NATO. Partiet opnåede repræsentation i parlamentet ved alle valgene frem til 2002, men før det valg var SNS blevet delt i to partier på grund af interne mest personlige uoverensstemmelser. De to partiers programmer afslørede med al tydelighed, at opsplitningen af SNS mest skyldtes problemer på aktørplanet, ikke forskelle i partiprogrammerne. Det oprindelige SNS,⁸⁰ ledet af Anna Malikova, opnåede ved 2002 valget 3,3 pct. af stemmerne og det "Oprigtige Slovakiske Nationale Parti" under Jan Slota med næsten identisk program lidt mere, 3,7 pct. Splittelsen på den yderste nationale højrefløj kostede dyrt, da ingen af de to indbyrdes konkurrerende SNS-partier klarede spærregrensen. I marts 2005, 15 år efter grundlæggelsen kom det så til en genforeningskongres, og meningsmålinger siden viste, at partiet ville kunne genvinde repræsentationen i parlamentet. Ved 2006-valget opnåede SNS godt 12 pct. af stemmerne eller mere end forudset.

Efter nogen tids regeringsforhandlinger gik SNS også med i Robert Fico's Smer-SD-ledede regering. Optagelsen af SNS i regeringen blev fulgt med bekymring i EU-kredse og i Budapest. Kort tid efter regeringens dannelse lagde Jan Slota sig da også ud med den ungarske regering ved

---

⁸⁰ Slota's parti: Prává slovenská národná strana (PSNS).

til tjekkisk presse at sige, at han helt personligt ville ønske, at ungarerne som tyskerne havde forladt Tjekkioslovakiet efter anden verdenskrig. Han såede i interviewet tvivl om det ungarske mindretals loyalitet over for den nye slovakiske stat. Præsidenten (Gasparovic) tog afstand fra Slota's udtalelser, mens Robert Fico mere forsigtigt henholdt sig til, at Slota selv ikke var med i hans regering. I efteråret 2006 blev forholdet mellem Slovakiet og Ungarn yderligere forværret, i enkelte tilfælde med voldelige sammenstød til følge. Slota gik så langt som til at luften den tanke, at det ungarske mindretals parti (SMK) burde nedlægge deres mandater i parlamentet på grund af udtalelser fra SMK's leder Béla Bugár om, at det internationale samfund skulle reagere over for den slovakiske regering. For at hjælpe Smer-SD i konflikten med europæiske socialdemokratiske partier og sammenslutninger i udlandet udsendte Slota i begyndelsen af oktober 2006 en erklæring, hvori han udtrykte støtte til de fælles europæiske demokratiske værdier i fx spørgsmål om mindretalsrettigheder.

Blandt de få erklærede *etniske* partier i Centraleuropa finder vi som sagt *Det Ungarske Koalition Parti* (SMK) i Slovakiet.⁸¹ SMK blev oprettet i to forsøg. Den Ungarske Kristelig-demokratiske Bevægelse (MKDH) blev oprettet på grund af uenighed med det daværende kristelige KDH's nationalitetspolitik. Senere blev det omdannet, fra april 1998 under navnet Den Ungarske Koalition Parti (SMK). De to andre etniske partier, Det Ungarske Borgerparti (MOS) (tidligere Ungarns Uafhængige Initiativ (MNI)), og Sameksistens ("Souziti") sluttede sig til det nye parti i juni måned 1998, således at alle ungarske partier kunne optræde i fællesskab ved 1998 valget og derved undgå stemmespild.

Oprettelsen af SMK havde valgtekniske årsager. Ganske som i tilfældet med Slovakiets Demokratiske Koalition (SDK) tvang Meciar-regeringens nye strammere valglov også det ungarske mindretals forskellige partier til at slutte sig sammen til ét politisk parti. En *parti-koalition* blev i henhold til den nye valglov betragtet som et valgforbund, hvor hvert parti har egen partiidentitet og egen organisation. Derfor skulle *hvert* parti inden for valgforbundet sikre sig fem procent af stemmerne for at skaffe koalitionen *som helhed* parlamentarisk repræsentation. Faren for stemmespild var derfor stor. Men reglen kunne omgås ved at gå fra at være en alliance til at være et *parti*.

De ungarske mindretalspartier i nabostaterne har hørt til de mest velartikulerede og bedst institutionaliserede i Central- og Østeuropa. I begyndelsen af 1990'erne eksisterede tre ungarske

partier i Slovakiet, Sameksistens ("Souziti"), Den Ungarske Kristelig-demokratiske Bevægelse (MKDH) og Det Ungarske Borgerparti (MPP). Sameksistens ledet af Mikos Duray gik længst i retning af at kræve autonomi for det ungarske mindretal og var derfor også mest kontroversielt politisk.

Den Kristelig- demokratiske Bevægelse optrådte under ledelse af Béla Bugár forholdsvis moderat. Særlig stor vægt blev lagt på kristelige og konservative værdier, og partiet opnåede måske netop derfor også høj popularitet. Op til valget i 1998 krævede SMK-formanden Béla Bugár mere lokalt selvstyre i regioner med ungarsk flertal og deltog ved 1998 valget i den fælles front mod Vladimir Meciar og HZDS. Også kravet om etablering af et ungarsk universitet har været fast punkt på dagsordenen. Principielt var de ungarske mindretalspartier imod opløsningen af Tjekkoslaviet, idet centralregeringen i Prag og tjekkerne blev anset for en form for beskytter af det ungarske mindretal.

SMK undgik i valgmanifesterne at benytte betegnelsen "autonomi" for ikke unødigt at provokere vælgerne og derved blot give Meciar og HZDS og frem for alt Slovakiets Nationale Parti (SNS) flere stemmer. Krav om genforening med Ungarn blev afvist. Alligevel såede Slovakiets Nationale Parti (SNS), og ikke mindst formanden Jan Slota, tvivl om SMK's loyalitet over for den slovakiske stat.

I 1998 valgte SMK som sagt at slutte sig til Dzurinda's anti-Meciar regering. Her kneb det dog med samarbejdet på grund af modstand mod SMK's regeringsdeltagelse fra især venstrepartiet SDL og Borgerforståelsespriet (SOP). Flere gange truede SMK med at udtræde af regeringen, fx i forbindelse med diskussioner om forslag til ny administrativ opdeling. Partiet mente således ikke, at forslagene tilstrækkeligt tilgodeså det ungarske mindretal. Partiet støttede den ungarske socialistisk-ledede regerings forslag om autonomi for det ungarske mindretal, hvilket igen førte partiet på konfrontationskurs med det nationalistiske parti SNS, der luftede tanken om helt at forbyde partiet.

I 2001 gjorde Det Ungarske Koalitionsparti (SMK) alvor af truslerne og forlod i en periode regeringen under henvisning til netop uenighed om antallet af regioner og direkte valg af lederne af regionerne. Konflikten drejede sig dybest set om rækkevidden af rettighederne. Efter pres både inde og udefra genindtrådte partiet dog i regeringen. Efter 2002 valget besluttede SMK igen at

---

⁸¹ Erklærede etniske partier findes især på Balkan, ikke alene i eks-Jugoslavien, men også i Rumænien (ungarske

træde ind i en regeringskoalition stadig ledet af Mikulas Dzurinda. I valgkampen i 2002 havde partiet traditionen tro fremført kravene om mere lokalt selvstyre, administrative reformer og forbedringer for det ungarske mindretal kulturelt og uddannelsesmæssigt. Men også i den anden Dzurinda-regering kneb det med regeringssammenholdet, og SMK stemte i flere tilfælde sammen med oppositionen, fx i forbindelse med forslag om nye udgifter på miljøområdet. Ved Europaparlamentsvalget i 2004 erobrede SMK 13,4 pct. af stemmerne og erhvervede sig derved to af Slovakiets i alt 14 mandater.

I november 2004 erklærede Bugár i ly af de interne problemer i regeringen, at SMK efter valget i 2006 vil vælge at gå i opposition, men den udtalelse blev modereret op til selve valget til, at SMK ikke ville gå i regering for enhver pris. I valgkampen slog partiet traditionen tro på mindretalsspørgsmålene og emner med relation til økonomisk udvikling i de sydlige regioner, hvor det ungarske mindretal især er koncentreret. Sagt med andre ord havde den politiske profil ikke ændret sig ret meget over tid. De regionale valg i november 2005 var også noget skuffende for partiet, eftersom SMK flere steder mistede det absolutte flertal, fx i Nitra regionen i det vestlige Slovakiet, hvor de fleste andre partier havde etableret en alliance rettet mod at bryde SMK's flertal.

Ved 2006 valget fik partiet med godt 12 pct. af stemmerne et acceptabelt resultat. Regeringsforhandlingerne understregede igen partiets store koalitionspotentialer. SMK forhandlede således også med Smer-SD om partiets deltagelse i en ny Smer-SD-ledet regering. Forhandlingerne herom strandede imidlertid på grund af det kristelige KDĤ's modstand mod at optræde i samme regering som Meciar's parti Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet (HZDS). I stedet kom Slovakiets Nationale Parti (SNS) med i Fico's regering, hvilket kunskabte fornyet spænding. Forholdet til regeringen i Ungarn blev forværret og SMK og formanden Bela Bugar beskyldt for illoyalitet over for den slovakiske stat pga. kontakter til kritikere af regeringen i udlandet, herunder partier i Ungarn.

---

partier) og Bulgarien (tyrkiske).

Regeringskoalitioner i Tjekkiet siden 1989

1989-1990:

En overgangsregering med repræsentanter for både det gamle system og oppositionen

1990-1992:

En borgerlig flertalskoalitionsregering bestående af ODS, ODA og KDU-CSL

1992-1996:

En borgerlig flertalskoalition bestående af ODS, ODA og KDU-CSL

1996-1997:

En borgerlig mindretalsregering af ODS, ODA og KDU-CSL

1997-1998:

En "overgangsregering" ledet af tidligere nationalbankdirektør Josef Tosovsky

1998-2002:

En socialdemokratisk mindretalsregering, indirekte støttet af ODS via "magtdelingsaftalerne", kaldt "oppositionsaftalen" og "tolerancepagten".

2002-2006:

En smal flertalsregering af CSSD, KDU-CSL og Frihedsunionen, dog med skiftende regeringschefer

2006- : Umuligt at etablere en flertalsregering pga. det "uafgjorte" 100-100 valgresultat

Regeringskoalitioner i Slovakiet:

Frem til 1992:

Slovakiet en del af Tjekkoslaviet med Alliancen mod Vold (VPN) som ledende kraft

1992:

HZDS vinder valget og danner regering

1994:

Meciars regering væltes gennem et mistillidsvotum, og en bred anti-Meciar koalition styrer frem til valget senere på året.

1994-1998:

HZDS, SNS Alliancen af Slovakiske Arbejdere (ZRS) danner en flertalsregering

1998-2002:

Meciar væltes og afløses af en flertalsregering bestående af SDK, Den Kristlige Bevægelse KDH, Venstrealliancen SDL, Borgerforståelsespartiet (SOP) og det ungarske mindretalsparti (SMK).

2002-2006:

Anti-Meciar alliancen gendannes. SOP og SDL mister repræsentationen i parlamentet, i stedet går det nye Nye Borgeralliance (ANO) i regering sammen med SDKU, KDH og det ungarske mindretalsparti (SMK).

2006-: Smer-SD danner flertalsregering sammen med Slovakiets Nationale Parti (SNS) og Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet (HZDS).

Litteraturliste findes i del 1

Appeared earlier in this series:

1/1988	Mogens N. Pedersen	The Birth, The Life, and the Death of Small Parties in Danish Politics: An Application of a Lifespan Model.
2/1988	Mogens N. Pedersen	Fluctuations in Recruitment Patterns in Connection with a Critical Election: Denmark 1973.
3/1988	Karsten Ronit	Den Eliteorienterede Traditions Syn på Organiseringen af Private Erhvervspolitiske Interesser i Danmark.
4/1988	Henrik Larsen	Business and Politics in Denmark. A policy mosaic without pattern.
5/1989	Karsten Ronit	The Danish Bankers Association Facing De- and Reregulation: Effects on Neo-Corporatist Interpretations.
6/1989	Kurt Klaudi Klausen	Organizational Development and Environmental Change.
7/1989	Kurt Klaudi Klausen	Fungerer idrættens organisationer? Om organisering, brugergrupper og behov i idrætten.
8/1990	Mogens N. Pedersen	European Topics in the Curriculum of European Political Science: Structural Peculiarities and National Idiosyncracies.
9/1990	Kurt Klaudi Klausen	Political Integration and Institutional Change. The Nordic countries and the EEC.
10/1990	Karsten Ronit	Micro-Corporatism and the Political Strategy of Large Corporations: The Case of Novo-Nordisk.
11/1990	Kurt Klaudi Klausen	Convergence or Divergence? Consequences of Strategic Choice in Small Voluntary Organizations.
12/1990	Erik Beukel	Integration og Kulturpolitik: Autonomi vs. 'Spill-over'.
13/1990	Henrik Larsen	The Second Wave of Decentralization. The New Regime of Self-governing Institutions in Denmark.
14/1990	Henrik Larsen	Evaluering af erhvervsfremmeordninger i Danmark: Muligheder og problemer.
1/1991	Kurt Klaudi Klausen & Lars Thore Jensen	EF og kommunerne.

2/1991	Kurt Klaudi Klausen	Om teoretiske problemer ved studiet af frivillige organisationer.
1/1992	Lars Thore Jensen	Decentral Internationalisering.
2/1992	Kurt Klaudi Klausen & Annie Evertsen	Alternativ Velfærdsproduktion? Rapport om rådgivnings- og krisecentre for kvinder.
3/1992	Kurt Klaudi Klausen	Management and Marketing in Sportsassociations.
4/1992	Kurt Klaudi Klausen	Paragovernmental Organizations, the Extension of the Welfare State - voluntary and nonprofit centers for women in Denmark.
5/1992	Kurt Klaudi Klausen	Danish Research on Europe. Proceedings from a conference held at Odense University.
1/1993	Kurt Klaudi Klausen Lars Thore Jensen	"Primærkommunerne og EF".
2/1993	Erik Beukel	Global miljøbeskyttelse som kollektivt gode i international politik.
1/1995	Erik Beukel	America Approaching the Soviet Successor States: Between Idealism and Realism.
1/1996	Erik Beukel	Miljø og handel. En introduktion til samspillet mellem miljøpolitik og handelspolitik.
1/1999	Erik Beukel	Greening the GATT/WTO Regime? Trade Governance, Environmentalism, and Structural Power.
2/1999	Anne Marie & Peter Dahler-Larsen	Fokusgrupper i Teori og Praksis.
1/2001	Johannes Michelsen & Villy Søgaard	Policy Instruments Promoting Conversion to Organic Farming and Their Impact in 18 European Countries - 1985-97.
2/2001	Mogens N. Pedersen	The Interplay of Nominations and Elections in Danish Politics.
1/2003	Ulrik Kjær & Steffen Petersen	Kan exit poll surveys anvendes til vælgeradfærdsforskning? erfaringer fra en undersøgelse gennemført ved valgene den 20. november 2001.
2/2003	Peter Dahler-Larsen & Hanne Foss Hansen	Organising Evaluation: A Review of Danida's Evaluation Practice Compared to Practices in Other Danish Policy Areas.
3/2003	Johannes Michelsen & Mads Meier Jæger	Danske økologiske landbrugere 1995. En beskrivelse baseret på en spørgeskemaundersøgelse.

4/2003	Johannes Michelsen & Hanna B. Rasmussen	Nyomlagte danske økologiske jordbrugere 1998. En beskrivelse baseret på en spørgeskemaundersøgelse.
1/2004	Søren Riishøj	National Identitet, Europæisering og Euroskepticisme - erfaringer fra Tjekkiet og Polen
2/2004	Johannes Michelsen, Kurt Klaudi Klausen & Carsten Strømbæk Pedersen	Kommunernes styring af de store institutionsområder – en spørgeskemaundersøgelse af et repræsentativt udsnit af danske kommuner.
3/2004	Martin Ejnar Hansen, Robert Klemmensen and Peter Kurrild-Klitgaard	PAPPA. Parties and Policies in Parliament. Version 1.0 (August 2004) Data Description.
4/2004	Gunvor Vincents Olsen & Morten Balle Hansen	Fælles sprogs anvendelse i kvalitetsstandarder i den kommunale ældrepleje.
5/2004	Rikke Berg	Kommunale Styreformer - erfaringer fra ind- og udland.
6/2004	Anna Leander	African States and the Market for Force: The Destabilizing Consequences of Private Military Companies
7/2004	Anna Leander	Globalisation and the State Monopoly on the Legitimate use of Force
8/2004	Anna Leander	Private Agency and the Definition of Public Security Concerns: the Role of Private Military Companies
9/2004	Kasper Møller Hansen, Morten Balle Hansen & Poul Skov Dahl	Spørgeskemaundersøgelse af brugen af Fælles sprog i de danske kommuner
1/2005	Morten Balle Hansen & Jens Ringsmose	Fælles sprog og ældreplejens organisering i et historisk perspektiv
2/2005	Peter Kurrild-Klitgaard, Robert Klemmensen og Martin Ejnar Hansen	Blokpolitik og det ”samarbejdende folkestyres” fire gamle partier, 1953-2005
3/2005	Henrik D. Jørgensen & Morten Balle Hansen	Fælles sprog og hovedproblemerne i ældreplejens organisering. En undersøgelse baseret på fokusgruppeinterviews
4/2005	Peter Kurrild-Klitgaard	The equivocal “will of the people”
5/2005	Anna Leander	A Minestrone of World Order Constructions: Reflections on Disciplinary Change in IPE.

6/2005	Anna Leander	Enduring Conscription: Vagueness and <i>Värnplik</i> in Sweden.
7/2005	Jens Ringsmose & Morten Balle Hansen	Programteorier om Fælles sprog og organiseringen af ældreplejen i Danmark. En tekstanalyse
8/2005	Michael Baggesen Klitgaard	Welfare State Regimes and Public Sector Reforms: Searching for the Connection
9/2005	Sten Rynning	Return of the Jedi: Realism and the Study of the European Union
10/2005	Rens van Munster	Logics of Security: The Copenhagen School, Risk Management and the War on Terror
11/2005	Rens van Munster & Claudia Aradau	Governing terrorism and the (non-)politics of risk
12/2005	Rens van Munster	The EU and the Management of Immigration Risk in the Area of Freedom, Security and Justice
13/2005	Morten Balle Hansen & Gunvor V. Olsen	Et komparativt perspektiv på Fælles sprog og organiseringen af den danske ældrepleje
14/2005	Erik Beukel	DIIS' udredning om Danmark under den kolde krig og den efterfølgende mediedebat
15/2006	Morten Balle Hansen	Teorier, modeller og begrebsdannelser i Offentlig Organisation og Forvaltning – et struktureringsperspektiv
16/2006	Søren Riishøj	Konsolidering af demokratiet, partier og partisystemer – træk af forandringerne i de central- og østeuropæiske lande siden 1989 (del I)
17/2006	Søren Riishøj	Valgene i Polen og Ungarn i 2005 og 2006 – partier og partisystemer (del II)

Søren Riishøj er lektor, cand.mag. ved Institut for Statskundskab med Rusland og Central- og Østeuropa som sit speciale. Læser russisk, polsk og tjekkisk.

Yderligere information

Institut for Statskundskab
Det Samfundsvidenskabelige Fakultet
Syddansk Universitet
Campusvej 55
5230 Odense M

Telefon: 6550 1000
Fax: 6550 2280
E-mail: politics@sam.sdu.dk

ISSN 1399-7319